

עם ברט פֿ
פּאָרז פּשד וּשְׂמֵחַ
לְקוּדָאֵי הַגְּלִיץ
וּלְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל



גְּלִיץ הַמַּדְנִי בַּעֲנֵנֵי מַצּוֹת הַתְּלוּיֹת בְּאַרְץ וּבִשְׂרֹזֵת הַמִּזֵּן

תְּנוּבוֹת שְׂדֵה

גְּלִיץ 179 | נִסָּן - אִייר תשפ"ה



♦ הַמָּסוֹן לַמַּצּוֹת הַתְּלוּיֹת בְּאַרְץ
בְּרֵאשִׁית הַטָּעַן רַבֵּי שְׂנַיִד אֱלֶמֶן רוּחַ שְׁלִיט"א

מִידַע הַלְכָתִי ♦ גְּנוּזוֹת וְכַתְבֵי יָד ♦ הַגּוֹת וּמַחְשֶׁבֶת ♦ טַאמְרִים הַלְכָתִיִּים ♦ תְּשׁוּבוֹת בְּהַלְכָה



דרשת שבת הגדול

מפי מוריני רב הקהילה הגאון רבי

שניאאור זלמן רוזח

שליט"א

תקיים אי"ה בשבת קודש פדשת ויקרא
בבית מדרשנו 'משכן התורה' ברחוב רבי עקיבא 4, אלעד

דרשה ב בנושא:

ער"פ שחל בשבת - הלכה למעשה
תקיים בשבת קודש בשעה 10:00
בביהב"ג 'זכרון אליהו' נסים גאון 71

דרשה א בנושא:

כשרות השמן לסוגיו בפסח
ואם הוא כשר רק בצירוף היתרים
תקיים בערב שבת קודש בשעה 19:15

דרשה המרכזית בנושא:

דינים המיוחדים, בביטול, ביעוד ומכירת חמץ בערב פסח שחל בשבת

אימתי חומן הגבול לבער החמץ • אימתי חומן הנכון לסכור את החמץ • דין ביטול החמץ בשבת זו, ואם יש לשנות הנוסח
הרגיל • מוצאי חמץ יקרים אם יטול להכניסם בשבת למקום המבודד לנוי • מסתעף לדינים נוספים כלליים ומיוחדים לשנה זו

תקיים ביום שבת קודש בשעה 16:00

לקראת סיום הדרשה - עדכוני כשרות לפסח תשפ"ה

זמני התפילות:

תפילת מנחה של שב"ק בשעה 17:30
תפילת ערבית של מוצש"ק בשעה 19:40

מכירת חמץ לאהרן תפילת ערבית

כשאר ימות השבוע תקיים 'מכירת חמץ' בבית העיריאה לפי שעות הפדורה
בוסני התפילות בבית הכנסת 'זכרון אליהו' רח' נסים גאון 71
ובשעות הערב בין השעות 22:30-21:00 בבית מ"ר שליט"א ברחוב רבינו תם 20

מברכת פסח כשר ושמחה
הנבאים



גריזון תמרני בעניני מצוות התלויות בארץ וכשרות המזון

תגובות שדה

גריזון 179 | ניסן - אייר תשפ"ה



מידע הלכתי ♦ גנוזות וכתבי יד ♦ הגות ומחשבה ♦ מאמרים הלכתיים ♦ תשובות בהלכה

תנובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת 'המכון למצוות התלויות בארץ'
הקובץ יז"ר בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

העורך:

הרב מנחם דרורי

tnuvot@macon.co.il

ניתן לשלוח מאמרים תורניים, מחקרניים,
בתחומי עיסוקו של המכון, או תגובות
על הנכתב, לדואר האלקטרוני
המערכת תערוך ותפרסם את החומרים
לפי שיקול דעתה



הבהרה: גליון 'תנובות שדה' משמש
במה לרבנים ות"ח שונים
הפסיקה ההלכתית המוסמכת
מתפרסמת במאמרים שעל ידי המכון



עמוד, עיצוב וכריכה:
מיכאל אמרוסי

כתובת המערכת:

'המכון למצוות התלויות בארץ'

ת.ד. 176 אלעד 4081003

טלפון: 03-9030580

פקס: 03-9030891

מנויים:

דמי מנוי לשנה: 60 ש"ח

ניתן לקבל את הגליון בקובץ
דיגיטלי ע"י שליחת בקשה
למיייל המערכת:

tnuvot@macon.co.il



© כל הזכויות שמורות

תוכן ענינים

• גליון 179 | ניסן - אייר תשפ"ה •

ה. דבר העורך.....

מידע הלכתי מורחב - ראש המכון הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א

• ערב פסח שחול בשבת - פרטי דינים

• הכשרת כלים בני זמנינו - סוגי כלים חדשים

ו. • כשרות מוצרים לפסח - דגים. קמח. סיגריה אלקטרונית.....

געוונות וכת"י

רבינו עמנואל סידירו זיע"א

ז. דרוש לשבת הגדול משנת ה'תפ"ח.....

הגות ומחשבה

הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א

כב. 'החודש הזה לכם ראש חודשים'.....

מצארים הלכתיים

הגאון רבי דוד יוסף שליט"א

כד. איסור 'חודש' בזמן הזה.....

הגאון רבי קלמן בר שליט"א

ל. סעודת ליל שבת באולם או במלון אשר אין בהם גרות שבת.....

הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א

לז. בדין מצה עשירה שהעיסה נילושה עם תוספות שונות.....

הג"ר משה יהודה לנדאו שליט"א

מז. נהגה שלא במתכון מאיסורי הנאה - שהייה וכניסה למקום כזה.....

לאורו ולזכרו

מודנו ורבינו הגאון רבי שלמה בן שמעון זצוק"ל

אבל יחיד עשי לך • דבריהם הם זכרונם • תמונות ותיעודים

נד.....

ברכת פסח פשר ושמה

ושגר קציה מרען ורבנן גדולי וחכמי ישראל שליט"א
יהי"ר וזכה שיעשיכו להנהיגנו ולהנחותינו בכל
פעולותינו ובחיזוק ועידוד לימוד וקיום מצוות ארץ
ישראל, עד ביאת גואל צדק בעהרה בימינו, אמן.

ועם בקודש, למורינו ראש המכון שליט"א,
לרבני המכון, רבני בית ההוראה, חוקרי המכון,
אברכי הכוללים, עפקחי המכון, ענהל המכון וכלל
צוות העובדים בארץ ובחו"ל.

ונאחל, שבתוך כלל ישראל זכה לאכול מן הזבחים
ומן הפסחים, ולנאולה שלימה עם ביאת משיח צדקנו
בעהרה בימינו, אמן.

בברכה

מערכת "תעבות שדה"



”ושמרתם את המצות”

עומדים אנו בימים נפלאים של חודש ניסן אשר נאמר עליו (ר"ה יא, א) 'בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל'. מכינים אנו עצמנו לחוג את הפסח כהלכתו, ללילה הגדול שבו אנו מחדשים ומחזקים את האמונה בבורא העולם מאב לבן משנה לשנה.

התרגום יהונתן בן עוזיאל (בראשית כז, ו) מבאר שכאשר רבקה אומרת ליעקב לקבל את הברכות מיצחק, שהיה זה כידוע בליל הסדר, אמרה לו כך: 'וְרִבְקָה אָמְרַת לְיַעֲקֹב בְּרָה לְמִימְרָהּ הֲאֵל לִילְיָא הָדִין עֲלָאֵי מְשַׁבְּחִין לְמָרִי עֲלָמָא וְאוֹצְרֵי טְלִין מְתַפְתְּחִין בֵּיהּ' - הלילה הזה עליונים משבחים את אדון העולם ואוצרות שמים נפתחים בו. עלינו לנצל ולייקר את הלילה הסגולי אשר מקודש ועומד מבריאת העולם [ולכן גם יציאת מצרים התרחשה בו].

בנותן טעם לציין, מה שרמזו צדיקים 'וכאן הבן שואל', שבליילה זה ניתן לשאול ולבקש מאביו שבשמים את צרכיו ברוחניות ובגשמיות וזהו עת רצון שתתקבל תפלתו על הכלל ועל הפרט. יה"ר מלפני אבינו שבשמים שנשמע ונתבשר בשורות טובות ישועות ונחמות ותקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ, שנזכה לארבע לשונות של גאולה בכ"א אמן.



מתכבדים אנו להניח ברכה את גיליון 'תנובות שדה' אשר לפניכם היוצא לאור ע"י 'המכון למצוות התלויות בארץ' בראשות מורינו איש על העדה הגאון רבי שניאור זלמן רווח שליט"א, זכינו וגליון תורני זה מתקבל בחיבה לפני מאן מלכי רבנן. גיליון המרבה תורה ודעת, אשר המאמרים הנכתבים בו מתבררים ומתבררים בבתי מדרשות והיכלי התורה, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, להגדיל תורה ולהאדירה.

בגיליון מיוחד זה אשר יוצא לקראת חג הפסח, מתבררים ומתלבנים דברי תורה מאת רבני ישראל ופוסקי ההוראה, הלכות חג בחג בנוסף על סדר זרעים וכשרות המזון, כמפורט בתוכן העניינים. מתכבדים אנו להביא בפניכם מאמרי תורה והלכה מאת כבוד הרבנים הראשיים לישראל שליט"א, הנושאים את משא הרבנות והדיינות על כתפיהם, ובחן ונועם מאהיבים את תורת ישראל לפני העם שבשדות.

במדור 'מידע הלכתי' תקבלו מידע עדכני ויקר ערך בנושאים הבאים: הכשרת כלים ושיש [החל מזוכית קרמית וכיריים אינדוקציה ועד שיש למינם ודקטון, ועוד ועוד]. שטיפת חסה מחרקים בער"פ שחל בשבת. כשרות וחששות בתוספים המוזרקים לדגים לפסח ולימות השנה.

יריעה מיוחדת 'לאורו ולזכרו' מתפרסמת בגיליון זה בתוך השלושים למורינו ורבינו הגאון הגדול רבי שלמה בן שמעון זצוק"ל גאב"ד 'נוה ציון' וחבר מועצת 'חכמי התורה'. סקירה ייחודית על עשרות שנים אשר ליווה באופן צמוד את פעילות המכון החל מיום הקמתו, ואף כיהן כחבר בית הדין של אוצר ביי"ד שע"י המכון במשך שנות השמיטה [משנת השמיטה תשס"א ועד השמיטה האחרונה אשר מפני חולשתו נערכו הכינוסים בביתו]. נתבונן בהליכותיו נלמד ממידותיו ונשכיל ללכת בדרכו הגדולה.

בברכת לשנה הזאת בירושלים הבנויה

העורך

הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש 'המכון למצוות התלויות בארץ'

ערב פסח שחל בשבת – פרטי דינים + הכשרת כלים בני זמנינו – סוגי כלים חדשים + כמה ידיעות על כשרות מוצרים לפסח – דיגים. קמח. סיגריה אלקטרונית

ערב פסח שחל בשבת

כאשר ערב פסח חל בשבת, יש בו ריבוי דינים והנהגות, שלא נוהגים מידי שנה, וכיון שהוא בא אחת לתקופה אין הכל בקיאים וזריזים בהלכות אלו. ויש לעורר את הסובבים אליהם.

לקראת שבת הגדול יהיה ניתן בע"ה לבקש במזכירות המכון ולקבל מאמר מקיף שכתבנו בס"ד על הדינים המיוחדים לשנה זו, כולל הוספת נוסחים מיוחדים לשטרות מכירת חמץ עם הגוי ועוד פרטים. במסגרת המידע הלכתי כאן נכתוב בראשי פרקים כמה נקודות בלבד.

א. בדיקת חמץ - מוקדמת לליל שישי, ויעשה הביטול 'דלא חזיתיה'. שכח ולא בדק יבדוק ביום שישי, ואם לא בדק לפני שבת, יש אומרים שיבדוק עם גוי שיטלטל לו את הנר בשבת, והלכה למעשה אין לנהוג כך, אלא יסמוך על הביטול שעושה בשבת ויבדוק במוצאי יו"ט ראשון. ואם שכח גם לבטל יבדוק במוצאי שבת שהוא ליל יום טוב. ואם מדובר במקום שאורו רב, כגון אכסדרה יכול לבדוק ביום שבת לפני זמן האיסור [וראה במאמרינו אודות בדיקת חמץ בשטחים פתוחים על המקומות שגם לא מהני אלא לאור הנר, יעו"ש].

ב. ביעור חמץ - לכתחילה טוב לבער בשריפה ביום שישי עד סוף שעה חמישית כבכל שנה. וי"א שלכתחילה עד שעה שישיית כולל שעה שישיית. ומכל מקום למעשה יכול לבער בשריפה עד כניסת השבת.

ג. ביעור חמץ בשבת - כל הנותר מסעודת ליל שבת ויום שבת, יש לבערו עד סוף זמן ביעור חמץ. והביעור הכי קל ומצוי בימינו הוא להשליך לבית הכסא. ואף מי שהחמיר בזמנם, כיום בימינו שזה יוצא לביוב המרכזי, כבר יצא מרשותו, ואין אפשרות לנקותו, וחשיב מבער מן העולם [בדרך זאת מתרחקים ממחלוקות הפוסקים לגבי זרייה ופירור בשבת, הגם שלהלכה שניהם מותרים ודלא כמי שאסר בזה].

ד. ביטול חמץ - יבטל ביום שבת לאחר הביעור ויכול לבער בנוסח הרגיל כולל 'הפקר', ויש שהחמירו מלומר מילה זו בשבת אלא לאומרה בהרהור, והעיקר להלכה שאין בזה חשש. ויש שכתבו נוסחים נוספים ליום השבת ובמאמר שם ביארנו דבריהם.

ה. אפיית מצות ביום שישי - זכר לשאר שנים גם אפייה בשנה זו יש לעשותה לאחר שש שעות שזה הזמן שהיה קרב הפסח. הגם שבשנה כעין זו פסח קרב ביום השבת, מ"מ זכר לשאר שנים כך המנהג.

ו. אכילת חמץ לאחר הביעור עד כניסת שבת - מנהג רוב ככל ישראל להמשיך באכילת חמץ, ולא רק בסעודות השבת, ולא חששו שמא יבואו לטעות בשאר שנים בזה.

ז. אכילת מצה בערב שבת - מעיקר הדין לאותם שלא נהגו להחמיר מראש חודש, אפשר להתיר גם בשנה זו, ואין לחוש מחמת שאר השנים שמא יבואו להתיר גם בשנים רגילות ששם נאסר כדי שיאכל המצה לתיאבון של ליל הסדר. ויש שחששו לזה. וביארנו במאמר שם.

ח. עשיית מלאכה ביום שישי לאחר חצות - הגם שיש מי שכתב לחוש להחמיר בזה ביום שישי הגם שאיננו ערב פסח. אך למעשה העיקר להלכה להתיר בזה, ופוק חזי מאי עמא דבר. וגם זה נתבאר שם.

ט. מכירת חמץ - רבו פרטי הדינים בזה, ויש חשיבות להקפיד על דקדוק בנוסח ובשעות של המכירה, וביארו הפרטים במאמר שם. והגם שנהגו את עצם המכירה לבצע בזמן הרגיל מידי שנה, מכל מקום שעת חלות המכירה היא קודם השבת. ובמאמר שם פירטנו עוד על דין החמץ שנותר בשבת והוא יקר בעיניו כגון משקאות יקרים כגון ויסקי וכיו"ב, היאך ינהג בהם. ומן הנכון בשנה זו להתנות עם הגוי תנאי אודות חמץ זה שישתמש בו לאחר חלות המכירה, דין זה ועוד פרטי דינים נוספים ביארנו שם.

י. הכנות לליל הסדר - ככל שיכול להכין מערב שבת, כך נכון וראוי לעשות. ובכל גוונא אין לעשות כל הכנה משבת ליו"ט. להוציא דברים שהם ממילא, כגון לישון שיהיה לו כח בליל הסדר, אך לא יאמר כך בפיו.

יא. ניקוי ירקות עלים מערב שבת - מותר לכתחילה בשבת להתבונן על תוצרת כגון ירקות עלים ולראות אם היא נקייה מחרקים, ובכלל זה מותר לחפש אחרי חרקים כולל הקטנים ביותר. אולם לעיתים חלק מאופני הבדיקה אסורים, ועל כן נפרט מעט מדינים אלו עם המקורות.

1. אם מצא תולעת גדולה, כיון שאינה מעורבת אלא מונחת על המאכל אין כאן איסור בורר, אלא שמחמת החוששים למוקצה יטול עם קצת מן העלה, הגם שהעיקר להלכה שאין בזה משום טלטול מוקצה, וכיון שאין בזה גם משום בורר מותר להוציא כמות שהוא מעל גבי העלה. ועיקר הדין נתבאר בתשובה למהרי"ט צהלון (סי' רג) שזבוב שנפל לתוך כוס כיון שעומד בעצמו אין כאן איסור ברירה, ומרן הרחיד"א בברכ"י (או"ח סי' שי"ט אות ה) קילס לדברי המהרי"ט"ץ, וכתב שכן המנהג [ואמנם יש חולקים בזה לענין ברירה בלח. אך מ"מ ע"ג ירק שאינו מעורב כלל אלא מונח, אין כאן איסור בורר, ודלא כמי שראיתי שעירב הדברים]. ומשום מוקצה גם אין בזה דהוי כדין גרף של רעי, וכ"כ מרן החזו"א או"ח (סי' מז ס"ק טו) שמותר להסיר זבוב ואין כאן משום טלטול מוקצה, וכ"ש היכי דמאייס וכן עיקר. אלא שכל זה איירי בחרק גדול שבולט על העלה, אך חרקים קטנים שדבוקים ע"ג העלים, יש בהסרתם משום ברירה, ולכן יסיר אותם עם העלה הנגוע. וכ"פ בשש"כ שם.

2. מותר להדיח ולשטוף תחת ברוז מים - עיקר ההיתר הוא כיון שהדחה נחשבת לדרך אכילה ולא דרך ברירה, כפי שהתבאר דין זה באריכות בספרי רבותינו האחרונים. ועיקר הנידון נלמד מהנפסק בשו"ע (שי"ט סעי' ח), שאין שורין הכרשינין ולא שפיין ביד דהוי כבורר, ובמשנ"ב (סי' קט) ובביאה"ל יצא לדון שמשום זה אסור להדיח פירות וירקות בשבת. אולם בספר לוית חן למרן הראש"ל הגרע"י צוק"ל (סי' שי"ט אות ב) האריך להוכיח שהעיקר להלכה שמותר לכתחילה להדיח פירות וירקות לשוטפם מהלכלוך כדי לאוכלם לאלתר, ורק להשרות בכלי של מים על מנת שהעפר ירד למטה בכה"ג אסור משום בורר, וזהו דין דכרשינין. עי"ש. וכן הוכיח בארוכה בספר מנוחת אהבה ח"ב (פי"ז סעי' כ). וראה עוד מש"כ להתיר בספר אגרות משה חאו"ח (סי' קכה). וע"ע בשו"ת שבט הלוי (חאו"ח סי' טו) שאם יש עליהם פסולת יש להחמיר ורק לנקייתא מותר. וכ"כ להתיר בספר קצות השלחן (ח"ה קכה, בדי השלחן אות טז). וראה עוד מאמר מרן הראש"ל הגרע"י צוק"ל בירחון אור תורה (חשון תשמ"ב), שחזר וחזק את ההיתר, והוסיף שאף ענבים שאינו יכול לשוטפם ביד מותר ליתנם לכלי לשוטפם כדי לאכול לאלתר. וראה עוד מש"כ הגר"ע אויערבך שליט"א במאמר שפירסם בגליון 'מרכז ההוראה' (גליון ח חשון תשע"ח) ומה שהביא בשם אביו מרן הגרשז"א זצ"ל וממו"ח מרן הגריש"א זצ"ל, ומה שכתב הלכה למעשה באופנים השונים, יעוי"ש.

3. מותר לנער את הירק בשבת - כל שאוחז בידו את האוכל ומסלק את הפסולת הרי זה מותר, וכדרך שהתירו בגרעיני הפירות כגון באבטיח וכיו"ב, וכמ"ש בבא"ח שנה ב' (פרשת בשלח אות

ז, וכ"כ במנוחת אהבה ח"ב (פ"ז הערה 62), ועי' עוד בילקו"י (סי' שיט סעי' סג ובהערה שם). אלא שמבחינה פרקטית פעולת הניעור יכולה להועיל לצורך ניקוי מחרקים רק במקרים מסוימים מאד כמבואר בתולעת שני כרך ג במבוא לספר ושם הארכנו על שיטות הבדיקה. אמנם עכ"פ באופנים שזה כן מועיל לנקות כך, יהיה מותר לנער ולאחר הניעור מותר לשטוף תחת הברז להסיר הלכלוך כגון חרקים מתים.

4. להשרות במים על מנת שהחרקים יצופו אסור - כי פעולה זאת נחשבת למעשה ברירה. אולם אם המטרה רק להקל על השטיפה כגון שמדובר בפירות קטנים, ורוצה לשוטפם מצד בריאות ונקיאות ולא כדי לברור או להסיר משהו, אין בזה איסור, שאינו בורר מאומה. ולגבי אם יש לאסור מדין 'נטילת נשמה', פשיטא שאם יש ודאי חרקים חיים שימותו לאחר ההשרייה, הרי זה עובר משום נטילת נשמה בשבת. אולם כל זה אם ברור לנו שיש חרקים חיים, אולם אם לא ראינו חרקים, ואינו מוחזק בחרקים, אם כן יתכן שהירק נקי מחרקים, ואת"ל שהוא נגוע, שמא החרקים כבר מתים מחמת הריסוסים בשדה, וגם אם תאמר שיש חרקים חיים, אין וודאות שהם ימותו [שהרי הם לא מתים מיד, וכיון שישפוך אח"כ את המים יתכן שהחרקים יוסיפו לחיות], ואף אם הם ימותו הרי אין כוונתו להורגם אלא להסירם מעל העלה, וא"כ אין זה פסיק רישא והוא גם דבר שאינו מתכוין, ומותר מצד נטילת נשמה. אמנם ראיתי בשש"כ (שם בסוף הסעיף) שכתב בפשיטות לאיסור. אך אפשר שדבריו הם בירקות עלים רגילים, שהחרקים מצויים בהם ביותר ואין ספק בעדינו שאכן יש בהם חרקים, אבל בירקות עלים הגדלים בחממות תחת פיקוח והם בחזקת נקיים מחרקים, לא יהיה אלא ספק, ולכאורה יש להתיר]. ומכל האמור היה מקום להתיר בירקות עלים מגידול מיוחד שנקיים מחרקים את ההשרייה שאין זה אלא לנקיאות אלא שכבר כתבתי במקום אחר שגם בחברות מגידול מיוחד, בוודאי באותן שאין עליהם פיקוח כראוי ונמצאים שם חרקים רבים, אולם גם בחברות הוותיקות והמצויינות, נכון להיום יש יותר ממיעוט המצוי של חרקים היוורדים בשטיפה שנותרים בירקות [וזאת באישור ולכתחילה, לאחר התרבות המודעות על עניני שאריות חומרי הדברה, הוראות הרבנות היא שבירקות שאינם מסובכים לשטיפה כגון חסה וכיו"ב, מתירים הימצאות חרקים היוורדים בשטיפה עד כמות מוגבלת לכל יחידת ירק] אולם דא עקא, שעקב הריסוס שהוא שומני, החרקים 'נתפסים' בירק, וזקוקים לחומר דטג'רנטי שיסייע להם להשתחרר מהירק. אם כן במצב כזה, בכל החרקים שמתירים בהם הימצאות חרקים היוורדים בשטיפה, וכגון חסה ועוד, בכה"ג הנסיון מלמד ובפרט בחילופי העונות, כגון בתקופת הפסח שמצויים חרקים, וחייבת עקרת הבית מעיקר הדין להשלים הנקיון בבית הפרטי שלה, אם כן חזרנו לאיסור ההשרייה של הירקות. ולכן הנכון להכין הכל מערב שבת ולא להזדקק לזה בשבת. אולם שטיפה רגילה לנקיאות ובדיקה ויזואלית בעין מותר לכתחילה גם בשבת וכמבואר לעיל.

5. אם נהג כנדרש ולכתחילה בדק הכל ביום שישי, ינער מן המים היטב ויניח במקרר כשהוא מכוסה, ואין לו לחוש בכה"ג לטיב הירק שישמר היטב לליל הסדר. ובוודאי שאין לחוש במקרר לכל חשש כבוש [ולעצם דין כבוש ראה מש"כ לדון בזה הגר"א אלקלעי זצוק"ל בספרו זכור לאברהם (או"ח אות פ דף קו ע"ב) שהביא הדעות אם כבוש במים בלא מלח חשיב כבוש, יעו"ש. ולמעשה לאחר שכתב שלא להשרום במים כתב להמליץ להניח את המרור במטפחת לחה ודי בזה, יעו"ש].



הכשרת והגעלת כלים בני זמנינו לפסח

כלי זכוכית:

א. דעת רוב מנין ובנין מן הפוסקים הראשונים והאחרונים כפשטות דברי האדר"נ שכלי זכוכית אינם בולעים ואינם פולטים [ובשו"ת שש משור ח"ג - או"ח סי' יד ביארנו אם הכוונה שאין בליעה כלל או מעט כן, יעו"ש]. ויש מרבתינו הראשונים שסוברים שכיון שברייתו מן החול דינו כחרס, ויש שכתבו להסתפק מה דינו. והכרעת מרן השולחן ערוך, כדעת רוב הראשונים, ולכן גם אם השתמשו בחמין דינו בהדחה ושטיפה היטב ומותר הוא בשימוש בפסח. ורבינו הרמ"א כתב שיש מחמירין וכן המנהג באשכנז. וכתבו רוב ככל הפוסקים שדעת הרמ"א מעיקר הדין כמתירים, ורק שדעתו לחומרא כדעת האוסרים [י"א שרק לגבי פסח החמיר]. אמנם בדיעבד מותר גם לבני אשכנז [כ"כ הט"ו] וכן הדין גם בחמין (פמ"ג בדעת הט"ו). מנהג רוב עדות הספרדים בכל המקומות, כדעת מרן השו"ע ומשתמשים בכלי זכוכית בפסח לאחר שטיפה, הגם שהשתמשו בהם בחמין בפסח. ויש מי שנהג להחמיר וחיבב להכשירם לפסח [כ"כ הבא"ח את מנהג בגדד]. מאידך המנהג הנפוץ בכל ארצות אשכנז, שלא להשתמש בכלי זכוכית בפסח. ואין לשנות מן המנהג כלל.

ב. כלי זכוכית בימינו - הרכיבים של כלי הזכוכית בימינו, הגם שיש בהם תוספים, אין בתוספים הללו ממש, וביארנו בתשובה (שם) בפנים את כל הסוגים, וכולם מינרלים מן החול ויש מן הסייד ויש מן האבנים, וכולם נטחנים כאבקה גמורה, ומהם עושים החול. וכולם ניתכים וחוזרים לברייתם, ודינם כזכוכית רגילה. ועוד שבכל גוונא הרוב המוחלט הוא מן החול, ובכל גוונא אזלינן בתר רוב חומר, וכדברי התבואות שמ"ש (שפירא), רב פעלים, אור לציון ועוד. ובעיקר שנתברר בבדיקות מעבדה של כלי זכוכית שנאספו במאות השנים האחרונות, שכמעט כל החומרים המוספים שיש היום, כגון אלומינה, ועוד, היו גם בזכוכיות אז. ועל כן הדין לא זו ממקומו.

ג. כלי זכוכית עמידים כגון פיירקס ודורלקס - יש בהם אותם רכיבים של זכוכית רגילה, כאשר מתוסף אליהם חומר נוסף (ברוק) שגם הוא איננו מחרס או מעופרת, וגם בזכוכית זו הסיליקאט [החול] הוא הרוב המוחלט. כך שאין דינם משתנה. ולדעת הספרדים מותרים בשימוש לאחר שטיפה והדחה. ובזכוכית זו הלכה ולמעשה גם אלה מן הספרדים שהחמירו וכן גם למנהג בני אשכנז, מותר בהגעלה, וכ"כ רוה"פ מחכמי אשכנז וכ"פ מרן הגריש"א גם לגבי פסח [ודלא כמו שכתב המגיה בספר קובץ תשובות לגריש"א], ועל כן להלכה יגעיל כלים אלו ויוכל להשתמש בהם לפסח. וטוב להגעיל ג' פעמים [יעו"ש בפנים התשובה הטעם לדבר].

ד. זכוכית קרמית - אמנם יש מאחרוני דורינו שמחמת אי הוודאות ממה מורכב החומר הנו' חששו שיש בו קרמיקה, או כיו"ב ודינו כחרס, אולם ב"ה ובס"ד הצלחנו לברר המציאות לאשורו [כמפורט בתשובה בשו"ת שש משור שם], ובררנו כי כל רכיבי הזכוכית הזו בדומה לזכוכית רגילה שרובה מן החומר הוא הסיליקאט [החול], ושאר החומרים כשאר הזכוכיות, ובתוספות קטנות של חומרים מינרלים נוספים. ועל כן להלכה כלים העשויים מזכוכית זו, דינם כשאר כלים העשויים מזכוכית רגילה ובלי שינוי כלל. וגם זכוכית זו שרי לכתחילה לאחר שטיפה והדחה לבני ספרד. ולאחר הגעלה מותר להשתמש בה גם למנהג בני אשכנז.

ה. כיריים קרמיות / אינדוקציה - פלסת הזכוכית שהיא עשויה מזכוכית קרמית, מותרת לכתחילה בשימוש לאחר שטיפה והדחה היטב לדעת הספרדים וכשאר כלי זכוכית. ואילו לדעת בני ספרד שהחמירו בכלי זכוכית ולדעת בני אשכנז חייבת בהכשרה קודם השימוש בה לפסח. ואופן ההכשרה של כיריים אלו למנהג אשכנז, לכתחילה כמו חומרת הרמ"א שיש לעשות ליבון קל לחצובה, והוא בהדלקת כל הכיריים לחומם הגבוה ובעוצמה הגבוהה, ולאחר שהגיע לטמפרטורה, מכבהו ובכך תם הכשרו לכתחילה לפסח. ובאינדוקציה שאי אפשר לחממו ללא סיר, לאחר הניקוי והשטיפה,

הכשרת והגעלת כלים בני זמנינו לפסח ♦ מידע הלכתי

ייבש היטב שלא יהיה כל רטיבות כלל. וישים את הסיר הרחב ביותר שלו בכל המקומות וילבן תחתיו עד שיהיה לו ברור שכל המשטח הגיע לחומו הגבוה. את קצוות המשטחים שהם קרים, ויש חשש לנפילת גוש חמץ כמו פתיתים, יששיר לכתחילה בעירוי של מים רותחים עם אבן או ברזל מלובן, ואין לחוש לפיצוץ בזכוכית זו שיכולה להגיע לחום גבוה בלי שתתפוצץ.

כלי מתכת:

- א. כלים שמיוצרים ממתכת צריך להכשירם לפסח לאחר שהשתמש בהם בחמץ חמין, ומועיל בהם הגעלה והכשרה, ובכלל זה הכלים הבאים: זהב, כסף, נחושת, ברזל, בדיל ועופרת.
- ב. כלי אלומניום ונירוסטה וכלל סוגי מתכת חדשים - דינם ככל כלי מתכת להכשירם בהגעלה, והדין כן אע"פ שמחמת העיבוד בימינו וסוגי המתכות השונים אינו בולע כ"כ כמו בזמנים הקדומים וביארתי המציאות ודיעות הפוסקים בזה בתשובה שנתפרסמה בתנובות שדה (גליון 173 ובע"ה תפורסם בשו"ת שש משור ח"ד העת"ל). אמנם אפשר ובמקום הפסד מרובה ובצירוף ספיקות נוספים אפשר וניתן לצרף סברא זאת וכלשון מרן הגרשז"א שלא נעל דלת בפני סברא זו.

כלי חרס:

- א. כלי חרס - לא מועיל בהם הגעלה.
- ב. חרס מצופה זכוכית - לא מועיל בהם הגעלה. [אפילו לדעת השו"ע להלן שכלי זכוכית שלם לא בולע].
- ג. חרס מצופה עופרת [מתכת] - הכרעת המשנ"ב והכף החיים להמיר בזה שלא מועילה בהם הגעלה.
- ד. כלי פורצלן - לפי תהליך יצורם בימינו (ראה שם אות טו) הם בכלל כלי חרס שלא מועילה בהם הגעלה.

כלי אבן, שיש לסוגיו [חברון, גרניט, למינס, דקטון]:

- א. כלי אבן דינם ככלי מתכות ומהני להם הכשרה כפי תשמישו [ע"פ הכרעת הרמב"ם וטושו"ע].
- ב. כלי אבן העשויים משחיקת אבנים קטנות - הארכנו בזה בתשובה בתנובות שדה (שם אות ל), ובמה שדנו הפוסקים האם מועיל בזה הגעלה, וכתבנו שהלכה למעשה דינם כשאר כלי אבן ומועיל להם הגעלה.
- ג. שיש חברון, וגרניט - דינם ככלי אבנים ומועילה בהם הגעלה [אפילו שממלאים החריצים בחומרים שונים].
- ד. שיש קיסר גם דינו ככלי אבן, ומועילה לו הגעלה [ואף למחמירים באבנים שחוקות, בזה מועילה הגעלה כפי שבארתי במאמר שם], וכן כל סוגי השיש המיוצרים מאבן.
- ה. שיש גרניט פורצלן - דינו כחרס ולא מהני לו הגעלה. [אופן ייצורו מבואר שם, אולם זאת יש לדעת כי המרכיב העיקרי של הפורצלן הוא חימר ובאמצעות המינרלים הנוספים [קאוליניט, פצלת השדה שהם מינרלים המצויים בסלעים] עם החרסית, יוצרים תרכובת ייחודית שנחסרת בעוצמה ומחוממת בטמפרטורות מאוד גבוהות עד להתרכבות החומרים ויצירת המשטחים הדחוסים והחזקים. והתוצאה שמתקבלת היא חומר צפוף ואטום כמעט לחלוטין עם עמידות גבוהה במיוחד לכתמים, לחום גבוה, לשריטות וסדקים. וכדי להשלים את התהליך מזגגים את החומר ומוסיפים לו פיגמנטים שיוצרים את הדוגמאות והמראה המבריק דמוי זכוכית. הלכה למעשה לאחר שכבר התברר להלכה ולמעשה שדין הפורצלן כדין כלי חרס לכל דבר הרי שכל העשוי כמוהו או ממנו דינו ככלי חרס, ואי אפשר להכשירו לפסח וממילא כך יהיה דינו של שיש פורצלן [הגם ששמו 'גרניט פורצלן' איננו עשוי מגרניט אלא מחימר ומינרלים, וכמבואר לעיל].

1. **שיש למינם** - דינו כחרס ולא מהני לו הגעלה אלא יכסה אותו בכיסוי מועיל, והטוב ביותר הוא הטפט המצוי היום, וישתמש בו על הכסוי בלבד [אופן ייצור שיש 'למינם' Laminam, אשר החומרים העיקריים [94%] המשמשים לייצורו הם חימר חרסית, ספירי פלד וסיליקון ועוד 4% זכוכית ופיגמנטים. ועוד 2% של דבקים וסיבים. כל החומר מעורבב לחומר אחיד, ונכנס לצריפה בכבשן בחום של 1200 מעלות. שזה ממש תהליך דומה כנו' לעיל של גרניט. המעלות בשיש זה שהוא קל מאד ושייך להגיע איתו לעובי דק גם של 3 מ"מ. הוא חזק ביותר לאחר שעבר שריפה בטמפ' כזאת, שזה אומר שאפשר לשים עליו סיר רותח גם ברמה של 400 מ"צ, וגם לחילופין לטמפ' קרות ביותר. המשטח אינו רגיש לשריטות. ויש נקודה חשובה מאד, זה הדוחס העצום שהחומר עובר, ובתום כל התהליך, הנקבוביות שלו להבדיל מרוב ככל המשטחים האחרים, היא נמוכה ביותר פחות מעשירית האחוז, כך שלמעשה הם מוגדרים כאנטי ספיגה ועמידים לפני כתמים מכל הסוגים גם הקשים].

2. **שיש דקטון** - דינו כחרס ולא מהני לו הגעלה אלא יכסה אותו בכיסוי מועיל, והטוב ביותר הוא הטפט המצוי היום, וישתמש בו על הכסוי בלבד [אופן ייצור שיש 'דקטון' Dekton] שאיננו שיש טבעי, ולא גרניט ולא אבני קוורץ בלבד. אלא מורכב מחומרים מינרלים שונים גם יחד, המכילים פורצלן, אבן קוורץ וזכוכית. הכל מפורק לחלקים קטנים, הנכנסים לחום תנור ב 1200 מ"צ. ועוברים דחיסה בלחץ של 5,900 שזה אומר יצירת משטח כמעט אטום לחלוטין ודוחה כתמים. ומחמת חומו הרב בזמן ייצורו, הוא עמיד לחום, עמיד לכתמים וכו'. כמבואר לעיל המרכיב העיקרי של הפורצלן הוא חימר ובאמצעות המינרלים הנוספים עם החרסית, יוצרים תרכובת ייחודית שנדחסת בעוצמה ומחוממת בטמפרטורות מאוד גבוהות וכנ"ל, אם כן גם שיש 'דקטון' יהיה דינו שווה.

כיסוי שיש לפסח

א. **סוגי השיש אשר עשויים מאבן ומכשירים אותם לפסח מעיקר הדין אין צריך לכסותם.** והנה כיון שלפי האשכנזים צריך בדווקא הגעלה עם ברזל או אבן מלובנת [מפני שחוששים גם למיעוט השימוש], דבר שיש סוגי שיש כמו שיש קיסר שלא מומלץ לעשות זאת ע"פ הוראות היצרנים, לכן המנהג אצל האשכנזים לכסות תמיד לאחר הכשרה של עירוי מכלי ראשון, וכן נהגו רבים גם בקהילות הספרדים משום חומרא של פסח (במאמר שם אות לג).

ב. **סוגי השיש אשר עשויים מחרס שלא ניתן להכשירם יש להקפיד על הכיסוי מעיקר הדין [ואין להקל מצד מה שענינו רואות שאינו בולע] (אות לה). וכל סוגי הכיסויים מועילים, כגון: פח, פי וי סי, פוליגל, טפט ונייר כסף [וכתבנו להמליץ על כיסוי טפט הנדבק לשיש כיון שלא נכנס מתחתיו מים כלל] (במאמר שם אות כד).**

כלים נוספים שדינם בהכשרה והגעלה:

א. **כלי אימאיל כפי הידוע אופן יצורם כיום [כפי שתיארתי במאמר שם] - מהני להם הגעלה.**

ב. **כלי פלסטיק, ניילון, גומי וסיליקון - נחלקו מחכמי דורינו בזה, ויש שהחמירו בפסח והקלו בשאר ימות השנה, והלכה למעשה כתבנו שם (אות כא) שאפשר להכשירם ולהגעילם לפי השימוש בהם. כלי מתכת המצופים טפלון ראה מה שכתבנו במאמר שם אם יש לחוש שדין הציפוי כדין הפלסטיק.**

ג. **כלי עץ המצופים בצבע וסממנים - מובא בפוסקים שלא מועילה בזה הגעלה, ויש לדון לפי המציאות בימינו, ומ"מ אם מרוח רק לק וחומר מבריק נראה שניתן להגעילו.**

כמה ידיעות על מוצרים בכשרות לפסח ♦ מידע הלכתי

- ד. כלים נוספים שנידונו במאמר הנ"ל: **כלי עצם** [עיי"ש אות ה]. **כלי קרן** [אות ז]. **כלי גללים** [אות ח]. **כלים מצופים שעוה** [אות יג]. **כלי צדף** [אות כ]. **כלים העשויים מפברגלס** [אות כו].
- ה. **כלים המעורבים בהם סוגי חומרים שונים** - הולכים אחר הרוב, בין תערובת חומרים במהות הכלי [כגון: קריסטל עם עופרת], ובין בדבקים וחומרים שונים המיועדים להקשות וכדומה, וכפי שבארנו בפנים התשובה שם (אות כח).



כמה ידיעות על מוצרים בכשרות לפסח

תוספים בדגים:

כבר כתבנו על כך בספר תולעת שני בחלק שני (מהדו"ח עמ' תכט ואילך) ועיקרי הדברים:

- א. **דגים טריים:** שמקורם מן הים, מכלובים שבים, נהרות, אגמים ובריכות גידול, אין איתם כל בעיית כשרות לפסח. הן הגדלים כאן בארץ ישראל או המיובאים לארץ טריים ממצרים, קפריסין, סנגל ועוד. בשיווק מכל המקורות הללו, אין חשש לתוספים, ואין כל חשש גם אם ניוונו מחמץ. הגם שבפועל בבריכות הגידול בארץ ישראל המזון לדגים מוחלף לקראת הפסח וכמובן בתוך ימי הפסח, אולם גם דגים שנקנים כעת, הגם שהדגים ניוונו מחמץ אין בעיית הלכתית.
- גם דגים טריים העוברים דרך בית אריזה שמנקה את המעיים או מוריד את הראש, אין כל חשש לפסח, מיכון הניקוי הוא אוטומטי ושייך רק לדגים, וגם אם זה בסכינים ידני, עדיין הדגים עוברים שטיפה לפני השיווק, או בבית הלקוח ובכל זה די לכתחילה.
- בפועל בבתי אריזה שבארץ ישראל, קובעים זמן שבו מתחילים להגדיר את בית האריזה "כשר לפסח" ומאותו זמן לאחר ניקוי כללי, כל משלוח מוחתם בחותמת "כשר לפסח". אמנם למעשה אם לאדם יש מהדגים הללו בביתו ללא חותם לפסח, יכול לכתחילה להשתמש בהם ללא חשש כלל. [וכל מיני פירסומים אין מקורם אלא מחוסר ידיעה והכרת המציאות].
- ב. **דגים קפואים:** בדגים הקפואים **המשווקים כפילה לעיתים מצויים תוספים**. [להבדיל מהדגים השלימים שבהם אין מצוי כלל תוספים להוציא מהדגים המתובלים שהחששות קיימות גם בדגים שלימים, אולם זה מצוין על גבי הדגים]. וקודם שאפרט את החששות השונים, חשוב להבהיר, כי גם כאשר מצוין על גבי הדגים שיש אחוזי מים מסוימים, אין זה בהכרח נובע מתוספים, אלא זה תהליך של גלייזינג, כלומר הקפאה ושוב טבילה במים ושוב הקפאה, כך שהמים הם על גבי הדג. אולם מאידך כאשר רוצים שתהיה ספיחה של מים בבשר הדג אזי הדבר מתבצע באמצעות חומרים המסייעים לכך.
- ג. **סוגי התוספים השונים:** הצורך להוסיף תוספים בדגים, נובע לעיתים מצרכים בריאותיים של הצרכנים, ולעיתים לתוספת טעם, לעיתים להקל על הכנת הדג לשימוש הסופי. לעיתים לרווחת היצרן והגדלת ממונו או במשקל או רווחי מיסים וכיו"ב.
- סוגי התוספים, הוא החל במים, עמילנים, פוספאטים, תבלינים, ועוד. ניתן למנות את התוספים הבאים המוכרים לנו היום: מאלטודקסטרין. עמילן טפיוקאה. קורנפלור. סוכר. מלח. סודיום סיטארט. סודיום טרי פולי פוספאט. טרי פולי פוספאט. פלפל שחור/לבן. עלי תבלין מיובשים.
- בנוסף חלק מסוגי הדגים קודם הכנסתם לעיבוד, עוברים השרייה בחומר 'אנטי אוקסידנט' [ANTI-OXIDATION]. התופעה מצויה בנורבגיה בדגי הסלמון השלימים, שלאחר הוצאת הדג מהכלובים, ולאחר הריגת הדגים, הם עוברים על גבי מסוע לתוך מיכל של מים עם חומר "אנטי אוקסידנט" [=מונע חימצון. שמטרתו להרוג או למנוע את הבקטריות]. זמן ההשרייה של הדג

במיכל הוא קצר מאד [טבילה קצרה]. מבחינה הלכתית ראוי לציין שהרוב המוחלט של חומר זה כשרים אף לפסח. ובלא"ה ההשריה היא לזמן קצר ביותר והחומר אינו נשאר בדג, ולא מהוה כל בעייה בכשרות.

ד. בדגים מעושנים, בעישון קר, יש שימוש במלח וסוכר [לבן וחום], ובעישון החם מלבד המלח והסוכר יש גם שימוש בארומות שצריכים כשרות.

בדגים המעובדים לשימורים יש חו"ג רבים נוספים, שזקוקים לכשרות לפסח.

ה. צבעי מאכל כהוספה לדגים, היא תופעה שאפשרית אולם בפועל אין שימוש בזה מטעמים מסחריים ומשום אי הצורך בשימוש בהם. השימוש היותר בולט היה בעבר בדגי סלמון שמקורם בכלובים וצבעם היה חיוור יותר, והמטרה הייתה כדי שהצבע יהיה כהה ובלוט [כעין הצבע המקורי שיש בחלק מסוגי דגי הסלמון שמקורם מן הים]. כיום אין בכך שימוש כיון שהצבע מגיע לדגים באמצעות כופתאות המזון שלהם [כופתאות מזון שמכילות בשר דגים בדרך כלל סרדינים ומקרלים ועוד, שנטחנים לקמח, ולזה מוסיפים שמן דגים, קמח וסויה, ומוסיפים לזה גם קרטנואידיים אסטקסנטין וקנתקסנטין שהם נותנים את הצבע לבשר הדג, שיהיה דומה לדגים הגדלים פרא] כך שכיום לא מוסיפים כל צבע ובשר הדג מגיע כבר עם צבעו הכהה מהבריכות [שימוש יותר נפוץ היה בעבר של צבעי מאכל לדגי הסלמון המעושנים. אולם כיום מבדיקות שעשיתי בכמה מפעלים אין בהם כלל תוספת של צבע מלאכותי, כך על פי נתונים שאספתי מכמה מפעלי עישון מכמה מדינות ברחבי העולם].

ו. בנוסף על האמור, יש דגים שעוברים חמצון, שהוא תהליך של עיבוד הגורם לשינוי צבע בשר הדג, ומצוי ביותר בדגי טונה, אשר רוצים להפוך את צבע בשר הדגים לאדום, שהוא נצרך ביותר לתעשיית הסושי ועוד. כאשר יש לזכור כי בד"כ צבע בשר דג טונה שונה מצבע בשר של שאר הדגים. כאשר כידוע להבדיל מרוב הדגים שצבע בשרם לבן, דגי טונה הרוב הם ורודים, חומים, וזאת מחמת כמויות המיגלביין [נושא החמצן העיקרי בשרירים של הדג]. יש גם בשר טונה שהיא לבנה כגון האלבקור. וקיים גם צבע אדום עז -חזק, שהוא כבר מעשה ידי אדם, כאשר לוקחים נתחים של טונה ומכניסים לשקיות אטומות עם חמצן למשך 48 שעות, שבסופם בשר הדג מקבל את צבעו האדום החזק, פעולה זו אפשר לעשות גם אם בשר הדג איננו אדום מספיק. מאידך נמכר גם 'טונה אדומה' מקוריים שהם מדגי בלופין או יילופין ומחירה גבוה יותר מאשר הטונה האדומה שעברה חמצון.

ז. התוספים מחולקים לשני חלקים, החלק האחד הוא לתוך בשר הדג. והחלק השני הוא חיצוני. כאשר המטרה היא תוספת מים בצורה חיצונית בלבד, הדג מקבל את המים בתהליך שנקרא 'גלייזינג' או 'זיגוג' בעברית, שפירושו ציפוי שקוף וכיו"ב, את התהליך הזה מבצעים באמצעות הקפאת הדג, וכשהוא קפוא מכניסים אותו לטבילה במים [כך הוא מקבל ציפוי של המים שקופאים] ולעיתים חוזרים על הפעולה פעמיים 'דאבל גלייזינג'. תהליך זה אין בו בעיה כשרותית, ואין בו כל תוסף נוסף, והוא כולו חיצוני בלבד.

מאידך כאשר רוצים שהבשר יספח את המים, יש צורך להחדירו עם חומר נוסף שיעזור לבשר לקלוט את המים בתוכו. התוצאה של תוספת החומרים היא, שהבשר נהיה לבן יותר, ומשקלו עולה מחמת המים הספוחים בו, לצורך זה השימוש הוא בכמה מסוגי החומרים הנפוץ הוא החומר S.T.P.P [סודיום טרי פולי פוספאט] או רק T.P.P [ללא הסודיום, דבר שהקשה על המעבדות את זיהוי החומר ללא הסודיום]. חומרים אלו הם מינרלים וכשרים לימות השנה וגם לפסח. [מבחינה בריאותית חומר זה לא נפסל ואושר לשימוש כחומר במאכלים עד מינונים מסוימיים לכל סוג מאכל ולדגים אושר עד כמות של 0.5% לכל ק"ג].

החומר מעורבב עם מים ואותם מחדירים לבשר הדג, לעיתים החומרים הם שונים, כגון סודיום

סיטארט, עמילנים סוכר ועוד, שמערבבים עם המים, ואותם מחדירים אל הדג.

ח. שיטות ההחדרה: קיימת שיטות מתקדמות יותר וזה באמצעות הזרקות ישירות לתוך בשר הדג באמצעות מכונה עם מחטים [בדומה למכונה המזריקה לבשר בקר], כאשר לאחר ניקוי הדג מהעור והעצמות, הדג עובר שטיפה מכל צדדיו, ונכנס ידנית למסוע לתוך מכונה כשמעל החתיכה יורד משטח שבקצהו מחטים רבים שתפקידם הוא לנקוב בבשר הדג ובד בבד באותו זמן מחדיר לתוך הבשר את התוספים. למכונה מחובר צינור שיונק ממיכל צדדי את התוספים כשהם מעורבבים.

שיטה נוספת היא ההשריה הפשוטה כאשר משרים את נתחי הדגים בבריכות או מיכלים שמעורב בהם מים עם חומר S.T.P.P. ביחס 2.5 עד 4 אחוז מכמות המים. ומשהים את הדגים בפנים עד שעה ויותר. כאשר לעיתים זה בדליי פלסטיק פשוטים, ועליהם מניחים כל מיני דברים כבדים, כדי שלא יצופו הדגים. ובשנים האחרונות החלו בשיטת 'מכסה', כאשר הדגים נמצאים בארגזי פלסטיק עם חומר, הארגזים מונחים על עגלה שנעה מצד לצד עם מנוע, שגורם כל העת לפילה דגים לנוע בתוך המים עם החומר, ובזמן זה הם סופחים את החומרים עם המים.

ט. בנוסף קיימים תוספים חיצוניים, המתווספים לדג בצורה ידנית של ביוזק תבלינים על גבי הדגים, כאשר על המסוע עוברים הדגים לכיון השוק פריזר להקפאתם, ושם בוזקים עליהם לפלפל שחור או סוגים אחרים.

י. לחילופין קיימת השריית הדגים במרינדה, שזה רוטב של תבלינים עם חו"ג נוספים וכגון סיטריק אסיד [לעיתים], וכל הדגים שוהים ברוטב תוך כדי תנועות סבוביות באמצעות מיכשור אלקטרוני בתוך המיכל. בדומה לזה שיטת הציפוי, כלומר ציפוי עמילן לפילה הדגים, נעשה גם הוא בתהליך ידני, כאשר מסננים את העמילן, ומכניסים את הדגים לקערה עם העמילן, מוציאים ומסדרים על המגשים. ושוב משלימים עד אשר הדגים מתכסים בעמילן, בתוך המגשים נכנסים הדגים להקפאה עמוקה. ביציאה, הדגים נארזים בוואקים, ומשווקים לצרכנים.

סוגי הדגים שמצויים בהם התוספים:

א. דגי סלמון שלימים - לא מצוי כל תוספים להוציא השרייתם באנטי אוקסידנט קודם השיווק ואין הדבר אוסר וכמבואר לעיל.

ב. פילה דג סלמון - מגורבגיה וצי'לה, ללא חשש לתוספים מלבד הנז'.

ג. פילה דג סלמון מסיין - בשנים האחרונות החלו בהזרקות לפילה זה, באמצעות מכונת הזרקה, ויש צורך בהשגחה מיוחדת על התוספים ובפרט לפסח [מלבד בעיית התולעים החמורה בדגי סלמון ממקור זה, כפי שבארנו במקומות אחרים].

ד. פילה נסיכת הנילוס - המעובד כיום במדינות אפריקה לא מצוי כלל עיבוד עם תוספים [וגם המפעל היחיד שבעבר הכניס חומרים מוספים באמצעות הזרקות, מפי השמועה שמענו שהוא חדל מזה בשנים האחרונות].

ה. פילה סול, זהבנון, מרלוזה, קוד, הליבוט ועוד שמקורם מסיין - מצוי בהם תוספת של פוספאטים. ו. בנוסף, במפעלים הללו בסיין, מייצרים גם פילה דגים שונים בציפוי עמילן, שיהיה כבר מוכן לטיגון או שאר דברים אצל הצרכנים.

ז. פילה אמנון [מושט] שמקורם מסיין - בעבר הלא רחוק, וכך המצב ברוב הדגים היום, יש רק תוספת מים, ללא חומרים נוספים. מאידך בשנים האחרונות החלו להוסיף פוספאטים גם בפילה מושט, בעיקר ללא עור.

ח. בנוסף היה מצוי [יתר בעבר ופחות היום] שיווק של פילה אמנון לאחר ביוזק של תבלינים או השריה במרינדה, וזה היה מצוי בפילה אמנון, גם עם תבלינים המפורזים בבזוק על גבי הדגים.

וגם עם מרינדה שהיא תערובת תבלינים עם מים. גם בדגי אמנון שלימים מסין היה תקופה שהיה מצוי [בעיקר לצרכי מכס, מה שכמעט לא קיים היום].

ט. פילה דניס ופילה לברק מתורכיה, וכן דגים שלימים גם מסוג דניס וגם מסוג לברק מתורכיה [מעבר לכך שזה ניכר בדג עצמו, הדבר אף מצויי בהבלטה על גבי האריזות].

י. פילה מרלוזה שמקורו מארגנטינה, או מדרום אפריקה - לא מצוי שם תוספים כלשהם.

יא. פרוסות של סלמון מעושן, הדגים עוברים תהליך עיבוד. כאשר יש שני סוגים האחד בעישון קר והשני בעישון חם. כאשר עישון חם מכיל רכיבים נוספים אירומות, מלח וסוכר ועוד. ועישון קר מכיל בדרך כלל תוספת של מלח או סוכר או שניהם, וכמובן שבשני סוגי העישונים העישון נובע משבבי עץ, שהם נותנים את האירומה של העישון למוצר. למעשה כל דגים מעושנים שהם מעובדים וזקוקים לכשרות לפסח. [ובעישון חם צריך כשרות גם מטעמים נוספים].

יב. דגי טונה אדומה, המשווקים כטונה אדומה אמיתית ומקורית הם מדגי בלופין או יילופין ומשווקים בדרך כלל כנתחים שלימים, ונפרס לפרוסות במכירה לצרכן, ומחירו יקר ביותר. למרות שדג זה משווק כטרי, בשנה זו [תשפ"ה] החל שיווק של טונה זו מעודפים של הדג שייבאו כטרי, והוקפא ומשווק כך, והוא אכן כשר לפסח, שאי בו תוספים כלל. מאידך, מצוי מאד שיווק דגי טונה אדומה, שמקורו הוא דג שצבעו בשרו הוא לבן בעיקר היילופין [צהובת סנפיר], והוא עובר תהליך של חמצון, שמסייע לשנות את צבעו לאדום, והוא מכיל תוספים שונים, כגון דקסטרוז. E301, E300, E331, חומרים אלו מחייבים כשרות נאותה לפסח, ומידי שנה מגלים מחדש תקלות שהחותמת הכשרות נכתבת אוטומטית 'כשר לפסח' כמו רוב הדגים, ונכתבת גם על דגים אלו, ללא שנעשה החלפת והתאמת מוצרים לפסח, ומצריך זהירות מרובה.

עם הכניסה לתוקף של התקנה החדשה מטעם משרד הבריאות [החל מחודש אלול תשס"ט], כל דג שמוכנסים בו תוספים חובה לציין על גבי האריזה כדג "מעובד" ודבר זה יקל על הציבור.

כשרות התוספים:

לעיתים המוצרים כשרים באופן סתמי, ולעיתים זקוקים לכשרות מיוחדת עבור פסח, ולעיתים עבור כל השנה. אתן דוגמא של מוצר פשוט כמו פלפל שחור, שרצו אותו כשר לפסח במפעל בסין, והגיעו למפעל מקומי וקטן שטוחן תבלינים, לבדוק את האפשרויות, ובדיוק הם טחנו שם אבקת מרק בטעם עוף, ולאחר בדיקה התברר שהוא היה גם חמץ וגם טרף.

כך שגם כאשר מדובר במוצרים פשוטים, לכל הפחות במדינות מסוימות ודאי שצריך הכשר גם לכל ימות השנה.

קמח לימות השנה:

א. כבר כתבנו במאמר שהתפרסם כאן בשנה החולפת, מה שכבר פרסמנו במקומות שונים, שהקמח שלנו גם מה שעובר הרטבה רחוק הוא מאד מגדר לתיתה שנזכר בגמרא והפוסקים, וממילא איננו חמץ ואף לא ספק חמץ, אלא קמח שאינו שמור, והגם שאין משתמשים בו, מכל מקום לכתחילה ממש מותר למוכרו לנכרי ולהשתמש בו לאחר הפסח גם למי שמחמיר שלא למכור חמץ ומוצריו. וביארנו שטעם הדבר הוא שבימינו אין חיטים ששורים אותם במים, אלא לכל היותר עוברים הרטבה שלפי החשבון שעשינו במאמר שם זה מגע מים של 0.025 לכל גרם חיטים שמכילים לפחות 10 גרגרים, ואין בזה אלא טיפה אחת.

ב. עוד ביארנו שכל החיטים נכנסים לתהליך זה עם כל הקליפות והכיסויים שלהם, והמכונה הראשונה לא פועלת כמעט כלום כפשוטה בכל הקשור להסרת קליפה [ודלא כמי שצייר עובדות שאינן נכונות בעליל על מכונה זו].

ג. השהיה בבור בין 8 ל 16 שעות, זה לצורך תוספת הלחות שצריך להעלות 12 בממוצע ל 16 בממוצע, לחות זו איננה חמץ כלל והבאנו שם במאמר מדברי הרמב"ן ושכנה"ג שכתב על החושבים על החיטים העצורים בבורות קרוב לשנה והם לחים מעיפוש הבור שזה חמץ שהוא אומר 'הקץ לדברי רוח' והתיר אותם לשימוש בפסח. כל הגרעינים יוצאים מן הסילו, קשים לחלוטין, ואין בהם שום סימן מסימני החמץ ולכן מותרים הם בשעת הדחק למצה [כמו שפסק השו"ע למי שאין לו אלא קמח מן השוק], ובוודאי שאינם חמץ, ובוודאי שאפשר למוכרם לגוי ולהשתמש בהם לאחר הפסח לכתחילה גם למי שאינו נוהג למכור חמץ גמור לנכרי [והבאנו שם לשון המשנ"ב שגם בשריה גמורה כל שלא נתבקע אינו ודאי חמץ אלא ספק חמץ, ואפשר להקל בעבר עליו הפסח].

סיגריה אלקטרונית:

א. הגם שכתבנו במאמר על חומרי גלם [ראה שו"ת שש משזר ח"ב סי' יא] בעניני חומרי חמץ או חשש חמץ הנמצאים בחומרי ניקוי, תרופות, ולהבדיל סגריות ועוד, ונקטנו שם להקל לגבי סיגריות, גם לאחר פרסום הממצאים שהתפרסמו, מכל מקום יש להדגיש כי כל ההיתרים שם מבוססים על היתר הנאה מחמץ נוקשה או בכמה סוגים בודדים מחמץ ממש, אולם הם נפסלו בתערובת, ובהנאה הם מותרים. אולם סיגריה אלקטרונית המציאות שונה, שם בכוונת מכוון מוסיפים טעמים לנוזל, כדי שבפעמים התדירות שהמעשן שואף ונכנסים נוזלים הם יהיו טעימים לו.

ב. הן אמת שיש צדדים להתיר, מכל מקום כאן שזה נועד למטרת טעם, ונכנס לפה בפועל, ונהנה מן הדבר, על כן כמו כל הדברים הנכנסים לגוף האדם שם מצמצמים ולא משתמשים בקולות. ואפילו לרפואה לכתחילה אם יש תחליף מהדריין, יש הסכמה לקחת מן הכשר, ק"ו בשאר דברים שאינם לרפואה והם נכנסים לתוך גוף האדם. ועל כן פרסמנו לפני כמה שנים שיש להחמיר בהם ולהתשמש רק עם הכשר.

ג. ונכון שמעלת ידידי אחד מעוסקים באמונה בתחום הכשרות אמר לי שהוא בדק את חומרי הגלם ואין בהם בעיות, אף אנכי השיבותי לו, שבבדיקה שלנו מצאנו בעיות של כשרות לפסח, ולכן אין מן הנכון שכל אחד יהיה תורת הבדיקה בידו, אלא להשתמש בסוגים שנבדקו על ידי גופי כשרות, ורק בהם להשתמש. כנלענ"ד.

בברכת פסח כשר ושמח

שניאור ז. רווח

דבינו עמנואל סירירו זיע"א

מחכמי פאס במרוקו
כת"י בעריכת הרד"ג נתנאל אביטל שליט"א

דרוש לשבת הגדול שנת ה' תפ"ח

ראוי לנו להביך בענין ספור הנסים והנפלאות, כי הנה באמת נראה שהדיבור בהם דבר מסוכן, וזה מפאות [ג'] סיבות:

הא', שאין לנו ידיעה במהותם, שלזאת הסיבה נקראו 'פלאים', לרמוז היות סיבתם דבר נעלם ונסתר מאד, כי אנו רואים ג' דברים בענין הפלאים הנעשים ע"י הנביאים במאמרו יתברך, שמהם נראה שאינם נעשים בתחבולות הטבע כמעשה המכשפים, אבל יעשו בשינוי הטבע בחכמה שאי אפשר בשום פנים שיחשב היותם בכח הטבע או תחבוליו, כי אנחנו נראה ריבוי פעולות מגיעות ע"י הנביא עם הפכיות באותם הפעולות, וזה בלי ספק מורה שהם ברצון מכוין.

וזהו מה שכיוונו חז"ל על פסוק 'הנני ממטיר לכם לחם מן השמים', משל לנחתום שהיה עומד על הכבשן, נכנס שונאו וחתה גחלים על ראשו, ונכנס אוהבו ורדה לו פת חמה, ונתן לו הגחלים והפת שניהם מתוך כבשן אחד. כך מן השמים הוריד אש על הסדומיים ושרפם, ואף מן השמים הוריד לישראל מן, שנאמר 'הנני ממטיר לכם לחם מן השמים', ע"כ. הרי שהוא עושה דבר והפכו. ודייקו מילת 'לכם'. וכן מצינו בענין מכת הדם המצרי שותה דם וישראלי מים, וכן במכת הדבר 'וממקנה בני ישראל לא מת אחד', שאם היה מטבע עיפוש האויר היו כולם מתים. וכן במכת החשך 'ולכל בני ישראל היה אור במושבותם', כמאמר ז"ל. הרי מכל זה נראה היות הקב"ה פועל דבר והפכו בענין אחד.

הדבר הב', היות פעולותיו יתברך מנגדות הטבע, כי לדבר האחד נקראהו הפכי, ולזה מנגד. וזה יתבאר ממה שאז"ל על הפסוק הנז', בפסוק 'כל אשר חפץ י"י עשה בשמים ובארץ', דרכן של שמים להוריד טל ומטר, שנאמר 'אף שמים יערפו טל', ודרכה של ארץ להוציא לחם שנאמר 'ארץ ממנה יצא לחם', וכשחפץ עשה הלחם מן השמים שנאמר 'הנני ממטיר לכם לחם מן השמים', והטל מן הארץ שנאמר 'ותעל שכבת הטל', ע"כ. הרי שהוא יתברך פועל כרצונו.

הדבר הג', יותר חזק מאלו, והוא היותו פועל דבר בהפכו המנגדו והוא נס בתוך נס, כמו 'ואש מתלקחת בתוך הברד', ואמרו במדרש, ר' יהודה ור' נחמיה, חד אמר כפרוגיתא² דרומנא דחרצניתא מתחזיא מלגיו [=כרימון שחרצניתו נראית מבתוך], וחד אמר, כהדין עששיתא דמייא ומשחא מתערבין כחדא וגורא דליק מגויהון [=כעששית של מים ושמן המעורבים כאחד ונר דלוק בתוכם]. משל למה הדבר דומה, לבי לגיונות של מלך קשים שהיו נלחמים זה עם זה, לימים הגיע מלחמה של מלך, ועשה המלך שלום ביניהם ועשו שליחות המלך ביחד. כך אש וברד צהובין זה לזה, כיון שהגיע

א. בעריכת הרד"ג נתנאל אביטל שליט"א מחוקרי המכון אשר ידו רב לו בעריכת וההדרת כת"י רבותינו זיע"א ונמסר לנו על ידו. זכות זאת תעמוד לו ולמשפחתו ברו"ג, אמן כ"ר.

רבינו חי לערך בשנות ה' תס"ה-ת"ץ ליצירה. בנו של רבי יהושע, נכד רבינו מנחם סירירו אשר היה דיין מפורסם בבית"ד של רבי וידאל הצרפתי הב', רבי יהודה בן עטר, ועוד. על תולדות רבינו ומשפחתו ראה בהרחבה במבוא לספר 'הגדה של פסח לרבותינו חכמי מרוקו' הי"ל ע"י המכון בשנת תשע"ח.

מחמת קוצר היריעה, פרסמנו רק קטעים עיקריים מהדרוש. מתוך כת"י בית המדרש לרבנים נ"י, שמש' 423, תשו"ח להם על הרשות לפרסמו.

ב. הגירסא שלפנינו כיום היא 'כפרונתא' או כפרונתא'. ואולי 'פרוגיתא' היא לשון 'פרגית', דהיינו בוסר הרימון, ואז חרצנו אף שהוא 'מלגיו' עדיין ניתן לראותו.

דרוש לשבת הגדול שנת ה'תפ"ח ♦ גבוהות וכת"י

זמן מלחמתה של מצרים עשה הקב"ה שלום ביניהם להכות במצרים, הוי 'ויהי ברד' וכו', ע"כ. והנה האחד סובר שהמים מבפנים והאש מבחוץ, אבל אינו כ"כ פלא, והאחד סובר בהפך שהאש מבפנים והמים מבחוץ וזה יותר נפלא.

נתבאר מכל מה שאמרנו, כי פלאיו יתברך ונסיו וגבורותיו הם נעלמים לא יוכל האדם לעמוד עליהם. ואמרו במדרש תהלים 'עושה גדולות עד אין חקר', אין אדם יכול לספר נפלאותיו של הקב"ה, וכה"א 'לעושה נפלאות גדולות לבדו', הוא לבדו הוא יודע נסים ונפלאות שהוא עושה עמך. ע"כ בארו לנו היות הנסים דבר נעלם ונסתר בתכלית, ולפי שבני קרח נתבצר להם מקום בגיהנם כשבלעה אותם הארץ, יתמהו ואמרו כן.

והנה כל מה שנתבאר בהקדמתנו הפך מה שחוייבנו מן התורה וכמו שבא מפורש 'ולמען תספר באזני בנך' וכו'. ולמען נספר בהם, היו [=הניסים] רבים, כי ח"ו אין שום מיעוט כח ומבלתי יכולת י"י להביא מכה אחת ובה היה די לשיוציאנו, על דרך שאמר התנא 'הלא במאמר אחד יכול להבראות', אלא שרצה הוא יתברך למען ספר שמו בארץ בהרבות אותות ומופתים, וזה נתבאר בתורה (שמות ט, ט"ו) 'פִּי עֲתָה שְׁלַחְתִּי אֶת יְדִי [נֶאֱדָר אֹתָךְ וְאֶת עַמְּךָ בְּדָבָר וּתְפַחֵד מִן הָאָרֶץ וְאוּלַם בְּעֵבֹר זֹאת הָעַמְדָּתִיךָ בְּעֵבֹר הָרְאִיתָךְ אֶת כַּחַי וְלִמְעַן סִפֵּר שְׁמִי בְּכָל הָאָרֶץ] וכו', ואולם יתברך, בעבור 'הראותך את כחו', כי היה יכול לשלח הדבר בכל מצרים אדם ובהמה, ואולם קיימו, שהוא בעצמו יראה כחו. וזה טעם 'הראותך' מלשון הפעיל, שיהיה פרעה המראה כחו יתברך לכל העולם ומספר שמו לכל באי עולם. הרי נראה בבירור שחובה עלינו לספר בנפלאותיו יתברך. והמגיד אמר 'ואפילו כולנו חכמים', 'כולנו נבונים' שהוא יותר, 'כולנו יודעים את התורה'.

או מלמעלה למטה, 'כולנו חכמים' גדולים ויודעים להעמיק בסודות התורה, כמאמר 'והחכמה מאיין תמצא', והוא רמז למדרגות העליונות הנרמזים במלת אין. ו'נבונים' הם היודעים הפשט בפירושו ומדרשו. ו'יודעים' הם אשר אינם יודעים כי אם הקריאה לבד ואינם מבינים. כל אלו הכתות חייבים לספר בענין יציאת מצרים. 'וכל המרבה לספר הרי זה משובח'. הנה מכל זה נתבאר הפך מה שביארנו מן ההקדמה. ואיך יובן זה.

והנראה בזה הוא, כי החקירה והדבור בענין הפלאים מצד עצמם לא יוכל האדם כלל לעמוד על זה מפאת חולשת שכלו ומצד עומק המושג ומכל הטעמים שביארנו. אמנם המוטל עלינו הוא לספר על צד הספוק לבד, להגיד נפלאותיו ית' לא לחקור איך היו הפלאים ואיך נעשו המעשים ההנה, כי זה דבר עמוק ונסתר, שמא יבוא האדם לבלבל אמונה, כמו שקרה לרבים חקרי לב. וע"ז נאמר 'לך דומיה תהלה', ר"ל כשתהיה השתיקה מצדך ובעבורך היא תהלה גדולה, אבל לא שנשתוק לגמרי, כי אין זו תהלה, והשתיקה היא הבאה אחר ספור הנסים, אבל לא נחקור איך נעשו, וכן לא ניתן להם גבול אלא נרבה לספר, כי זה נוטע בלב יראת י"י ואהבתו.

ולכן אמר המגיד לשון ספור ולא לשון חקירה, כאמרו, 'מצוה עלינו לספר', 'וכל המרבה לספר'. וזהו שאמר ג"כ הנביא, 'חסדי י"י אזכיר תהלות י"י', ר"ל הראוי והמשובח הוא שאזכיר חסדי י"י בדרך זכירה, לומר כך וכך עשה לנו נסים ונפלאות, ומתוך כך יתהלל שמו יתברך, וזהו 'תהלות י"י'. אבל לא נחקור על נפלאותיו כיצד היו.

והנה ענין הספור על דרך זה מועיל לאדם מאד, אם להקנות בלבו יראת י"י ואהבתו כדי שלא נהיה כפויי טובה בראותנו כמה נסים עושה עמנו בכל עת, ואם לתועלת האדם בראותו ית' שאין אנו כופרים בטובתו ומודים מודים ואינם משתתקין עוד יוסיף להפליא עמנו חסדו כהנה וכהנה.

ולזה ראוי לאדם לשבח להקב"ה שנתן לנו הדבור שבו נוכל להללו שממנו נמשך לנו התועלות הנז', כי חסד הדבור כמעט שהוא שקול כנגד כל חסדיו. ולזה ג"כ כיון הנביא באומרו 'חסדי יי' אזכיר' וכו', ר"ל 'חסדי יי' אשר גמלני בנתינת הדבור שבו 'אזכיר תהלות יי', הלא הוא שקול כנגד כל חסדיו יתברך, וכמעט שהוא מכריע את כולם, וזהו 'כעל כל אשר גמלנו יי'.

והנה ימשך מספור חסדיו תועלת גדולה, בראותו יתברך שאין אנו כפויי טובה ומודים לו על חסדיו, שהנה עוד יפליא חסדיו עמנו בכפלים וישפיע לנו רוב טובה, וזהו 'רוב טוב לבית ישראל', ולכן אנו מהללים להקב"ה על רוב חסדיו ותובעים ממנו גמול ההודאה, כמו שאנו אומרים במודים דרבנן - 'מודים וכו', כן תחיינו וכו', על שאנו מודים לך'.

והנה כל זה חסד גמור שנותן לנו גמול אף על ההודאה, עם היות החסד שעליו הודינו לאלהים היה מצד רחמיו, וזהו 'אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו', וזה עשה יתברך באומרו 'אך עמי המה בניס לא ישקרו' ואינם כופרים בטובתי ולכן 'זיהיה להם למושיע', סובב סובב מגמול ההודאה ומהודאה לגמול.

הנה נתבאר שבח הדבור שבו נוכל לשבח להקב"ה. וזהו שאמר ג"כ דוד 'כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך', ר"ל מה טוב ומה נעים חסדך שנתת לי יותר מכל שאר ב"ח והוא הדבור שבו אני משבח לך, וז"ש 'שפתי ישבחונך כי טוב חסדך' זה יותר מחסד 'החיים' שאתה מחיה אותי, והנה 'שפתי ישבחונך'.

נתבאר כי היות הספור בנפלאותיו יתברך על הדרך שביארנו מעלה גדולה כמ"ש. וכיון שכך הוא באמת, ראוי לחקור מה זה היה שחייבנו הוא יתברך בפרטות לספר ביציאת מצרים יותר מכל שאר הנסים שעשה עמנו, עם היותם בלי מספר ורבו כמו רבו מאחר שזה השבח כולל לכל הנסים. ועוד, כי לכאורה יראה ח"ו כי זה גרעון ב[חסדו] יתברך היותו מזכיר לנו בתורה כמה פעמים עד שיעלו למספר חמשים, וזה אינו מדרך הגומל חסדים טובים, כי כמו שהוא גנאי גדול להיות כפוי טובה וכופר בטובתו של חבירו, כן הוא גנאי למטיב להיות זוכר חסדו פעמים רבות הגם שיהא גדול בכמות ובאיכות, וכ"ש אם הוא חסד קטון שאינו בערכו.

המשל, אם יתן העשיר פרוטה לעני, אינו מן הראוי להיות זוכר לו חסדו בפניו פעמים רבות, ואפי' פעם אחת, כי במה נחשב הפרוטה אצל העשיר. והנה א"כ, מאחר שנפלאותיו יתברך אינם קשים לפניו יתברך לעשותם, למה כ"כ צונו פעמים רבות לספר ביציאת מצרים.

ויותר מהמה ראוי לחקור, שמאחר שמחייבנו הוא יתברך לספר ביציאת מצרים, למה בא זה הציווי הפרטי בחג המצות, ולא בחג הסוכות במה שנוגע אליו שהוא ספור ענני כבוד, וכן בחג השבועות לספר בכמה נפלאות שהיו בענין מתן תורה. או היה לו להקב"ה להניח זה הענין אל הדבר הכולל, ולא יצוה בפרטות כלל לא בזה ולא בזה, וכל איש אשר נשאו לבו לקרבה אל המלאכה לעשות אותה יודה וישבח כפי כחו בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות ובכל נפלאותיו אשר עשה עמנו מיום אשר נקרא שמו עלינו.

אבל תירוץ כל זה מבואר, לפי שבמצרים לא היו ישראל ראויים כלל לעשות עמהם אפילו נס אחד קל, וכמה מונעים היו שם לשלא יגאלו. והרב הגדול כמוה"ר שאול סירירי זצ"ל כתב באחת מדרשותיו לשבת הגדול, שעשר מונעים היו במצרים לשלא יגאלו ישראל, וכנגדם עשה הקב"ה עמנו עשרה חסדים גדולים לבטל העשר מונעים, וכנגדם באו בתורה עשר זכירות אחד כנגד אחת, כמו שביאר שם בארוכה, יעויין שם. ואע"ג דמאי דהוה הוה, הנה ראה הקב"ה שסופנו להיות בגלות זה האחרון המר והנמהר לאורך ימים, וכדי שלא יצמח בלבנו יאוש ח"ו על הגאולה העתידה, לכן חייבנו הוא יתברך בפרט לספר ביי"מ, שעם היות שלא היו ישראל ראויים מכל צד ליגאל, עכ"ז הפליא חסדו עמהם בתת להם ב' מצות פסח ומילה, ובזכותם נגאלו, ונבואת יחזקאל כולה מדברת על זה באומרו

י'ומולדותיך ביום הולדת אותך, לא כרת שרך, ובמים לא רוחצת למשעי, והמלח לא המלחת, והחתל לא חותלת', עיין בספר נפוצות יהודה דרוש נ"א.

נתבאר אם כן, שעיקר הצייווי הפרטי הזה הוא כדי שנהיה בטוחים שהוא יתברך יאיר אפלטנו בעגלא ובזמן קריב, וכמו שגאלנו מכל המלכיות שעברו כן יחיש לגאלנו בגלות זה הרביעית, ולזה תקנו לנו רז"ל לשתות ד' כוסות בלילי הפסח, כדעת האומר כנגד ד' מלכיות. וזה לשון הירושלמי⁷ (פסחים פ"י, ה"א). הרי נתבאר כפי דעת ר' לוי שהם כנגד ד' מלכיות.

ואולם יש לשאול בענין זה, למה היו ארבעה כוסות ולא חמשה. אם לדעת ר' יוחנן שאמר כנגד ארבעה לשונות, קשה שחמשה הם, והחמישי הוא 'והבאתי אתכם' וכו'. ואם לדעת ריב"ל שאמר כנגד ארבעה מלכיות, שר"ל כנגד ארבעה גליות, וכן במדרש אחר אומרים 'ארבעה גליות', חמשה הם, והם, גלות מצרים גלות בכל גלות מדי גלות יון גלות אדום. וגם לרבנן שאמרו כנגד ארבעה כוסות של פורענות וכו', הנה מצאנו עוד פסוק אחר, 'שישי ושמחי בת אדום וכו' גם עליך יעבור כוס'. ועוד שרז"ל מזהירין אותנו על הזוגות, אל יאכל אדם תרי, ואל ישתה תרי, וכמדומה שהשותים כוס חמישית הוא מטעם זה.

עוד יש לידע כפי דעת ר' יוחנן שאמר כנגד ארבעה לשונות של גאולה, מאי אכפת לך בשינוי לשונות, סוף סוף גאולה אחת היא. ואם הוא משום שינוי לשון יחשוב ג"כ 'והבאתי' כמ"ש, והיא הגאולה השלימה, שלזה היה עיקר יציאתם.

ועוד, למה היו ד' כוסות ולא ד' הילולים או ד' שירים, בשלמא לדעת האומר כנגד כוסות פרעה וכנגד כוסות של פורענות ניאח, כוסות כנגד כוסות, אבל כפי זה מה ענין כוסות לגאולות. עוד יש לשאול, למה צריך לקדש על היין ולברך עליו ברכת המזון.

ולבאר ענין זה, צריך לבאר ב' הקדמות, ובהם נבוא אל הענין.

האחת היא, ידוע הוא שכל ישראל נקראים בשם יוסף, כמאמר הנביא 'אולי יחנן י"י צבאות שארית יוסף', והטעם מבואר, לפי שיעקב אבינו ע"ה כל כוונתו לא היתה אלא בשביל רחל, וכמאמרם ז"ל על פסוק 'אלה תולדות יעקב יוסף'.

הקדמה ב' היא, שמן הידוע כי האבות סימן לבנים, ולזה סבב הוא יתברך וחשב מחשבת לקיים גזרת בין הבתרים, שישנאו אחי יוסף אותו וימכרוהו למצרים, מקום שיהיה שעבודן של ישראל וגאולתן. וכל מה שקרה ליוסף קרה לישראל, כי בתחלה נתגדל אצל אדוניו, ואח"כ הושם בסוהר, ואח"כ עלה למעלה וגדולה. וכן קרה לישראל, כי בתחלה היו בהצלחה גדולה במצרים 'ובני ישראל פרו' וכו', ואח"כ נשתעבדו בכל מיני שעבוד, ואח"כ נעשו להם נסים ונפלאות ויצאו ברכוש גדול וביד רמה. א"כ כל מה שאירע ליוסף היה סימן לישראל. ולזה כשהיה יוסף במצרים ידע כל זה ברוח קדשו שהוא סימן לישראל, וכאשר הושם בבית הסוהר פחד שמא לא תהיה תקומה לשונאיהם של ישראל, ואע"פ שידע הבטחתו יתברך אמר שמא יגרום החטא, כמאמרם ז"ל אין הבטחה לצדיקים בעה"ז, וכן היה ירא מה... שהיו שם, כמ"ש, וכשראה כן הקב"ה שלח לו לבית האסורין ... לבשר לו בצאתו ... של ישראל, והוא שר המשקים, ובשרו כמה בשורות טובות כמ"ש במדרש (ובגמ' חולין צב.) וזה לשונו...⁷

הנה מ"מ, זה מבואר כמה רמזים ובשורות טובות נתבשר אותו צדיק מפי שר המשקים, וכמה מצות עתידין לעשות ישראל שבזכותם יגאלו, ולכן אמרו במדרש, 'אמר לו יוסף, אתה בשרתני בשורה טובה, אף אני מבשרך בשורה טובה, בעוד שלשת ימים' וכו'. ובבשורה זו נחה דעתו של יוסף הצדיק,

ד. מחמת קוצר היריעה לא הבאנו לשון הירושלמי, והקורא הנעים יעיין בפנים.

ה. כאן העתיק רבינו, וקיצרנו, והמעין יראה בפנים.

והבין כי עתידים ישראל להגאל כמו שעתיד הוא לעלות לגדולה, כי הוא כסימן להם. ולפי שהוא בשרו השתדל שינצל על ידו, ואמר לו 'כי אם זכרתי אתך', על דרך שאמרו ז"ל, קריינא דאגרתא ליהוי פרוונקא, וכן היה, שעל ידו נזכר. ולהיות תחלת בשורתינו ע"י שר המשקים, ובחלום זה של 'ובגפן שלשה שריגים', תקנו לנו רז"ל ברכות והודאות על היין בד' כוסות.

והיו הד' כוסות לדעת ר' יוחנן, כנגד ד' לשונות של גאולה, כי באמת ד' גאולות היו שם. האחת היא עבודת פרך, וזהו 'והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים', והיא עבודת הגוף. וכנגדה כוס ראשון של קידוש שאנו אומרים 'אשר בחר בנו ורוממנו מכל לשון וכו', כי כשהיו ישראל משועבדים בטיט ולבנים לא היתה מעלתן נכרת עד שיצאו משם, ואז נתפרסם כבודם, וכמ"ש בשיר השירים רבה על פסוק 'שליחך פרדס רמונים, וז"ל, ... עכ"ל המדרש. הרי מבואר בהדיא ממאמר זה כי לסבת השעבוד שהיו בו ישראל בחמר ובלבנים לפיכך לא היה נכר כבודם ומעלתם עד שיצאו ונצולו מהשעבוד, ולזה אנו אומרים בכוס ראשון שהוא נגד והוצאתי וכו' אשר בחר בנו ורוממנו כו' כמ"ש.

הב', שלא נטמעו באמונתם, וזו גאולת הנפש, וזהו 'והצילתי אתכם מעבודתם', והיא עבודת יראתם. וכנגדה כוס ב', ולכן אנו אומרים עליו ההגדה שנזכר בה 'מתחלה עובדי ע"ז וכו', וירעו אותנו' שהיו מסיתים אותנו לעבוד ע"ז, ולבסוף אנו מברכים 'אשר גאלנו' וכו', וחותרים 'על גאולתנו ועל פדות נפשנו' שזו היא גאולת הנפש.

הג', שלא די שניצולו מעבודת פרך שהיו בה, אבל ראו ג"כ שפטים גדולים ומכות גדולות במצרים, וזהו 'וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים'. וכנגדה כוס ג' שאנו מברכים עליו ברכת המזון, כי בעוד שרואה אדם אויבו לנגדו אינו יכול לאכול ולשתות מרוב הצער והיגון והדאגה, אבל אפר כלחם יאכל, וצום ובכי ומספד, וכשרואה נקמה באויביו שש ושמח ועושה משתה ושמחה, כמאמר באבוד רשעים רנה. ולזה אנו מברכים על כוס זה ברכת המזון, כי יאות לנו לעשות משתה ושמחה בראותנו הנקמות והשפטים שעשה הקב"ה במצרים. וכן ג"כ לרמז בזעת אפך תאכל לחם, שהלחם בא לאדם אחר כמה טורח ועמל, וזה נרמז 'בזרוע נטויה', על דרך שאמרו זכרונם לברכה ג"כ בויקרא רבה, שהלחם על הרוב בא בגזל בכמה פנים שונים.

הד', גאולת הנפש על אמתתה בקבלת התורה, וזהו 'ולקחתי אתכם לי לעם'. וכנגדה כוס ד' שאנו גומרים עליו את ההלל, כי על זה באמת ראוי להודות ולהלל. ולזה אנו אומרים בתחלה 'שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך' וכו', שלא רצו לקבל התורה, כמאמרם ז"ל על פסוק 'י"י מסיני בא וזרח משעיר למו' וכו', ולא קבלוה כי אם ישראל.

ואע"פ שיש לשון ה' 'והבאתי', לפי שלא נכנסו ישראל שיצאו ממצרים לא"י, לפיכך לא חשב ר' יוחנן כי אם ד' גאולות שהיו לדור ההוא, ושם נאמר בלשון כפול, 'והבאתי וכו', ואם לאו 'לבניכם אחרים', וזהו שאמר ונתתי אותה לכם מורשה. ולזה מי שרוצה לשתות כוס ה' כנגד לשון זה ישתה ויאמר עליו הלל הגדול שנזכר בו מלחמת המלכים, 'ונתן ארצי נחלה'.

ו. כאן העתיק רבינו, וקיצרנו, והמעין יראה בפנים.

ז. כאן ממשיך רבינו להאריך הרבה בדרוש, ולבאר שיטת ריב"ל, ועוד ביאורים שונים בענייני ד' כוסות, ולע"ע קצרה היריעה.

מודיעו

הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א

הראשון לציון

'החודש הזה לכם ראש חודשים'

"החודש הזה לכם ראש חדשים"^א, חדשי השנה מתחילים מהחודש הזה. יש לנו שני ראשי שנים, ראש השנה שהוא א' בתשרי, ויש ראש החדשים שגם הוא ראש השנה והוא א' בניסן, ויש הבדל ביניהם. אנו יודעים שיש עמים בעולם שלוח השנה שלהם בנוי על פי הלוח של השמש והכל מדויק לפי השמש, החורף בזמנו, הקיץ בזמנו והאביב והסתיו בזמנם, דבר דבור על אפניו. ויש אומות ודתות שמתנהלות לפי הלבנה, חגיהן באים פעם בחורף ופעם בקיץ, מתחלפים ומשתנים. והנה אנחנו, שמאיתנו למדו את כל הדברים האלה, לנו יש את השילוב של שניהם.

הכל רמוז בפסוק "החודש הזה לכם ראש חדשים", אמרו רבותינו: 'זהו' - שהראהו הקב"ה למשה את המולד, את ההתחדשות של הלבנה, ואמר לו החדש הזה לכם ראש חודשים, בכל חודש הולכים לפי המולד, חודש שהוא לפי הלבנה הוא מוגבל, קטן יותר, רק עשרים ותשעה ימים. מצד שני כתוב על חג הפסח "שמור את חודש האביב"^ב, כלומר שתמיד פסח צריך להיות באביב, ואם נלך רק לפי הלבנה יוכל הפסח לבוא גם בחורף וגם בקיץ. אלא רבותינו, שנמטרה להם תורה שבעל פה עם כל סודותיה, ידעו איך ללמוד ולפרש את התורה שבכתב ושילבו את שני הדברים. אחת לשנתים אנחנו מוסיפים עוד חודש אדר, מעברים את השנה^ג, וכך באדר השני אנו מיישרים את ההדורים והולכים בחודשים עם החודשים ובשנים עם השנים והכל עומד על מקומו.

התחדשות ישראל

חודש זה מלשון חידוש, מלשון חדש. "החודש הזה לכם", זה לכם, לא רק ללבנה כמשהו היולי שאין לו ממשות, אלא הביטוי של ההתחדשות הוא ב"לכם", לנו, אנחנו מתחדשים. כשמגיע סוף החודש הלבנה נעלמת כליל, מאמצע החודש הולכת ומתמעטת עד שנעלמת, ואז בתחילת החודש מתחילה להראות כחוט השערה, המולד מתחיל בכלשהוא ולאט לאט מאיר והולך, גדל והולך עד שהלבנה עומדת במילואה. ולעיתיד לבוא "והיה אור הלבנה כאור החמה"^ד, עוד יגדל ועוד ירבה. זה הוא עם ישראל, יש פעמים שהם מתמעטים עד שהעמים חושבים שחלילה אין תקומה לעם הזה, אבל אנחנו רואים שההתחדשות חוזרת וגוברת. יש התחדשות שבכל יום, בכל שעה ובכל רגע, הקב"ה מחדש את הנהגתו בעולמו בכל שניה ושניה. בנוסף יש התחדשות של אחת לחודש, ויש גם התחדשות של החמה אחת לעשרים ושמונה שנים. וההתחדשות הולכת וחוזרת וכל הזמן גוברת וגדלה.

יודעים אנו את נבואתו של יחזקאל הנביא, 'שה' הראה לו את העצמות היבשות, והוא מדגיש "יבשות מאד", וה' שואל את הנביא "התחיינה העצמות האלה", כבר אבד עליהן הכלח, הן יבשות. והרי כל ידיעות הנביא הם מה', איך ה' שואל אותו, וכך עונה לו הנביא "ה' אלקים אתה ידעת", וכי אני יכול לדעת? אומר לו הקב"ה "הֲנֵבֵא עַל הָעֲצֻמוֹת הָאֵלֶּה", והרוח באה והעצמות מתחילות להתחבר, "שבר

א. שמות יב, ב.

ב. עי' רש"י שם.

ג. דברים טז, א. ועי' רש"י שם.

ד. עי' ברכת אליהו שמות ח"ב, פרשת משפטים, מאמר פ.

ה. ישעיה ל, כו.

ו. יחזקאל לו.

אל שבר יחדיו יחוברו". ואחר כך עולים גידים על הבשר, ואחר כך עולה בשר, גם העור נרקם עליהם מלמעלה, ועמדו חיל רב. זה עם ישראל.

אנחנו העצמות היבשות, יש שכבר אמרו אבדה תקוותנו, כבר אמרו נשכחנו מלב, לא האמינו לתקוותנו. אבל החודש הזה לכם ראש חודשים, הנה אנחנו מתחדשים, שבים אל ארצנו, שבים אל בתי כנסיותינו ולבתי מדרשנו, והתורה מחזרת על אכסניה שלה, ועם ישראל מתחדש.

התנערי מעפר, קומי!

בכל ראש חודש אדם צריך לבדוק ולחדש את עצמו. לא לחשוב שאין לנו כח, ב"ה יש לנו כח, רק צריך לקום ולהתעורר, וה' עוזר לנו. גם אם אדם חלש בכח הפיזי וגם אם הוא זקן ויש לו איזו בעיה, לא יפחד, יבטח בה', "ואנחנו בשם ה' אלקינו נזכיר, המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעורר".¹ זה עניין ראש חודש, "תתחדש כנשר נעוריקי"², לחדש את עצמיות האדם. אך החודש הזה 'ראש חודשים', ההתחדשות בחודש הזה צריכה להיות כנגד כל החדשים, כי בחודש הזה יש לנו את 'זמן חירותנו'. וכי יבוא זמן החירות ואנו נלך בעצלתיים, "מעט שנות, מעט תנומות, מעט חיבוק ידיים לשכב"³?! החודש הזה הוא ראש חודשים, אם בכל חודש צריך להתחדש ולהתנער, בחודש הזה על אחת כמה וכמה, צריך לקחת את כל שתים-עשרה ההתחדשויות שבכל חודש וחודש ולעשות אותן במשקל אחד, בפעם אחת, להתנער ולהתחדש.

בזה מובן מדוע חכמים תיקנו את ברכת האילנות בזמן הזה, משום שבתקופה הזאת שלפני פסח האילנות נעשים כמו פגרים מתים, כל הרואה אותם חושב שנבלו, העלים נשרו, הענפים יבשו והכל נראה אבוד. אך הנה פתאום, ויצץ ציץ ויוציא פרח ויגמול שקדים, פיתח הסמדר, הנצו הרימונים. זה בא להשכיל אותנו, לכן בתחילת החודש יוצאים לראות. כתוב שלכתחילה עדיף לומר את ברכת האילנות מחוץ לעיר,⁴ וטעם הדבר הוא כדי לצאת, לצאת מהשגרה ומהתרדמה שאנו נתונים בה, "התנערי מעפר קומי"⁵. לצאת ולראות הני אילני דמלבלבי, האילנות האלה מלבלבים ויוציאים פרחים, לראות שהעולם מתחדש.

כך גם עלינו להתחדש, לא יאמר אדם "הנה נא זקנתי"⁶. מי שיגיע לגילו של יצחק אבינו מאה ושמונים שנה רשאי לומר דברים אלו, אך עכשיו כולנו צעירים, אפילו מאה עשרים לא עברנו, על מה האדם עושה את עצמו זקן. אם נספר לאדם שמייחס חולשה לעצמו שבמקום פלוני מחלקים זהב בחינם, הוא יזרוק את המקל, ירוץ ויתגלגל עד שם. אנחנו מקבלים פה חירות של הקב"ה ישתבח שמו, חירות מיצר הרע, חירות מהשטן, חירות ממלאך המוות, חירות מכל עול האויבים והגוים, את כל זה מקבלים ב'חודש הזה'. זמן חירותנו זה לא מה שהיה לפני אלפי שנים, זה ממש היום, אנו יכולים לשאוב מהמעין הזה של החירות. "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה"⁷, אפשר לשאוב מלא חופנים, לינוק ולקחת. על כן צריך התחדשות.

1. תהלים כ, ח-ט.

2. שם קג, ה.

3. משלי ו, י.

4. כף החיים, או"ח סימן רכו, ס"ק ג.

5. ישעיה נב, ב.

6. בראשית כז, ב.

7. ישעיה יב, ג.

הראשון לציין
הגאון רבי דוד יוסף שליט"א

הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הגדול

איסור 'חדש' בזמן הזה*

א. איסור 'חדש' לאחר חרבן הבית

כתוב בתורה בפרשת אמור שקוצרים את העומר בט"ז ניסן מוצאי חג ראשון של פסח ומקריבים את העומר. וכתוב על כך בתורה (ויקרא כג, יד): "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלוהיכם, חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם". דהיינו שהתורה אוסרת לאכול מין דגן אם הוא צמח - השריש קודם הפסח עד שיקריבו את מנחת העומר. והוא גזירת הכתוב שאסור לאכול 'חדש' היינו תבואה חדש עד שיקריבו את מנחת העומר. והוא איסור ככל שאר איסורי אכילה הנאמרים בתורה.

והנה לאחר חרבן הבית שלצערינו כבר אין מקריבין את העומר, התקין רבן יוחנן בן זכאי [- וזוהי אחת מהתקנות המפורסמות שהתקין עם הסנהדרין שלו ביבנה לאחר החרבן] שיהיה 'יום הינף כולו אסור' - דהיינו שאסור באכילת חדש עד סוף יום ט"ז בניסן. דהיינו שאם היה בית המקדש לא היה צריך להמתין עד הערב, אלא מיד לאחר הקרבת העומר מותרים באכילת חדש, ולאחר תקנה זו, אסורים באכילת חדש עד סוף היום. ובחול"ל מחמת הספק אסורים באכילת חדש עד סוף יום י"ז בניסן, וכשם שנוהגים שני ימים יום טוב.

ב. איסור 'חדש' בחוזה לארץ

הראשונים דנים אם יש איסור חדש בחול"ל. ויסוד המחלוקת הזו היא במחלוקת תנאים במסכת קידושין (לו:): שדעת תנא קמא שכל מצוה התלויה בארץ אינה נוהגת בחול"ל חוץ מן הערלה והכלאים. אולם רבי אליעזר סובר, שאף החדש, שאמנם הוא מצוה התלויה בארץ בכל זאת נוהג איסורו אף בחול"ל. לעומת זאת במשנה במסכת ערלה (פ"ג משנה ט) כתוב בסתם: "החדש אסור מן התורה בכל מקום". ויש לנו כלל, שבכל מחלוקת תנאים, הלכה כסתם משנה. ולפיכך בנידון דידן, אמנם יש בזה מחלוקת במשנה בקידושין, אך כיון שבמסכת ערלה סתם משנה הוא שיש איסור חדש בכל מקום, לפיכך זוהי ההלכה. ואכן, הרי"ף (קידושין דף טו ע"א מדפי הרי"ף), הרמב"ם (פ"י מהלכות מאכלות אסורות ה"ב), הרא"ש (פ"ק דקידושין סי' סב), הסמ"ג (לאוין סי' קמב), הסמ"ק (מצוה ריז), ועוד הרבה ראשונים פסקו להלכה כרבי אליעזר שאיסור חדש מדאורייתא נוהג בכל מקום. כיון שסתם משנה כמותו.

אמנם לא כן שיטת האור זרוע (ח"א הלכות ערלה חדש ושביעית סי' שכח), ודעתו שבחול"ל הוא איסור רק מדרבנן. אולם כל שאר ראשונים הנ"ל לא סברו כמותו, ובכללם שלושת עמודי ההוראה הרי"ף הרא"ש והרמב"ם.

מרבן בשלחן ערוך כתב את הלכות חדש בקצרה בחלק אורח חיים (סי' תפט) לאחר הלכות ספירת העומר, ובחלק יורה דעה (סי' רצג) כתבם במפורט וז"ל שם (ס"א): "אסור לאכול חדש מתבואת חמשת המינים עד שיקרב העומר שהוא בט"ז בניסן, שנאמר: 'ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה'. והאידינא דליכא עומר אסור כל יום ט"ז. ובחול"ל שעושין שני ימים אסור כל יום י"ז עד תחילת

א. מתוך שיעור שנמסר בתאריך כו טבת תשפ"א. י"שר כח לצוות לשכת הרב הראשי על מסירת הדברים לידינו לפרסומם לזיכוי הרבים.

ליל י"ח". ומשמע שסבר כשיטת רוב הראשונים שאיסור חדש מהתורה הוא גם בחו"ל. ולא מצאתי מי שסובר במפורש בחו"ל הדבר מותר [- מלבד מה שזכר לעיל שיטת האור זרוע שהוא איסור דרבנן], אכן יש דיון באחרונים לדייק מלשונות הראשונים, אך אין זה במפורש.

ג. איסור חדש בשדה של גוי

ויש לדון אם איסור חדש נוהג גם בשדה של גוי או שמא דוקא בשדה של ישראל. למעשה, התוספות (קידושינן שם סוף ד"ה כל), הרא"ש (בתשובה כלל ב ס"א), הסמ"ג (שם), ועוד ראשונים, כותבים שהאיסור הוא גם בשדה של גוי. והנה, הב"ח (סי' רצג אות ב) חתר מאוד למצוא היתר בנושא של איסור חדש, ודייק והביא כל מיני ראיות שרבינו אביגדור כהן צדק [- הוא רבינו אביגדור כ"ץ שבעל השיבולי הלקט מרבה להביאו] סובר שאין איסור חדש נוהג בשדה של גוי. אולם בדור האחרון יצאו לאור כתביו של רבינו אביגדור כ"ץ, ושם נראה בפירושו שהוא סובר שאיסור חדש הוא גם בשדה של גוי, אך הוא מסייג את האיסור - שבשדה של גוי האיסור הוא מדרבנן.

אך על כל פנים דעת רוב הראשונים נראית שאיסור חדש מדאורייתא נוהג גם בשדה של גוי, וכן משמע בפירושו מדברי מרן בשלחן ערוך (שם ס"ב): "איסור החדש נוהג בין בארץ בין בחו"ל, בין בשל ישראל בין בשל עובד כוכבים".

ד. איסור 'חדש' - דבר שיש לו מתירין

הרמ"א שם (א"ס) מביא את דברי הרא"ש שכותב, שלאחר הפסח כל התבואה מותרת מספק ספיקא, ספק - שמא היא תבואה משנה שעברה. ואם תמצא לומר שקצרו את התבואה הזו קודם הפסח - שמא השרישה קודם פסח וניתרת ביום ט"ז ניסן שעבר. והרמ"א מביאו להלכה שאפשר לסמוך על ספק ספיקא זה בדוחק.

ויש להקשות שתי קושיות גדולות על ספק ספיקא זה. הנה איסור 'חדש' הוא איסור התלוי בזמן. שביום ט"ז בניסן התבואה ניתרת. ובדומה לכך יש כמה דוגמאות: ביצה שנולדה ביום טוב שאסורה באכילה, ואומרת הגמרא (ביצה ג:) שביצה כזו שנתערבה באלף כולם אסורות כיון שהיא 'דבר שיש לו מתירין'. והיינו שכיון שבעבור זמן תותר אכילת הביצה - יש להחמיר בה כאשר נתערבה באחרות. וכמו שמתבאר בדברי רש"י (שם ד"ה אפילו) שהוא משום 'שעד שיאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר'. ולכאורה הוא הדין יש לומר כאן, שהתבואה החדשה היא 'דבר שיש לו מתירין' שהרי הוא איסור זמני [- ובדומה לכך כתב מרן הבית יוסף (או"ח סי' תמו) בשם המדרכי (פסחים סי' תקנ"ג) שחמץ הוא דבר שיש לו מתירין, כיון שלאחר הפסח יהיה מותר. וכך פוסק הרמב"ם (פס"ו מהלכות מאכלות אסורות ה"ט)]. ולכאורה אם החדש הוא דבר שיש לו מתירין, ממילא אפילו באלף אינו מתבטל. אכן יש לומר, שהרא"ש עצמו הרגיש בקושיא זו, ועל כן כתב שכדי להתיר את החדש אין די לומר שהוא מתבטל, אלא יש לומר שיש כאן ספק ספיקא ויש להקל.

ה. אם אומרים ספק ספיקא בדבר שיש לו מתירין

והנה בעבר דנתי וכתבתי בעניין אם אומרים ספק ספיקא בדבר שיש לו מתירין. והבאתי את דברי מרן השלחן ערוך (יו"ד סי' קב ס"א) שכותב: "כל דבר שיש לו מתירין, כגון ביצה שנולדה ביום טוב, שראויה למחר, אם נתערבה באחרות וכו' אינה בטלה אפילו באלף. ואפילו ספק נולדה ביום טוב, ונתערבה באחרות, אסורות". ויסוד הלכה זו הוא בגמרא מסכת ביצה (שם) דאיתא שם: "וספיקא אסורה - ואם נתערבה אפילו באלף אינן בטלות". ויש שם מחלוקת בראשונים, האם דברי הגמרא שאינה בטלה אפילו באלף - הוא דין כללי על ביצה שנולדה ביום טוב, או שהוא נאמר רק במקום של ספק על ביצה שנולדה, ואכמ"ל. והנה, מרן באורח חיים (סי' תקי"ג ס"א) כותב וז"ל: "ביצה שנולדה

ביום טוב וכו' ואם נתערבה אפילו באלף, כולן אסורות". ובסעיף ב' כתב וז"ל: "ספק אם נולדה ביום טוב או בחול, אסורה". ובפשיטות משמע שהדין שאינה מתבטלת אפילו באלף הוא כאשר הביצה ודאי נולדה ביום טוב, אולם במקום שיש ספק אם נתערבה באחרות - מותרות. לעומת זאת ביורה דעה (שם) מלשון מרן הנ"ל משמע שהדין שאינה מתבטלת אפילו באלף הוא גם במקום של ספק בביצה זו אם אסורה או לא. ולכאורה יש לשאול, וכן הקשה המגן אברהם (או"ח סי' תקיג סק"ד), שהלא ביצה שהיא ספק אסורה שנתערבה באחרות הרי זה ספק ספיקא. ומשמע שאין אומרים ספק ספיקא לקולא בדבר שיש לו מתירין.

לעומת זאת, יש כמה ראשונים שסוברים שבביצה שהיא ספק אסורה שנתערבה באחרות שכולן אסורות, אך לא מטעם שאין אומרים ספק ספיקא לקולא בדבר שיש לו מתירין, אלא משום שאין זה ספק ספיקא כלל, שהרי שני הספיקות הינם ספיקות נפרדים לגמרי, ספק נולדה ביום טוב ספק לא נולדה ביום טוב, והוא ספק בגוף הביצה, והספק השני הוא בתערובת, וכאשר יש ספק אחד בגוף ואחד בתערובת - אסור [ועל פי זה אפשר ליישב מה שמקשים על הרמ"א הנ"ל ממה שהוא עצמו כתב בסימן ק"י, ואכמ"ל. ובהזדמנות אחרת אבאר את ענין 'דבר שיש לו מתירין' כיון שיש לו השלכות להרבה נושאים].

על כל פנים מכל האמור נראה שדעת מרן היא שאין מקלים בספק ספיקא בדבר שיש לו מתירין. וזו תשובה אחת על מה שכתב הרמ"א להתיר את איסור חדש מחמת ספק ספיקא.

ו. ספק ספיקא משם אחד

ועוד יש לומר על דברי הרמ"א, וכך מעירים האחרונים על דברי הרא"ש. שהנה הרא"ש כותב שיש ספק ספיקא לגבי תבואה לאחר הפסח מחמת איסור חדש, והספק ספיקא הוא: שמא התבואה נקצרה קודם הפסח והותרה ב"ז ניסן שעבר, ואם תמצא לומר שקצרו אותה לאחר הפסח - שמא השרישה קודם הפסח, ועל כן יש להקל. ויש להשיב על כך, שהנה שני הספיקות הינם אותו הדבר בדיוק, שהרי בשני הספיקות הללו יסוד הספק הוא האם התבואה הותרה קודם הפסח על ידי שנקצרה או שהשרישה - וכי מה ההבדל בין אם השרישה או נקצרה?! הרי אלו אותם ספיקות לגמרי. והרי זה דומה למה שאומרים התוספות בכתובות (ט. ד"ה וא"י) שבמקום ששני הספיקות בספק ספיקא הם אותו שורש הרי אינם ספק ספיקא, וזה נקרא "ספק ספיקא משם אחד".

אכן גם דברי התוספות הללו אינם מוסכמים, שהנה הרשב"א בתשובותיו (ח"א סי' תא) כותב שיסוד ההיתר שמקלים בספק ספיקא הוא מדין 'רוב' - דהיינו שאם יש לפנינו ספק, כלומר יש לנו חמישים אחוז להתיר וחמישים אחוז לאסור, כלומר שבהסתברות לאסור נשאר חמישים אחוז בלבד, ממילא כאשר בא הספק השני על החמישים אחוז של האיסור - ממילא הוא מפחית מאחוזי האיסור, כלומר שיש לפנינו רק עשרים וחמישה אחוזי איסור וכל השאר הם אחוזי היתר. ועל כן הדין הוא שספק ספיקא מותר מדין 'רוב'. ולפי האמור יש לומר, שגם בספק ספיקא משם אחד - יש לנו לומר שהוא לקולא, שהרי עדיין יש בו רוב להתירו.

ויש להוסיף על כך את דעת המגיד משנה (פ"ג מהלכות איסורי ביאה ה"ב) שכתב בדעת הרמב"ם שאינו סובר כהתוספות, ודעתו היא שספק ספיקא משם אחד מועיל להתירו ככל ספק ספיקא.

ויש עוד כמה נקודות להוסיף, שבאיסור 'חדש' אף ספק ספיקא משם אחד יועיל להתיר את האיסור. ואכמ"ל. אולם בכל אופן נתבאר, שכיון שהוא דבר שיש לו מתירין אין אומרים בו ספק ספיקא לקולא. וכן היא דעת התוספות (ביצה שם ד"ה ואחרות) ועוד ראשונים.

ו. ההכרח להתיר את איסור 'חדש'

למעשה הב"ח (סו) כתב שנהגו היתר באיסור 'חדש' בזמן הזה. וסיבת ההיתר היא, שהנה במדינות אירופה, ככל שנכנסים לעומק היבשת קר מאוד שם [- כגון גרמניה ופולין - למרות שפולין נחשבת מדינה קרה, אך היו בה מקומות חמים יותר שהיה אפשר לזרוע שם קצת - והם בעיקר המדינות הצפוניות שאינם סמוכות לים, כיון שאלו הסמוכות לים אף אם הם בצפון הים ממוזג את האויר. וזאת כיון שבאירופה יש תופעת פלא שברא הקב"ה, שיש נהר רחב מאוד של מים רותחים שיוצא ממפרץ מקסיקו, ונמשך עד לאירופה ושם חוצה את היבשת, וכשהוא באירופה המים עדיים חמים מאוד, ונקרא זרם ה'גולף'. והזרם הזה ממוזג את היבשת, ואף כאשר מתקרבים לים יש הבדל בין העומדים על הים, להעומדים במרחק ממנו]. ומדינות אלו בחורף שלהם שורר קרח בכל המקומות, וכל הנהרות קופאים. וממילא לא יכלו לזרוע חיטה בחורף, והיו זורעים חיטה בפורים ורובם היו יכולים לזרוע רק לאחר הפסח, וממילא לא ניתן לאכול את החיטה הזו עד לאחר יום י"ז ניסן שיחול בשנה הבאה, ובזמנם לא היו מקררים ולא היה שייך לשמור את התבואה לחורף מחמת תולעים ועוד כיו"ב. ועוד טעם להיתרים שנהגו בהם, שהנה ישראל באותם זמנים ובאותם מקומות היו עניים מרודים, והלחם היה עיקר החיים, והיו מוכרחים למצוא היתר ללחם, וככל שהישוב היהודי חדר למדינות רוסיה והאיזור - שהם היו המדינות הצפוניות, הבעיה גדלה למאוד.

ח. יסוד ההיתר שנהגו באיסור חדש

מחמת הטעמים האמורים לעיל, הב"ח כותב להתיר, ויסוד ההיתר הוא שבחיטה של גוי יש להתיר איסור 'חדש'. אמנם כבר לעיל התבאר שרוב הראשונים אינם סוברים כן, ודעתם שגם בשדה של גוי יש איסור חדש, ושכן היא דעת מרן השלחן ערוך. ואכן חתנו של הב"ח - ה"ט"ז (סי' רצג סק"ב) דוחה באריכות את דברי חמיו שהקל בשל גוי, והוא כותב שיש להתיר מטעם אחר שהרי האור זרוע כותב שבח"ל האיסור רק מדרבנן. אולם גם היתר זה קלוש מאוד, וכמו שהתבאר לעיל. מכל האמור יוצא, שההיתרים עליהם סמכו בזמנם הקילו באיסור חדש, הם היתרים קלושים מאוד. וכמו כן אינם נכונים לפי דעת מרן השלחן ערוך. ועוד, שההיתרים הללו היו רק מחמת המצב הבלתי אפשרי שהיה שם. וכמו שכותב ה"ט"ז שם שחיינו של אדם תלויים בזה.

ואכן, גם גדולי האשכנזים שפעלו אז באירופה, התנגדו בתוקף להיתרים של הרמ"א והב"ח וה"ט"ז באיסור חדש, וכך רווחת הדעה בין רוב גדולי ישראל. והמתבאר מכל האמור, שאם אינו שעת

ב. שמעתי מאמור"ר מרן זצוק"ל מעשה שהיה בגאון שאגת אריה, שבספרו הוא כותב הרבה על איסור חדש, ותוקף הרבה את ההיתרים של הב"ח וה"ט"ז, ודעתו ברורה שאין להתיר את האיסור חדש כלל.

הגאון שאגת אריה היה כשמו תקיף ושואג, ומחמת זה לא היה מסתדר עם ראשי הקהילות, בתקופה זו [- לפני כמאתיים וחמישים שנה] היה בכל קהילה ועד, וראשי הועד היו שולטים בקהילה, והיו אלו אנשים פשוטים ששלטו גם ברבנים. והנה הגאון שאגת אריה הגיע לשמש כרב לקהילה אחת, ובשבת הראשונה שהגיע לשם קראו לו אנשי הועד ואמרו לו, שלא על הכל יכול לדרוש ברבים, ואחד מהדברים שאין לו רשות לדבר עליו הוא איסור חדש, וגם אם הוא חושב שהדבר אסור - כיון שכאן נוהגים בזה היתר [- גם כיום אנחנו רואים שאנשים פשוטים משתלטים על הרבנים ואומרים להם מה לומר, ומה לא לומר, ומאיימים שילכו לבג"ץ].

בשבת בבוקר כאשר הגיעה זמן הדרשה, עמד הגאון שאגת אריה לפני כל בני העיר, וכולם הגיעו לשמוע את הדרשה של הרב החדש שכבר התפרסם כגדול הדור, ושם דרש ושאל כאריה נגד ההיתרים שנהגו באיסור חדש, ושהדבר אסור לחלוטין. והוסיף לדבר בתקיפות נגד הועד שלהם ואמר להם "הועד שלכם נותנים לכם לאכול חזיר, לאכול חדש זה כמו לאכול חזיר", וכך עמד ודיבר נגד הועד למרות שידע שזה יפגע בפרנסתו. והנה במוצאי שבת התאסף ועד הקהילה והחליטו לפטר את השאגת אריה באופן מיידי.

מיד לאחר מכן קיבל הגאון שאגת אריה הצעת רבנות בעיר 'מץ' שבצרפת שהיתה עיר גדולה מאוד שחיו בה הרבה תלמידי חכמים.

הדחק אין מי שיתיר את האיסור חדש בזמן הזה. אלא רק בשעת הדחק, וגם בזה רוב הפוסקים סוברים שאין להתיר כלל.

ט. מצב ה'חדש' כיום בארצות אירופה

והנה כיום המצב הוא שבכל דבר מאכל צריך לבדוק את כשרותו. ולא יתכן לאכול דבר מה כיום ללא בדיקת הכשרות, לפני זמן מה ראיתי דבר מאכל עם איזו חותמת כשרות עם שם הרמב"ם, וביררתי וראיתי שאין כשרות כזו כלל!! וכשקונים מוצרי מאכל בארצות אירופה יש הרבה מהם מוצרים שהם בפיקוח אדוק של מערכות כשרות מצוינות, אולם צריך לברר את הנושא של חדש, כיון שיש כמה רבנים שמקלים באיסור חדש לגמרי. וכמו ברוסיה שם מתגוררים בעיקר חסידים, והם מקלים בנושא של חדש. וכן גם בארץ ישנם הרבה מוצרי מזון שמיובאים מחו"ל, כגון בירות, פסטה וכיו"ב, לא די לברר שהכשרות מהודרת, אלא יש לברר אם הכשרות מקפידה על איסור חדש שהוא אסור גם בזמן הזה.

י. חיטה הבאה מארצות הברית לארץ ישראל

ולגבי המצב בארצות הברית, הנה בארץ ישראל כיום תשעים אחוז מהחיטה מיובאת מארצות הברית. והנה על החיטה המיובאת יש השגחה של בד"ץ 'העדה החרדית' והם מקפידים שהחיטה תהיה ישנה ולא חדשה. בזמנו לפני שנים אאמו"ר מרן זצוק"ל דיבר עם ראשי 'העדה החרדית' שאמנם הם חסידים, אבל הוא הסביר להם שזה מאוד חשוב, והם הסכימו שלא לתת להכניס לארץ חיטה שהיא תבואה חדשה. אולם לגבי שאר מוצרים שמגיעים לארץ ויש בהם מיני דגן, אין כל פיקוח בנושא החדש מלבד מה שנותני ההכשר מפקחים, ולא כולם מפקחים על איסור חדש וכאמור. וכמו כן במי שמתגורר בארצות הברית ובוה יש פירצה גדולה.

והנה, במדינות הדרום בארצות הברית [- וגם במדינות הצפון אבל בעיקר בדרום] זורעים חיטה פעמיים בשנה, בחורף ובקיץ. יש שם הרבה גשמים ולא קר שם כל כך, ועל כן יש להם יבול עצום של חיטה. ובוה יש שרצו לומר שכיון שיש הרבה חיטה שצומחת בחורף ממילא יש לומר בזה ספק ספיקא. ספק שמא החיטה צמחה בחורף, ואם תאמר שהיא צמחה בקיץ שמא השרישה קודם הפסח. ובכל מקרה יש להוסיף שזה בחו"ל בחיטה שצמחה אצל גוי ועל כן רצו להקל בחיטה של ארצות הברית.

אבל האמת במציאות כיום זה לא נכון בכלל, ואבאר את הדברים: הנה בשנת תשמ"ז נסעתי יחד עם אאמו"ר מרן זצוק"ל לארצות הברית, ומיד כשהגענו, לאחר הטיסה שארכה כשתים עשרה שעות, נסענו לשיבת 'עטרת תורה' של הגאון רבי יוסף רפול ואבא נתן שם שיעור לאחר התפילה, ולאחר מכן ירדנו שם לאיזו מקום שסידרו לנו ואכלנו שם ארוחת בוקר. ושם הרב רפול הסביר לאאמו"ר את כל המצב בארצות הברית בעניין איסור חדש. שהנה ארצות הברית היא יצואנית גדולה מאוד של חיטה לכל מיני מדינות בעולם, והם יש להם גאווה אמריקאית ומייצאים למדינות האחרות את החיטה הישנה, ואילו את החיטה הטרייה והטובה הם משאירים לאוכלוסיית ארצות הברית. ומה שקורה, שהחיטה שצמחה בחורף בחודשים אב - אלול, שהיא החיטה הישנה, אינה קיימת כלל בארצות הברית. ממילא אין על מה לסמוך להשתמש בחיטה של ארצות הברית כיון שבכל מקרה 'כל דפריש מרובא פריש', וודאי שהרוב היא חיטה חדשה. ואין כל מקום לומר ספק ספיקא. וגם לסמוך על הב"ח והט"ז כבר נתבאר לעיל שהוא משענת קנה רצוף, וגם היתרים הללו נאמרו לשעת הדחק. ועל כן בארצות הברית צריך לדעת היכן ניתן לקנות מוצרי מזון מקמח ישן. ובזמנו היו הרבה יהודים שהחזיקו בבתם מקפאי גדול והיו רוכשים מוצרים מהחורף כדי שלא להיכשל בחשש חדש.

כיום גם מצב זה השתנה, שהרי ניתן לדעת על כל מוצר מניין הוא ומתי נוצר, ואפשר להשיג בנקל כל מוצר כמעט. ויש חנויות שמוכרות רק קמח ישן. ובכלל יש מודעות לנושא והרבה הכשרים התחילו להקפיד בזה בשנים האחרונות.

ולאחר שהרב רפול ישב עם אאמו"ר והסביר לו את הדברים, אמר לי אאמו"ר: 'אני מבקש ממך בכל מקום שאנחנו מגיעים אליו תברר קודם אם הקמח הוא ישן ואין כל חשש איסור של 'חדש'. ובכל אותם שנים, משנת תשמ"ז עד שנת תשנ"ח שהייתי נוסע עם אאמו"ר לחו"ל, ולא היתה נסיעה בשנים ההם שלא נסעתי עימו, ותמיד היה שואל למרות שהיה בטוח שכך הוא, האם הקיטרינג הוא כשר למהדרין ואין בו כל חשש של 'חדש'. וכבר קודם לכן כשהיו מתקשרים להזמין הייתי שואל על כך והייתי דורש שיקחו קיטרינג אחר שמקפיד על 'חדש'.

ולאחר אותה נסיעה כששבנו מארצות הברית, מסר שיעור בבית הכנסת 'היזידים' בנושא הזה, ואמר על כך שאיסור חדש הוא אסור באכילה כמו איסור חזיר, ואין בזה כל ספק ספקא וכיו"ב.

ולכן בארצות הברית המצב נעשה יותר גרוע מאירופה. ולכן יש הסכמים עם ארצות הברית והחנויות מלאות במוצרים שעשויים דגן בהכשרים מפורסמים אך מקור החיטה שבהם אינו נודע. ואני בדקתי ודיברתי חקרתי ודרשתי, ונודע לי שרוב ההכשרים שם אינם מקפידים על כל דיני חדש. וכמו כן בנסיעה במטוס, הרי מעולם לא הקפידו שהחיטה תהיה חיטה ישנה, וההכשרים על האריות לא מועילים לזה, והרי האוכל הזה הוא כאכילת חזיר. ובפרט לספרדים.

ואף המשנה ברורה (סי' תפ"ט ס"ק מה) כותב על כך, שאמנם אינו יוכל למחות במקלים [זוהי היא בליטא שהיא מדינה קרה מאוד] אבל כל בעל נפש יזהר ולא יסמוך על שום קולות בנושא הזה. וכך כותבים כל גדולי האחרונים, שכיום אין זה שעת הדחק כלל.

מאידך יש בארצות הברית מעט התעוררות לנושא, ויש אף מסעדות שאפשר לברר אצלם אם הקמח הוא ישן או חדש ויענו לו כראוי. ובעיר 'לייקווד' הרוב הגדול נזהרים בזה, וכך לאט לאט יותר מקומות נזהרין באיסור חדש.

ולפיכך כיון שדעת השלחן ערוך נתבארה לעיל שיש להחמיר בענייני איסור חדש, ולאחר שנתבאר שאין לומר 'כל דפריש מרובא פריש' כיון שבודאי יש כאן איסור חדש [לכן במיוחד בימים אלו - סוף חודש טבת], ברור הוא שעל כל אחד להקפיד ולברר על מה שהוא אוכל. וגם כל אחד מארץ ישראל שיחפש את ההכשר ויברר אם מחמירים בענייני איסור חדש. וכמו כן בבירה יש להיזהר מהטעם האמור, אולם בוויסקי אין כל חשש כיון שהם משמרים אותו כמה שנים ובודאי עבר עליהם איזה פסח אחד.

כמו כן לפני כמה שנים בדקתי את המצב בארגנטינה, והתברר שברוב ימות השנה יש תבואה ישנה, ועל כל פנים תמיד יש רוב. אולם אינני יודע מה המצב כיום. וכמו כן במקסיקו דיברתי בזמנו עם הרב הראשי הרב שלמה טוויל שאמר לי שהם יודעים ומקפידים על איסור חדש מאד.

אולם בארצות הברית כאמור שיש שם הרבה הכשרים, הנושא פרוץ מאוד וכל הכשר עושה כלבבו, ויש לברר לגבי כל הכשר לגופו, ועל כל פנים לא להכניס לפה כל מוצר שיש בו מין דגן ללא בירור מוקדם. ושומע לנו ישכון בטח.

הגאון רבי קלמן בר שליט"א

הרב הראשי לישראל
ונשיא מועצת הרבנות הראשית

סעודת ליל שבת באולם או במלון אשר אין בהם גרות שבת

כב' מכובדי יקירי
הרב ראובן אלמליח שליט"א

ראש מחלקת כשרות

אחדשכ"ת. בדבר שאלתכם אודות קיום סעודות שבת באולם שמחות או במלון, כאשר באולם עצמו או בחדר אוכל עצמו, אין מדליקין גרות ומדליקין רק מחוצה לו, או בקרן זוית, האם אפשר לקיים שם סעודת ליל שבת ללא הדלקת גרות?

תשובה:

הנה שאלתכם נוגעת כמעט לכל בתי המלון בעירנו נתניה, שמסיבות כאלה או מטעמי בטיחות, אינם מדליקים בתוככי חדר האוכל, והשאלה נשאלת, האם ניתן לערוך שם סעודת שבת כרת?

ובאמת כאשר נעיין בשאלה זו יש בה ב' חלקים: א. האם ניתן לעשות קידוש של ליל שבת, לא לאור גרות שבת. ב. האם ניתן לערוך סעודת שבת לא לאור גרות השבת. וזה החילוקי בדבר הנושא הראשון.

הנה אמרינן בגמ': אמר אביי, כי הוינא בי מר, כי הוה מקדש אמר לן: טעימו מידי, דילמא אדאוליתו לאושפיזא - מתעקרא לכו שרגא ולא מקדש לכו בבית אכילה ובקידושא דהכא לא נפקיתו, דאין קידוש אלא במקום סעודה^א.

וכתב על-כך המרדכי: אדאוליתו לביתייכו איתעקרא לכו שרגא ובקידושא דהכא לא נפקיתו, פירוש כי צריך גר לקידוש, אבל משום סעודה אין חששא, כי יכולין לאכול בלא גר^ב. כלומר המרדכי למד דרבה אמר להם לצאת אצלו ידי קידוש, שכן במקומם יכבה הנר, ולא יוכלו לקיים מצות קידוש, ללא גרות שבת, וחזינן מדבריו, דאי אפשר לעשות קידוש ללא גרות שבת.

אמנם הרא"ש פליג על ראיית המרדכי וכתב: יש רוצים להביא ראייה מכאן שאין מקדשין, אלא לאור הנר. ומפרשי מתעקרא לכו שרגא ולא תוכלו לקדש בלא גר. וליתא, דהכי פירושו: ולא תאכלו בלא גר, אבל אם היו רוצים לאכול בלא גר היו יכולים לקדש^ג.

ובאמת שכדברי המרדכי מצאנו גם בספר "העיתים", שכתב דאסור לקדש בשבת ללא גר: ושמעינן מהא דאמרינן לעיל, ויניחנו ויצא, אמר לו שאני אומר הדלקת גר בשבת חובה, שמעינן מהא נמי דאסור לקדש בשבת בלא גר והא מילתא אנו עתידין לברר בסיעתא דשמיא כהוגן, בהלכות קידוש, מהא דגרסינן בערבי פסחים דא"ל רבה לאביי, דילמא מיתעקרא לכו שרגא, ולא מצי לקדושי^ד.

א. פסחים דף קא ע"א.

ב. מרדכי פסחים רמז תרי"א.

ג. רא"ש פסחים פרק י' סימן ה'. אמנם עיין בתוס' שם ד"ה 'ובקידושא', דכתב דבאמת לא היו יוצאין ידי חובת סעודה. "ומה שלא היה מקפיד על סעודת שבת, שלא לאכול בלא גר ... היינו משום שיוכלו לעשות למחר שלוש סעודות. או שמא יוכלו לאכול במקום שיש שם גר ואין יין עיי"ש.

ד. ספר "העיתים", (לרבי יהודה בן ברזילי הברצלוני) סימן י"ג.

ובאמת כשתימצי לומר, דברי המרדכי וספר העיתים תלוי בגירסת הגמ' דלפי גירסת הגמרא דידן, מוכח כדברי המרדכי דאמרינן: דילמא אדאזילתו לאושפיזא, מתעקרא לכו שרגא, ולא מקדש לכו בבית אכילה^ה. מוכח מדברי הגמ' שעיקר החיסרון שלא יהיה נר "ולא מקדש להו בבית אכילה" שכיון שלא יהיה נר, לא יוכלו לקדש שם.

אמנם בגרסת הרבה מן הראשונים לא הזכירו כלל עניין הקידוש ולא גרסו "ולא מצי לקדושי" וכמו שכתב רבינו חננאל: דילמא אדאזילתו לאישפזיכו, אתעקרא לכו שרגא, ובקידושה דהכא לא נפקיתו דאין קידוש אלא במקום סעודה^ה.

והנה להני ראשונים דלא גרסי בגמרא, "ולא מקדש לכו", א"כ פשוט דאיכא לפרש שאי אפשר לאכול הסעודה ללא נר, או דלא ניחא להו לאכול הסעודה. אך לגירסת הראשונים דגרסי ולא מקדשי לכו, ילפינן דיש איסור על עצם הקידוש ללא הנר. אך אע"פ דגרסינן בגמרא כך, אך טעמא בעי לדברי הני הראשונים דאין לקדש אלא לאור הנר. ואילו הסעודה עצמה אפשר לאכול ללא נרות שבת.

הטעם שצריך נרות בשעת הקידוש

המגן - אברהם הביא את הגהת מהרש"ל על הטור, שכתב שאין להקל ולסעוד שלא במקום הנר, אלא במקום שמצטער הרבה, אך באינו מצטער הרבה חייב לאכול במקום הנרות^א.

וממה שציין דבריו על "והכי מסתברא", נראה דמהרש"ל קאי על אכילה במקום נר. אבל המעיין במקור הדברים בהגהות מהרש"ל לטור (נדפס בטוש"ע הוצאת "הדרת קודש") נראה דקאי על דברי הטור שכתב דאין הקידוש תלוי בנר. ועל זה כתב מהרש"ל "ונראה לי, דלא שרי אלא במצטער הרבה וכן מצאתי כתוב בשם "שכל טוב", המקדש צריך להסתכל בנרות".

והנה ספר "ים של שלמה" על מסכת שבת, לא נמצא כיום, אך בספר "מטה משה" לתלמיד המהרש"ל, ציטט מדברי יש"ש על מסכת שבת, ומשם נראה את שיטתו והנימוק לקדש במקום הנר: 'מצאתי בתוך חידושי מרדכי וז"ל, שאלתי את פי מהר"ם, הואיל וחובה לאכול אצל הנר, אם כן היאך רגילים להניח הנר בבית ולאכול בחצר. והשיבני, שהנרות לעונג נצטוו ולא לצער... והנראה בעיני, דלא שרי אלא לאכול בחצר, אבל הקידוש הוא במקום הנר, מאחר שהודלקה לכבוד שבת. בפרט לפי מה שמצאתי כתוב בשם "שכל טוב", טעם לשתי הנרות, על דרך מה שאמרו (ברכות מג ע"ב) פסיעה גסה נוטלת אחד מחמת מאות ממאור עיניו, ומהדר ליה בקידושא דבי שמשא. ומעתה כשרואה בנרות בשעה שיקדש יהא לו רפואה... והשתא משמע להדיא, דלא שרי לקדש אלא במקום הנר. עד כאן העתקתי מחיבור הגדול הנקרא ים של שלמה^ה.

והנה מה שכתב בשם היש"ש, שמשום שיהא לו רפואה, לא משמע דמשום כך, יחדשו הלכה שיהיה חייב לקדש לאור הנר^ב אמנם כד תדייק בדברי המהרש"ל הרי כתב "אבל הקידוש במקום הנר, מאחר שהודלקה לכבוד שבת" ומשמע שטעמו, שכיון שהנרות הודלקו לכבוד שבת, מן הראוי שיעשה לאורם את המצווה המיוחדת לשבת דהיינו הקידוש.

ה. פסחים קא ע"א שם.

ו. רבינו חננאל שם. וכן משמע מדברי רש"י והרשב"ם, וראה בריטב"א שם, ועיין עוד במאירי.

ז. מגן אברהם סימן רע"ג ס"ק טו. וראה במשנ"ב שם ס"ק לב, שהביא את דברי המג"א הנ"ל. וראה משנ"ב סימן רס"ג ס"ק לט, שגם כתב שרק במצטער הרבה שרי.

ח. מטה משה סימן תי"ט

ט. וראה במהרי"ל מנהגים הלכות שבת סימן ב' שראה מאביו, שכאשר היה מקדש היה תולה עיניו ומסתכל בנרות שבת.

סעודת ליל שבת באולם או במלון אשר אין בהם גרות שבת ♦ מאמרים הלכתיים

וכן כתב ה"ערוך השולחן": יש אומרים שאין מקדשין אלא לאור הנר, והטעם דכיון דהדלקת נר בשבת חובה מפני כבוד השבת, ועיקר השבת הוא הקידוש, אם כן ממילא צריך להיות הקידוש לאור הנר.¹

למדנו מדברי הרש"ל וערוך השולחן, דכיון דנר שבת הוא משום כבוד שבת, ועיקר כבודה של השבת זהו קידוש, א"כ כמו שדרשו זכרהו על היין בכניסתו, ה"נ דרשו זכרהו על הנרות שמדליקים לכבוד שבת.

ומעתה שנתבאר לנו שדברי המהרש"ל קאי על קידוש ולא על הסעודה, נשכיל להבין את דברי המגן אברהם, שהביא את דברי המהרש"ל, שבמצטער הרבה יכול לאכול שלא במקום הנר. ולכאורה אי נימא דקאי על הסעודה, וסברתו היא דנרות ניתנו לעונג ולא לצער, א"כ מה לי צער גדול, ומה לי צער קטן.

אמנם לדברינו מבואר שפיר, דחומרת מהרש"ל היא לגבי קידוש לאור הנר, ומה שציין המג"א את דבריו על אכילה במקום נרות, כוונתו שהרי בדרך כלל הקידוש והסעודה נעשים באותו מקום, ולזה אמר המגן-אברהם, שאף שמדין אכילה לאור הנר אפי' בצער מעט אפשר לוותר. שנרות שבת ניתנו לעונג ולא לצער, אך מדין קידוש לאור הנר, צריך לקדש לאור הנר, אי לאו דיש צער הרבה.

אמנם אכתי צריך בירור בדברי המרדכי דכתב ד"משום סעודה אין חששא, כי יכולין לאכול בלא נר" והנה המרדכי עצמו כתב: אומר מהר"ם דבחורים ההולכים ללמוד חוץ לביתם, צריכין להדליק נר של שבת בחדרם, ולברך עליו, משום דהדלקת נר בשבת חובה משום שלום בית שלא ישל בעץ או באבן... גם אומר שמותר להדליק בבית בע"ש בקיץ, ואוכל בחצר ויהיה לו אורה מן היום. משום דנר שבת אינו אלא משום שלא ישל בעץ או אבן, והרי יש לו אורה גדולה. ואמר בשם אביו רבינו ברוך, כי גדול אחד הנהיג כן בגרמייז"א.²

א"כ רואים מדברי המרדכי דפשיטא ליה דצריך אור לסעודה, ואולי אפשר לומר בדוחק שמה שכתב שיכולין לאכול ללא נר, כתב בדיעבד שכבר כתבה הנר, וזה כתב בבאיור דברי הגמ' בפסחים, דכיון דמיתעקרא שרגא, או אז יוכלו לסעוד, אבל לקידוש לא יוכלו לנהוג כך. אבל לכתחילה אפשר גם דדעת המרדכי דצריך שהסעודה תהיה לאור הנר, ואכתי צ"ב.

ביאור דברי הרא"ש

הנה הרא"ש הביא דברי המרדכי, שכתב שצריך לקדש לאור הנר ופליג עליה, וז"ל: יש רוצים להביא ראיה מכאן שאין מקדשין, אלא לאור הנר, ומפרשי מתעקרא לכוון שרגא, ולא תוכלו לקדש בלא נר. וליתא דהכי פירושו ולא תאכלו בלא נר, אבל אם היו רוצים לאכול בלא נר, היו יכולים לקדש.³

אמנם דברי הרא"ש, שכתב "אבל אם היו רוצים לאכול בלא נר היו יכולין לקדש בלא נר" ולכאורה תקשי על הרא"ש מדברי הגמרא שלהלן: רבי ישמעאל אומר אין מדליקין בעטרן, מפני כבוד השבת. מאי טעמא? אמר רבא, מתוך שריחו רע, שמא יניחנה ויצא, אמר ליה אביי ויצא. אמר ליה, שאני אומר הדלקת נר בשבת חובה, דאמר רב נחמן בר רב זבדא, ואמרי לה אמר רב נחמן בר רבא אמר רב הדלקת נר בשבת חובה.⁴

1. ערוך השולחן הלכות שבת סימן רע"ג סעיף י'.

2. מרדכי, שבת פרק שני, רמז רצ"ד, וראה גם שהביא את דברי רבינו משולם ש"לא היה מברך על הדלקת הנר, משום שכל מצוה שאין בעשייתה גמר מלאכת מצוה, אין מברכין עליה, א"כ פשיטא ליה שהאכילה היא גמר מצוותה.

3. רא"ש, פסחים פרק י סימן ה'. וראה שכן כתב... רבינו ירוחם חאו"ח נתיב יב ח"א. וכ"כ הטור סוף סימן רע"ג.
4. שבת דף כה ע"ב.

ומשמע להדיא מדברי הגמרא הנ"ל, שהדלקת נר במקום הסעודה חובה, והרא"ש הביא גמרא זו^י.
וא"כ האיך אמר הרא"ש דלכתחילה יכול לאכול שלא במקום הנר. ואפילו המקום חשוך?
וצריך לבאר בדת הרא"ש, דמהגמרא ילפינן דאסור להניח הנר דולק ולצאת, דהוה ביזיון לנרות
שבת. אבל אין דין דמי שאין לו נר שלא יאכל בחושך, אלא שכל זמן שהנר דולק יש איסור להניח
את הנר.

ולפי דברינו מיושבים דברי הטור שהביא את דברי אביו הרא"ש, וז"ל: ואין הקידוש תלוי בנר, שאם
ירצה לאכול בחושך, יכול לקדש בלא נר. וכן כתב גאון, היה נרו דלוק בבית, ומצטער לאכול שם,
מקדש בחוץ ואוכל שם. אע"פ שאינו רואה הנר^{טו}.

ולכאורה אין דברי הגאון כדברי הטור, דהרי הטור כתב שאפשר לאכול בחושך, ואילו הגאון כתב
דאפשר רק במקום דמצטער.

אך לדברינו שפיר מבואר. דהטור איירי לענין אכילה, כאשר אין לו נר, ועל כך כתב דשפיר אפשר,
אפילו אינו מצטער. אך הגאון כתב דינו במקום שמניח את הנר ויוצא, לפיכך הצריך דווקא מצטער
ושפיר מבואר.

אחר שביארנו דינא דקידוש במקום הנרות, אכתי נותר לנו לברר דין דסעודה במקום הנרות.

בדין סעודה לאור הנר

רבי ישמעאל אומר אין מדליקין בעטרון, מפני כבוד השבת. מאי טעמא? אמר רבא: מתוך שריחו רע,
שמא יניחנה ויצא, אמר ליה אביי ויצא. אמר ליה, שאני אומר הדלקת נר בשבת חובה...^{טז}

וכתב שם רש"י: חובה, כבוד השבת הוא, שאין סעודה חשובה, אלא במקום אור כעין יממא^{יז}.

ומשמע מרש"י דעיקר החיוב אינו בעצם הדלקת הנר, אלא הוי דין בסעודה שיהיה במקום מואר.
ואכן הבית יוסף הביא את מנהגו של רבינו שמחה בעל "מחזור ויטרי" - שהיה תלמידו של רש"י,
להדליק הנר בבית ולאכול בחצר, וז"ל: ומיהו כתב המרדכי שרבינו ברוך, היה רגיל להדליק נר
בבית, ולאכול בחצר... והכלבו כתב בשם הר"פ דהיינו דוקא לבני ארץ אשכנז שאוכלים מבעוד
יום^{יח}.

ומשמע להדיא מדברי הראשונים הנ"ל, דהחיוב הוא מדין הסעודה, ואי עורך הסעודה ביום, שפיר
דמי לאכול בלא הנר.

אמנם נראה מתוס' דפליג על רש"י, וס"ל דהו"ל דין בהדלקת הנר, שהדלקת הנר באה להאיר את
מקום הסעודה - וחובה היא מדין הדלקת הנר, וז"ל: ויש שרוצים לומר, דאין לברך אהדלקת נר
מדקרי ליה חובה, כדאמרינן מים אחרונים חובה, ואין טעוניה ברכה. ואומר ר"ת דשיבוש הוא, דלא
דמי למים אחרונים. דלא הוי אלא להצלה בעלמא. אבל הדלקת נר היא חובה של מצות עונג שבת^{יט}.

י. ראש שבת פרק ב' סימן יח.

טו. טור או"ח סי' רעג, ז.

טז. שבת דף כה ע"ב.

יז. רש"י שם ד"ה חובה.

יח. בית יוסף סוף סימן רע"ג.

יט. שבת דף כה ע"ב תוס' ד"ה חובה. וראה בב"י סוף סימן רע"ג, שהשווה את דברי התוס' והמרדכי לרש"י, ולענ"ד
כוונתו לתוס' ד"ה הדלקת נר חובה. ששם למד בדברי התוס' כרש"י, שהחובה היא שהוא דין בסעודה, שתהיה
לאור הנר. עיי"ש.

סעודת ליל שבת באולם או במלון אשר אין בהם גרות שבת ♦ נאמרים הלכתיים

מבואר מדברי התוס' הנ"ל, שהחובה היא בהדלקת הנר שמצוותה להאיר את הסעודה, דהא פשיטא, דאם מה שאמר רבא הדלקת נר בשבת חובה, הוא דין בסעודה, שחובה שתיעשה לאור הנר, פשיטא שעל חובה זו אין מברכים.

וא"כ יצא לנו דאיכא מחלוקת רש"י ותוס'. האם הוי דין בסעודה שהסעודה תהיה מוארת וכדמוכח מדברי רש"י, וכן כתב המרדכי "הדלקת נר בשבת חובה, פירוש שיסעד לאור הנר" או דהווי דין בנר, שהדלקתו חובה שיאיר את הסעודה וכדמשמע מדברי התוס'.

נמצא אפוא, כי תהיה נפ"מ בין רש"י לתוס', אי שרי להדליק נרות בבית, ולאכול בחצר בזמן שהיא מוארת. דלרש"י דהווי דין בסעודה שתהיה מוארת, א"כ שפיר יכול לאכול בחצר וכפי שנהג רבי שמחה בעל ה"מחזור ויטרי", אמנם לתוס' אי אפשר למיעבד הכי, דהרי הו"ל דין בנרות שבת שיאירו את הסעודה. וכן כתב רבינו פרץ, שאין לאכול בחצר, וז"ל: ועוד שאין סמך (שאינ מנהג לאכול מוקדם נכון). מדאמרינן דהדלקת נר בשבת חובה משום שלום בית. ואם היה מותר להקדים ולאכול מבעוד יום, מה שלום בית איכא?²

כלומר דרבינו פרץ נקט, דכיון שתקנת הדלקת נר שבת היא להאיר את מקום הסעודה, אין נכון להקדים את הסעודה, ולסעוד לאור היום. דא"כ אין תועלת בנרות הללו.

הרי שנחלקו רש"י ותוס', האם זה הווי דין בסעודה שתהיה מוארת, וכדברי רש"י, או שהווי דין בנרות, שצרכים להאיר את הסעודה, וכדברי התוס' ורבינו פרץ. אלא דאכתי פש לן לברר בשיטת רש"י, דא"כ דהו"ל דין בסעודה, מדוע דיברך על הנרות. וכמו שנהג רבי שמחה (בעל המחזור ויטרי), וכמוכא בתשב"ץ, וז"ל: ואומר המהר"ם מרוטנברג שמותר להדליק הנר בערב שבת ולאכול בחצר, או במקום שירצה, ואמר שאביו רבי ברוך, אמר לו שרבינו אמר לו שרבינו שמחה משפיר"א היה גיגל לעשות כן בקיץ, להדליק הנר בביתו ולאכול בחצרא.³

הרי שרבינו שמחה, גם שהיה יודע שאוכל בחצר מבעוד יום, אעפ"כ היה מדליק בביתו ומסתמא גם היה מברך. ועל-כרחך צריך לבאר דגם לרש"י דאיכא חובה דהסעודה תהיה מוארת, יש חיוב גוסף שבני ביתו לא יצטערו שהם יושבים באפילה, "נר משום שלום בית" ומשום כבוד השבת, ועל זה יש חיוב בפני עצמו להדליק ולברך.

ואפשר דפשיטא ליה לרש"י כך, דהרי אמרינן בגמ' דקאמר רבא מתוך שריחו רע גזירה, שמא יניחנה ויצא, ואמר ליה אביי ויצא. אמר ליה אביי, שאני אומר הדלקת נר בשבת חובה.⁴ ולכאורה למה אביי הקשה ויצא. ולא הקשה טפי, דהרי אפילו יצא, הווי הברכה לבטלה, על כרחך שברור שהברכה לא לבטלה, גם ללא הסעודה. אלא מדינא דשלום בית, וכבוד השבת, ושפיר מבואר.

פסק השולחן ערוך

יש אומרים שאין מקדשין אלא לאור הנר. וי"א שאין הקידוש תלוי בנר. ואם הוא נהנה בחצר יותר מפני האויר, או מפני הזכובים מקדש בחצר ואוכל שם. אע"פ שאינו רואה הנר, שהנרות לעונג נצטוו ולא לצער. והכי מסתברא.⁵

אע"פ דלפום ריהטא נראה בלשון השו"ע, דיש כאן נידון אחד. אך המתבונן במקור הדברים מבחין דאיכא כאן שני נידונים.

כ. דברי רבינו פרץ הובאו בספר "אורחות חיים" בדיני הדלקת נר שבת, ובבית יוסף סוף סימן רע"ג.

כא. תשב"ץ סימן ג' ועיין בכלבו סימן לא.

כב. שבת כה ע"ב.

כג. שו"ע סימן רע"ג סעיף ז.

הראשון האם חובה לקדש לאור הנר, והביא את דעת המרדכי והרא"ש הנ"ל. וכפי כללי האחרונים, הלכה כ"א בתרא דאין צריך לקדש לאור הנר.

ואח"כ כתב השו"ע: "אם הוא נהנה בחצר יותר... מקדש בחצר ואוכל שם... אע"פ שאינו רואה הנר... זהו הנידון של אכילה לאור הנר, ובהא בין לרש"י בין לתוס' הנ"ל, הרי יש חיוב לאכול לאור הנרות ולא בחושך. אלא שבזה חידש הגה"מ, דאם נהנה יותר בחושך יאכל שם. ועל-כך פסק דהכי מסתברא כסברא מחודשת זאת.

ובזה מיושבת קושית ה"ברכי יוסף" דהקשה למאי איצטריך לומר מרן "דהכי מסתברא" הרי בלא"ה מסורת בידנו, כאשר כותב י"א, הלכה כיש אומרים בתרא.

ולפי מה דביארנו א"ש, דהכי מסתברא, לא קאי על המחלוקת אם צריך לקדש לאור הנר, אלא על חידושו של הגה"מ דאין צריך לאכול לאור הנר, אם נהנה בחושך.

והכי כתב הביאור הלכה ד"ה ו"הכי מסתברא", דה"הכי מסתברא" לא קאי על המחלוקת אם צריך לקדש לאור הנר, שהרי לדעת הרבה גדולים ראשונים צריך לאכול לאור הנר, וממילא עליו לקדש שם, בכדי שיהיה הקידוש במקום סעודה. אלא "והכי מסתברא" קאי אסיפא, כאשר נהנה בחושך יותר מבבית וכנ"ל.

העולה לנו דפסק השו"ע שלא צריך לקדש לאור הנר, אמנם המגן אברהם (ס"ק טו) הביא דברי הרש"ל, דדוקא במצטער הרבה. וביארנו לעיל דסיבת הדבר היא שצריך לקדש במקום הנר ורק במצטער הרבה נקל.

וכן צידד הפמ"ג (בא"א שם) הובאו דבריו במשנ"ב תקל"ב, דאם יאכל מעט או ישתה רביעית במקום הקידוש, יוכל אח"כ לאכול בחצר, שכן כל הקפידא במקום צער, היא על הקידוש, ולא על הסעודה.

לסעוד לאור הנר

הבאנו לעיל שאיכא בכך מחלוקת רש"י ותוס', האם הוי חובה שהסעודה תהיה לאור הנר, או דהוי חובת הנר שיאיר את מקום הסעודה. והנפ"מ תהיה האם אפשר לאכול הסעודה באור אחר - אור יום או אור אחר.

ולהלכה השו"ע הביא בסימן רס"ג סעיף ט' את המנהג להדליק בבית ולאכול בחצר, ולא הביא את טענת רבינו פרץ הנ"ל. וגם בסוף סימן רע"ג הביא שתי דעות אם הקידוש צריך להיות במקום הנר, ולא הביא דעה המצריכה שתהיה הסעודה לאור הנר. ורק כשיש חושך בחצר, הצריך שיהיה צער קצת. ודאיתנן להכי נחזור לשאלתכם בדין אכילה במרפסת ובאולם שמחות.

אכילה בערב שבת במרפסת

נחזור לשאלתך לגבי אכילה במרפסת הבית, שיש שם אור מהרחוב, אך לא הודלק לכבוד שבת קודש. ונראה דמדין אכילה לאור הנר, כבר ביררנו שדעת השו"ע, שאפשר לאכול בחצר לאור היום, ורק במקום חושך בחצר, צריך שיהיה לו משום צער.

אמנם מדין קידוש לאור הנרות, העלינו דדעת מהרש"ל וכן העלה המשנ"ב, שצריך לקדש לאור הנר, אך לכך סגי שיאכל מעט במקום הקידוש, ואח"כ יוכל לאכול במרפסת את שאר סעודתו, אלא א"כ מצטער הרבה^כ. והנלע"ד כתבתי.

כד. עיין בספר "שמירת שבת כהלכתה" ח"ב פנ"ד הערה קמ"ד, שהביא בשם מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל, "נראה דלכתחילה צריכים להדליק במקום שאוכלים, אבל אם לאחר שהדליק, ראה שיש לו מקום שיש שם אור יותר חזק,

העולה לגבי סעודת שבת באולם או במלון:

לכאורה בדין אולם או במלון, לא גרע מחצר מוארת, ממרפסת שמוארת באור החשמל.

אמנם בודאי מן הראוי שבעלי השמחה באולם או במלון, יכינו מקום מתאים בתוך האולם, או בחדר האוכל של המלון, באופן שיוצאים בו ידי חובת קידוש וסעודה במקום.

אמנם אם המקום המיועד להדלקת נרות לא נמצא באולם אלא בקרן זווית, הרי לענ"ד שרי אף לדעת המהרש"ל והמג"א, דכל כה"ג לא גרע ממצטער הרבה, שהתירו לו להדליק את הנרות במקום אחד, ולקדש ולסעוד במקום אחר.

יכול שפיר לאכול שם, אף אם אינו מצטער הרבה לאכול במקום שהדליק" וכמו שכתבנו. אך לענ"ד את הקידוש ראוי לעשות לאור הנר אא"כ מצטער הרבה.

בליל פסח בכל שנה יש יציאת ממצרים

"אל מוציאם ממצרים כתועפות ראם לו". אמר מוציאם ולא הוציאם... ונראה על דרך אומנם ז"ל (פסחים קטז. ב) בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים, על כן אמרו יודעי פנימיות התורה כי כל ליל פסח מתבררים כוחות הקדושה מהקליפה ונוספים בעם בני ישראל והיא הבחינה עצמה של יציאת מצרים, והוא אומרו אל מוציאם כי לא יציאה ראשונה לבד **אלא בכל שנה ושנה מוציאם כנוכר**, ונתן טעם כתועפות ראם לו פירוש כי ה' מוסיף ומחזק אותם לרוממם ואין קץ לרוממות אשר חשב ה' עליהם עד גדר שלא ישאר שום תערובת הרע בקדושה, והוא אומרו כי לא נחש ביעקב רמו לבחינת הניחוש גם לבחינת הנקראת נחש שהוא ראש הקליפה ס"מ הרשע הנקרא נחש תעקר ולא ישאר ממנו ביעקב, על דרך אומרו (וכריה י"ג) ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, ולא קסם הוא בחינת טומאה למטה ממנה, ואז יהיו ישראל בגדר שלמות המעלה ותהיה מעלתם יותר מן המלאכים, והוא מה שנזכר אומר כעת יאמר ליעקב וגו' ואמרו רז"ל (מד"ר כא) שהמלאכים ישאלו לישראל מה פעל אל.

אור החיים (במדבר כג, כב)

בדין מצה עשירה שהעיסה נילושה עם תוספות שונות*

ובו יתבאר דין קמח שנילוש בדברים שלהלן: א. שמרי יין. ב. שמרים כימיים. ג. יין. ד. שמן. ה. מין תפוזים. ו. סוכר ומלח. ז. קקאו ושוקלד.

עש"ק פרשת צו תשפ"ד

ידוע הנידון של שאר משקאות שאינן תולדת המים, האם במגע בינם לבין המים מגיעה העיסה לידי חימוץ אם לאו, אשר נחלקו רבותינו הראשונים האם מי פירות מביאים לידי חימוץ במגע בינם לבין הקמח [ונאמרו דברייהם בהמשך לדברי הגמ' בפסחים דף לו ע"א].

להלכה, מכריע מרן השו"ע בסי' תסב (סעי' א) כדעת רוב ככל הפוסקים דס"ל דאין מחמיצין כלל. ועוד כתב (בסעי' ד) שמי ביצים וכל שאר משקים הם בכלל מי פירות. וכתב במשנ"ב (סי' קיב) שהחידוש במי ביצים שלמרות שהעיסה תופחת ממנו, קמ"ל שזה לא חימוץ. מאידך הרמ"א (סעי' ד) כתב, שמנהגם לאסור במי פירות, ובטעם המנהג מבאר המשנ"ב ב' טעמים, דחיישינן לכתחילה לפוסקים דס"ל שמי פירות לבד מחמיצים, ועוד שחוששים שמא נתערב בהם מעט מים.

למעשה, ברוב ככל קהילות הספרדים בעולם נהגו היתר במצה עשירה. גם במדינת מרוקו שכידוע החמירו בפסח חומרות רבות, מכל מקום נהגו שם קהילות רבות היתר במצה עשירה, ונהגים בזה עד ימינו [ושמועה שמעתי על משפחות מדקדקים בעיר מראכש וכפרי הדרום שלא אכלו (ראה ספר תורת אמן פ"ב הערה פו) אולם המנהג הנפוץ היה לאכול מצה עשירה, ובספר ישראל סבא (עמ' 352) הביאו שבבא סאלי היה מכין מצה עשירה לבני ביתו, והוא היה אוכלם רק לאחר החג, יעו"ש].

ויש לדעת שכמובן בתהליך אפיית מצה עשירה אין מקפידים על זמן מהלישה עד האפיה, כי הרי סוכרים המתירים שאינם מחמיץ, ואה"נ אם יקפידו על זמן מהלישה עד האפיה כמו שמקפידים במים, היה מקום להתיר לכו"ע. אלא שהמשנ"ב (בסי' קיח) הביא לשון הגר"ז שאפילו כבר לשה ואפאה מייד אין לאכלה בפסח, ועיין עוד בזה בהערה.

א. מאמר זה הינו מתוך היצירה התורנית הכוללת 'חיטים וקמח מאימתי יש לחוש שהחמיצו' של מורינו הרב שליט"א ואשר נאמרו בפני קהל ועם רב בדרשת שבת הגדול לקראת חג הפסח תשפ"ד בהיכל 'משכן התורה' באלעד. במאמר המקיף מתבארים נידונים שונים, וכפי שנכתב בפתחה למאמר 'דין הקמח בימינו לפסח ולאחר הפסח, ושימוש בקמח בהכנת עוגות למצה עשירה: א. דגן, מאימתי הוא השלב שמחמיץ גם במחובר לקרקע ב. שמורה משעת קצירה למצת מצוה. ג. שמורה משעת קצירה בשאר ימות הפסח. ד. מאימתי צריך שמירה כדי שיהיה שמורה משעת קצירה. ה. אימתי מלפני הקצירה הוא הזמן של השמירה. ו. אופני זיהוי לדגן שהחמיץ. ז. בספיקות שונים, ובאם הוכרע להתיר, האם מהני גם למצת מצוה. ח. שמורה משעת טחינה או משעת לישת. ט. קמח מן השוק לא שמור. י. עיסה הנילושה עם שאר סוגי נזולים שאינם תולדת המים'. מפני אורך המאמר הסתפקנו לע"ע בהבאת הנידון שלפנינו.

ב. בשעה"צ (כד) הביא שכ"כ החי"א. והנה החי"א בכלל קכו סעי' ז כתב, 'ואם אפה, נוהגין שלא לאכול אלא ישנהו עד אחר פסח, אם לא בשעת הדחק לצרכי חולה או זקן הצריך לזה', אלא ששם לא הזכיר באפאה מיד, אלא שעשה מצה עשירה, והיינו בהסתמך על מי פירות לא אפאה במהירות כמצות, ועל כן אסרו גם אם כבר אפאה, ולסי' תמד ציין ששם הרמ"א כותב שהמנהג במדינות שלהם לא לאכול מצה עשירה כלל. אולם מנ"ל שאם יעשה זאת במהירות כמצה דלא מותר. ואדרבה ראה שם בחי"א בסעי' טו שכתב 'בכל אלו שהם ספק מי פירות וכל שכן מי פירות לבדו, צריך שימור רב כדין מי פירות עם מים, ולכן צריכין להזהירם שתאפה מיד, דהיינו שלא יעשו העיסה יותר משלשה "קווארט", ורק כדי חשבון האנשים העוזרים בגלגול המצות, שלא ישאר שום בצק ביד המעריך,

סעודת ליל שבת באולם או במלון אשר אין בהם גרות שבת ♦ מאמרים הלכתיים

ותנאי חשוב למדגו מדברי הסוגיא שם, וכ"כ מרבתינו הראשונים, וכ"פ מרן השו"ע בסי' תסב (סעי' ב) שהאי דינא שמי פירות לא מחמיצים היינו כשאין בהם מים כלל, אולם אם יש בהם מים ואפילו מעט, אדרבה זה ממחר להחמיץ, ולכן אין ללוש בהם, ואם לש יאפה מייד.

אולם אם התערבב מים ביין שעובר תהליך תסיסה, כגון שנכנסו לו מים תוך כדי בציר, או לפני שהחל תהליך התסיסה כלומר בהיותו תירוש, אז בתהליך התסיסה הופכים המים ליין [ראה שעה"צ סי' תסב אות יב על הלישה בזמן התסיסה ממש קודם שהושלמה], דין זה מבואר בסמ"ג וכך פסק מרן השו"ע למעשה בסי' תסב (סעי' א) וראה באריכות מרובה בביאור ההלכה [לסעי' ו בד"ה ביין] האם הטעם כיון שהמים בטלים ביין או הטעם מפני שזה נהפך ליין מחמת התסיסה, ויש בזה כמה נפ"מ כמבואר שם.

וראה עוד נידונים שונים במשנ"ב (סי"ק כג) ומה שדן שם לגבי שומן בהמה, שהביא מדברי המג"א והפר"ח ועוד דחשיב מי פירות, ובלבד שלא נתערב מים בשומן לאחר ההתכה. אולם לפני ההתכה הגם שחייב שיהיה מים שהרי מדיחין אותו בשעת מליחתו, מכל מקום אין לחוש לזה כיון שכשנתבשל שומן בקדירה בישול יפה נשרפו המים בבישול והלכו להם לגמרי, ולכן אפילו ידוע שעירב להדיא תוך השומן מים מעט, קודם שהתיכו אותו, אין לחוש.

ובנידונים אלו יש כמה נפ"מ ונבארם להלן:

שמרי יין - בביאור ההלכה על סעי' ג בד"ה ללוש ביין, כתב 'אבל בשמרי יין הוי חמץ גמור, כמו שכתבו בתוספות פסחים כח ע"ב, ודלא כחוק יעקב' ע"כ. ודבריו הם לשונו של הגאון הבית מאיר (על השו"ע כאן בד"ה ללוש) שכתב שמדברי התוס' מבואר דאסור לשים שמרי יין, למרות שהתייבשו כפי הנהוג באשכנז, וסיים שבטלה דעת החק יעקב נגד התוס'. והנה הגאון נאמ"ן ס"ט האריך בזה בכמה מקומות (ראה א"ת כסלו תשס"ב. ויען שמואל ח"ט תשסו לא. ובהערות על המשנ"ב איש מצליח בסוף הספר על סי' תסב), וכתב שלכאורה כל דברי התוס' על שמרי יין שנכנסו לעיסה עם מים ולא עם מי פירות. אלא ששוב הביא מדברי הבית מאיר בחידושיו על הש"ס ששם מבאר שהחסרון בשמרים הללו, שהמי פירות התייבשו, ויצאו מדין מי פירות, וחוזרים להחמיץ. אלא ששוב כתב והוכיח שאין הדברים אמת שכיון שאין כלל מים, לא מגיע לידי החמצה כלל, והניפוח אין בו ממש [כמו שהבאנו למעלה מלשון המשנ"ב לגבי מי ביצים], ובהמשך כתב לדחות חילוק בין מי פירות שהם נוזל לבין דבר שהוא מוצק, והוכיח דבריו מן המלח שבעיסה שנילושה במי פירות זה מותר [ראה להלן]. ובתו"ד נכנס לסוגיית חומרי התפחה הכימיים, להשוותם לדבריו אלו לגבי שמרי יין, שיותר גמור הוא לכתחילה שהעיקר כדברי החק יעקב ודלא כדברי הבית מאיר.

שמרים כימיים - לגבי האי דינא של שמרים כימיים, באמת כבר התעוררה בשו"ת בנין אב (ח"ד סי' כד) שאסרום והשווה הדברים לדברי הבית מאיר. אולם כבר השיבו לו מחכמי הדור באריכות, ראה בשו"ת שמע שלמה (ח"ד סימנים יב-טז) ושם השיב לו שהעיקר כדברי הח"י, ואף שאין מקורם של השמרים הכימיים מפירות, מכל מקום כיון שאין מקורם ממים אינם מחמיצים. והוכיח שם באריכות שכל פעולת הניפוח היא פעולה חיצונית שאינה קשורה כלל לחימוץ, ולכן גם את קמח תפוי"א היא מחמיצה ומוכרח שאין זו פעולה של חימוץ [וכלשון המחזור ויטרי לגבי מי ביצים שהיא מתפיחה

ואף שכן ראוי לעשות בכל המצות, אמנם באלו צריכין לזהר ביותר. ועוד ראה מש"כ החי"א לגבי קטניות בכלל קכז סעי' א: 'וכיון שאבותינו נהגו כך, אסור לנו לשנות, משום אל תטוש תורת אמך (משלי א, ח). אבל מותר לטחון ולאפותה כעין מצות ולאכלה.

ג. והגם שכאמור כך פסק מרן השו"ע להלכה, מכל מקום כידוע דעת רבותינו הרי"ף והרמב"ם שאין זה ממחר להחמיץ יותר משאר עיסות, וכבר הביא דברי הרמב"ם מרן בבית יוסף בארוכה יעו"ש. ולכן למעשה יש מקום להקל בזה בשעת הדחק באופן שלא שהה כדי זמן חימוץ עד האפייה, ראה במשנ"ב ס"ק ח להקל בזה עכ"פ בשוגג, מאידך ראה מש"כ מרן החזו"א (סי' קכא סי"ק יב) שהכא הוא לא משום קנס ואין לחלק בין שוגג למזיד. וראה בחיי אדם (קכו סוף סעי' ז) שהתיר בהנאה ואטר באכילה.

אפילו בצק שנעשה מפירורי פת]. ובסי' טז הביא שם את הסכמת מרן הרב זצוק"ל לדבריו. ושוב נדפסו הדברים בשו"ת יביע אומר (ח"ט סי' מב אות ד ואילך). ובאמת שראיתי בזה עוד תשובות שונות של חכמי דורינו לכאן ולכאן, אולם האמת תורה דרכה, שפשטות הסוגיא שדבר שמעולם לא היה מים, לא שייך להכניסו לקטגוריה זו של גורם מחמיץ, ובוודאי שהסוברים שכך הדין להלכה שאינו מחמיץ, יש להם מקורות נאמנים כמבואר בתשובות שם, ובוודאי שאין מקום להודיע בשער בת רבים חלילה שהדבר מחמיץ וכו'. ואדרבה הסוברים שמי פירות שהתייבשו אזל להם דין מי פירות והופכים לגורם מחמיץ, עליהם חובת ההוכחה, וכאמור לעיל דברי התוס' איירי בעיסה שנילושה במים ולא במי פירות. והדברים ארוכים ומוסברים היטב בספרי השו"ת של אחרוני דורינו, יעו"ש וערב לך.

יין - כאשר משתמשים ביין לצורך מצה עשירה, מלווים את ייצור היין מתחילת העשייה, ומרגע שמתחיל ההתססה, יש סגירות הרמטיות סביב היין, כולל באיזור הנשם העליון, שלא ירד גשם כלשהו, וממשיך דרך ההעברה למיכלים וצינורות שנשטפים באמצעות יין אחר. היין עובר תהליך בישול [כדי שלא תהיה בעיה בשימוש בו בזמן האפייה אם קיימים עובדים שאינם שומרי שבת]. ואז הוא נחתם ונשלח למפעל לשילוב בייצור [אציין שעל תהליך זה פיקחתי בעצמי ביקבי חברון כמה שנים, ואכן לאורך כל התהליך, הייצור והשטיפות, עד השלב שיצא מהיקב, היה ללא טיפת מים כלל וכלל].

שמן - בארץ ישראל השימוש בתעשייה היום היא בשומן צמחי מוקשה, ואילו במרוקו משתמשים בשמן צמחי נוזלי. ככלל יש לדעת כי כל תעשיית השמן הצמחי, היא לאחר זיקוק, וכל תהליך זיקוק כולל בתוכו תהליך של שטיפה עם מים, שיוצא בהמשך בכמה תהליכים של צנטריפוגה [שגם הטובים יותר מותירים 1% של מים] ושוב עובר הרתחה בחום של 270 מ"צ בממוצע, ובתהליך זה כל המים מתנדף. ועל כה"ג נאמרו דברי המשנה ברורה הנו' לעיל לגבי שומן שהוא מי פירות, למרות שעובר תהליך שטיפות במים, כיון שבתהליך הבישול כל המים מתנדפים. והוא הדין בנידוד^ד. גם השמן המוקשה דינו שווה, כאשר לוקחים שמן לאחר זיקוק, ואין כל תהליך של מים בהמשך, אלא תהליך של הכנסת השמן הנוזלי לתוך מיכל עם דפנות קרות מאד, שהתפקיד שלהם להקשות את השמן, והנוזל נשאר למעלה, ושוב עובר את התהליך פעם שניה, כך שנשאר רק השמן המוקשה בלבד. אולם כיון שהוא יכול להימס בטמפ' רגילה של 22 מ"צ, ולא יוכלו לעבוד עמו, על כן הוא עובר תהליך 'הידרו' שמאחד את הגוש ומביא אותו לקושי שהוא יכול להישאר בשלימותו עד טמפ' של כ-40 מ"צ. ומכל זה נראה ברור שגם בשמן וגם בשומן אין לחוש למים שהיה בתחילת התהליך, ומתהליך שלאחר הבישול שכל המים התנדפו, אין מגע שאמור להיות עם מים, ולכן הוא נותר כדין מי פירות שיותר ללוש עמהם.

והן אמת שבשמן זית כתית מעולה בכבישה קרה, אין חימום וממילא אין התנדפות, ובאמת שמחמת זה כתב הרב ילקוט מעם לועז (פרשת בא. והבי"ד הכה"ח סי' תסב אות ה) שנוהגין לטגן את השמן קודם השימוש בו למצה עשירה, כדי להבליע את המעט מים שיש בשמן. וכתב לדון שם הדין בדיעבד שלא טיגנו. והוסיף לחלק בין סוגי הכלים, ובין זמן שהיה בכלי, כדי שהמים ירדו לתחתית הכלי. והוסיף שם שכשיעור שלשה ימים סגי להשאיר המים בתחתית. וצריך לומר שכוונתו לשמן שהגיע חיצוני על

ד. כדי לדייק, בייצור של שמן צמחי, התהליך הראשון הוא מיצוי של השמן מהגרעינים, שלא באמצעות מים כלל, אלא באמצעות חומר Hexane [תרכובת אורגנית שמקורה מנפט]. ואחר המיצוי, יש נידוף באמצעות טמפ' של חומר זה שייפרד מהשמן. ושוב מעורבבים עם השמן חומרים מסויימים כמו סולפריק אסיד ועוד, שבהמשך על מנת לשטוף את השמן מהשאירות הללו, מזרימים מים ושמן למכונה, שתפקידה לשטוף ולהפריד בין המים לשמן, עד התהליך הסופי של החימום הגבוה בו כל המים מתנדפים. [למידע מדויק זה יש גם נפ"מ לפסח לחוששים לחזור וניעור גם בלח כדעת הרמב"ם, שלמעשה עליהם לדעת שגרעיני חיטה מעורבים בגרעיני הקנולה ובזרעי שמן נוספים [להבדיל מחמניות שזה נדיר יותר, ובקנולה במשך שנים שאנו עוקבים ותמיד נמצאו אחוזי חיטה בכמויות שונות ובמדגמים מסוימים נמצא גם 11%], אלא שמכל מקום הם אינם באים במגע עם מים עד השלב לאחר המיצוי].

סעודת ליל שבת באולם או במלון אשר אין בהם גרות שבת ♦ מאמרים הלכתיים

הזית לקראת הסחיטה שלהם. ולא על מה שיש בתוך הפרי עצמו, שהרי דינו כמי פירות לכאורה [ראה במרן החיד"א בברכ"י סי' תסב אות ה, לגבי מי גשמים שנשתנו בתוך הענבים, יעו"ש]. וראה להגרי"מ אהרונסון בספרו שו"ת ישועות משה (חלק ג א"ח סי' לח) להסביר את המים הנמצאים בתוך גרגר החיטה, ודו"ק]. והנה בפועל בתהליך ייצור היום של שמן זית כתית מעולה, יש כמה שלבים של הפרדה, כאשר בתחילה השיטה היא הפרדה כפולה באמצעות צנטרפוגה, כשהראשונה מותירה 3-4 אחוזי מים, והשנייה מותירה כ 1% מים. אולם גם אחוז זה לא נותר בסוף בשמן, וזאת מחמת השהייה הארוכה בטנקים המחוייבת קודם המילוי של השמן, שבתהליך זה יורדים המשקעים, והשמן לבדו צף. וגם המשך התהליכים מסייעים להפריד ולהשאיר את השמן צלול לבדו. וממילא גם המשך דבריו של המעם לועז מתקיים כאן, גם אם אין שימוש בחימום ובישול, יש שהיה והפרדה וכאמור.

מיץ תפוזים: במרוקו נפוץ היום בקונדיטוריות להשתמש במיץ תפוזים במצה עשירה. ונוהל הכשרות שם הוא שביים אחד שוטפים התפוזים ומנקים אותם, ומניחים אותם להתייבש לחלוטין ליממה שלימה, ולאחר אישור משגיח שהכל יבש, סוחטים את התפוזים בכלים יבשים לחלוטין, ועם המיץ הזה הם משתמשים ללוש את העיסה. ובאמת ראיתי בין מחברי דורינו שכתבו כדבר פשוט לתאר את אופן עשיית מצה עשירה, שהוא קמח של מצות העשוי עם מי פירות כגון מיץ תפוזים או יין וכו'. ולכאורה כך נראים הדברים פשוטים שהרי כל שאינו תולדת המים הוא מי פירות. ואף אם הוא חמוץ כך צריך להיות דינו, שהרי להדיא נפסק בשו"ע שחומץ בכלל מי פירות (סי' תסב סעי' ו).

אלא שמצאתי לגאון המופלא בעל שו"ת בית דוד (הל' פסח סי' רכו) שהביא האי סוגיא דחומץ דס"ל לרי"ף ולטור שחומץ אינו מחמיץ, וכתב לתמוה על השלטי גיבורים שהביא מהרי"א² (פסחים דף יב מדפי הרי"ף אות א) שכתב שכל המשקים היוצאים מן הפירות בכלל מי פירות, ופירט היין הדבש והחלב, והוסיף אבל תפוחים ורימונים שהן חמוצים, נראה שהמים שלהם מחמיצים שכל משקה חמוץ מחמיץ, ולוקים על חימוצו ואין חייבים עליו כרת' ותמה מדוע לא הזכיר בין המשקאות שלא מחמיצים גם את החומץ, והאריך ראשית להביא מקורו של הרי"א², שאפשר שהוא מדברי רש"י בפרק כל שעה (דף ל ע"ב) בפירושו לבית חרוסת. ועוד הוסיף שאפשר שהוא מהסוגיא במנחות דף נד ע"א אם מחמיצין את שתי הלחם במי תפוחים, וגם לדעת רבנן מ"מ קרי ליה 'חמץ נוקשה' [וראה בתוס' שם (תחילת דבריו בדף נג ע"ב) שכתב בשם ר"ת דאיירי שיש טיפת מים, ולכן הגם דקיי"ל שמי פירות לא מחמיצין הכא שאני שיש מים, וראה עוד בהמשך דבריו מה שהביא מדין החמץ דשרי שהוא צומתן. ולמעשה כתבו שיש לנטות ולאסור גם בלי מים, הגם שאינו חמץ גמור יש לחוש לחמץ נוקשה]. ולמעשה כתב הרב בית דוד לחלק בין חומץ שמקורו מתוק ושוב החמץ ולכן לכו"ע אינו מחמיץ את החיטה, לבין מי תפוחים ורימונים שחמוצים מעיקרן והם מחמיצים. ולפי"ז סיים: 'נפקא מינה למי בוסר דהוא מחמיץ, וכן מי לימונים דהוו חמוצים מתחילת ברייתן'. הרי שלמעשה סיכם שמי פירות חמוצים אסורים הם כיון שמחמיצים הם את העיסה. ולכאורה כפי שאסר במי לימונים, והצטרף לאיסור של הרי"א² על מי רימונים ותפוחים, יש לומר שהוא הדין למיץ תפוזים [ואכן יש מקום לחלק בין רימונים מתוקים לחמוצים, והוא הדין בתפוחים בין המתוקים לחמוצים והוא הדין בתפוזים, דזיל בתר סברא].

והנה הגאון רבי משה ישראל זצוק"ל בספרו משה ידבר (או"ח סי' ב) מתייחס להדיא למיץ תפוזים, וכתב שמעתי שיש מקומות שלשים את העיסה במי פורטוקאל [=תפוזים בלשון יוונית Πορτοκάλια (Portokália)], והביא דברי השלטי"ג ודברי הרב בית דוד וסיים: 'מבואר מזה דלא שפיר עבדי ללוש העיסה במי הפורטוקאל, דהרי הפורטוקאל רוב טעמו חמוץ, והוי מתחילת ברייתו, ועל כן שומר נפשו ירחק מהם'. והביא את דבריו בספר פקודת אלעזר [להגר"ר אלעזר הלוי בן טובו באו"ח סי' תסב אות א], ונראה שהסכים עם דבריו.

אלא שכאמור העידו לפני מן החכמים יודעי העיתים ואף מובא בספרי המנהגים אשר היו נוהגים לעשות את המצה עשירה במקומותיהם בחו"ל עם מיץ תפוזים. ובוודאי שלמנהג זה יש מקור הגון,

שהרי עשו זאת ברשות החכמים, ולכן היה נראה לומר שמנהג זה משום דס"ל להלכה כשאר פוסקים דפליגי על הריא"ז וס"ל להתיר גם במי רימונים ותפוחים, ובאמת כך נראה דס"ל לר"ת הנז' לעיל בדברי הבית דוד, שרק היכא שהוא עם מים חשש ובלא"ה ס"ל דהוי מי פירות, והגם שתוס' בהמשך חשש שזה נוקשה, זה לדעתם דס"ל לחוש בכל מי פירות אפילו בלא מים, אולם לדידן דקיי"ל שמי פירות אינם מחמיצים גם פירות חמוצים בכללם. וכן פסק להדיא רבינו הרמב"ם בהל' חמץ ומצה (פ"ה ה"ב) וז"ל: 'שאין מי פירות מחמיצין אלא מסריחין. ומי פירות הן כגון יין וחלב ודבש וזית ומי תפוחים ומי רימונים וכל כיו"ב'. ובאמת שכבר כתב זאת המג"א (בהקדמה לס' תסב) שאחר שהביא דברי הריא"ז, הביא מדברי התוס' הנז', הרמב"ם והסמ"ג שגם התפוחים והרימונים בכלל מי פירות ושכ"כ בהגה"מ. גם המחש"ש בבואו להסביר הסוגיא במנחות מבאר ששם היה גם מים. יעו"ש. וכן הכריע המשנה ברורה להלכה (תסב ס"ק א) על דברי השו"ע שמי פירות אינם מחמיצים, אפילו הם מפירות חמוצים, אין מחמיצין את העיסה'. ובשעה"צ (ס"ק ב) כתב שזה משם האחרונים ודלא כשלטי גבורים. הנה אם כן למעשה לא קיי"ל כדברי השלט"ג, ומובן אם כן שתיקת השו"ע שלא חילק בין סוגי הפירות, כיון שלא ס"ל דברי הריא"ז להלכה. וכאמור כן הכרעת האחרונים ודלא כרבני שאלוניקי הנז' לעיל, ואם כן שפיר דמי מנהגם זה.

ושוב ראיתי שכבר אסף דעת רבותינו האחרונים דפליגי אריא"ז מרן בעל יביע אומר (ח"ט (אור"ח סי' מב אות ה) וכתב שלדינא נקטינן כדברי המג"א (הנד), והוסיף שכ"כ התוס' יום טוב (פ"י דתרומות מ"ב). ובשו"ת מים עמוקים למהראנ"ח (ס' ע"ד). ובספר שער המלך (פ"ד מהל' חמץ ומצה סוף הלכה יא), וכיון לזה מדעתו הרב כסא אליהו, ודלא כמ"ש בשו"ת עדות ביעקב בליקוטים (ס' פג). ע"ש. וכ"כ בשו"ת מים שאל (דף ס ע"א ס' יא). ע"ש. וכ"כ החק יעקב (שם סק"ז) שאפילו דברים החמוצים כגון מי תפוחים ורימונים אינם מחמיצים. וכמ"ש מרן השו"ע לקמן סעיף ו' שחומץ ג"כ הוי מי פירות שאינו מחמיץ. [וכן הוא בתוס' פסחים לה: וכן הוכיח הפרי חדש ס' תסו ס"ה, מדברי הרי"ף והרא"ש ר"פ אלו עוברים. ע"ש]. ודלא כהשה"ג. ע"כ. וזה שלא כמ"ש בשו"ת שמחת יהודה אליעזר (ס' א"ד"ה וראיתי), שנ"ל להחמיר כהשה"ג. ע"ש. ובספר חיים מדבר (דף יב ע"ב) כתב, שהעיקר כמ"ש המג"א, שאף מי פירות החמוצים מעיקרם, אינם מחמיצים, שבכלל מי פירות הם, דהא אפילו חומץ גמור הוי בכלל מי פירות וכו'. וכ"פ בשו"ע הגר"ז (ס' תסב ס"ב). ובספר ערוך השלחן שם, שאפילו פירות חמוצים אין מחמיצים את העיסה. וכ"כ בספר אור לפארו. וכן פסק המשנה ברורה (ס' תסב סק"א), שאפילו פירות חמוצים אין מחמיצים את העיסה. ע"ש. הרי שהלכה למעשה כן דעת רוב ככל הפוסקים, וכן הכריעו רבותינו המכריעים להלכה המשנה ברורה והיביע אומר.

והן אמת שהרב כף החיים כתב (תסב אות ב) את דברי הרמב"ם, המג"א ועוד אחרונים, וסיים 'מיהו כבר כתבנו באות הקודם שבכל מי פירות יש פלוגתא אם מחמיצין, ועל כן כל ירא שמים יחמיר לעצמו בכל מיני פירות שנוהגין ללוש בהם, שיהיה בכל האפשר לעשותם במהירות, כדי לצאת לדעת החולקים, וא"כ כ"ש בדבר שיש בו פלוגתא, אם הוא מי פירות, ואי"צ לכפול הדברים. והנה לענ"ד מבין השורות ניכר שהעיקר כדעת הרמב"ם ושאר פוסקים, ולא כתב רק את דעתו שכבר כתב אותה באות א, שאחר שהביא דעת מהראנ"ח שהחמיר שלא ללוש במי פירות בלא שימור, ומאידך הביא דברי הפר"ח והשו"ג שחלקו על דבריו, וכן מנהג כל בני ספרד לעשות מצה עשירה ממי פירות. שוב הוסיף דעת עצמו, שגם במקום שנהגו היתר ללוש ודאי שלכתחילה יש לחוש לדעת האוסרים ולשומרה ככל חוקת העיסה שנילושה במים דמהיות טוב אל תיקרי רע, וכ"כ השו"ג שכך היה נוהג רבו. והוסיף שמנהג אשכנז שלא ללוש כלל אפילו אם ממהרים, רק לצורך חולה [ראה מה שכתבנו לעיל]. הנה אם כן הוא ממשיך לפי מאי דס"ל, אולם הנהגה הספרדים הנפוץ ברוב ככל תפוצות ספרד, להכין מצה עשירה, ולהשתהות עמה יותר מהשיעור, ולא חששו לחומרתו זו, אם כן אין חילוק בין סוגי הפירות כמו שמשמע מפשטות דבריו באות ב.

והיה נראה כדבר פשוט שלכאורה אין חילוק בין מיץ תפוזים למיץ לימונים ומי בוסר, או רימונים ותפוחים, אולם זאת ראיתי, לגאון בעל נתיבי עם (סי' תסב אות א) לאחר שהביא דברי הרב פקודת אלעזר הנז', כתב 'ועיני ראו בעיר גדולה של חכמים ושל סופרים שנוהגים בזה [=מיץ תפוזים] היתר ושוהים זמן רב עד שאופין אותן ולא מיחו בידם, ומנהג ישראל תורה היא, שמשמעות דברי מרן נראה דאין חילוק, ומ"ש ריא"ז בתפוחים ורימונים חמוצים, היינו דווקא אלה והדומים להם בלימונים דלאו בני אכילה נינהו משא"כ התפוז שעיקרו לאכילה, אף בתחילתן שהן קצת חמוצים, לאכילה קיימי, ומי פירות הם ואינם מחמיצים. ושוב הביא דברי הרמב"ם והמג"א דלא כהש"ג, ועוד אחרונים שכך כתבו, וסיים וא"כ יש להם על מי שיסמוכו והנח לישראל. ובאותו ב כתב: 'אמנם בירושלם אצל הספרדים היה נהוג שהיו עושים מזה עשירה מקמח ממש שלשין אותן בשמן או בייץ. ובהרבה מקומות בחו"ל ראיתי אצל הספרדים שלשין הקמח במי ביצים עם סוכר וכן במי תפוזים'

הרי שעדות נוספת יש לנו על מנהג זה ללוש במיץ תפוזים, רק שלדבריו יש מקום לחלק בין הלימונים, רימונים ותפוחים החמוצים, דלאו בני אכילה נינהו לבין תפוזים שמדי דאכילה נינהו למרות שיש קצת חמיצות, ובזה מיישב את מנהג ישראל גם לדעת הריא"ז.

אמנם בחוברת 'תנובות שדה' (גליון 143) מובאת תשובתו הרמתה של מו"ר הראש"ל הג"ר שמ"ע שליט"א אל הרה"ג צפניה דרורי שליט"א רב העיר קרית שמונה, ורוח אחרת עמו, כאשר למעשה כתב לאסור מזה עשירה במיץ תפוחים. ונביא תו"ד, ראשית הביא את דברי מרן החיד"א ז"ל בברכי יוסף (סימן תס"ב אות ד) שכתב שהמנהג פשט בכל בני ספרד להתיר ללוש במי פירות לבדן. והוסיף החיד"א שאנן בידן נהגנו ללוש בייץ לבד, ולהזדרז מאוד לעשות המצות במהירות האפשרי, ואפשר דבזה נפיק ידי כל הדעות או רובם. [ולענ"ד אין כוונת החיד"א ז"ל יין לבדו למעוטי שאר מי פירות, אלא למעט מה שכתב לעיל מיניה על שילוב עם מי ביצים, או יין צימוקים שהזכיר לעיל מיניה, או אפילו עם מים שממהר להחמיץ ואפשר למהר לאפות, ועל כך כתב שרק בייץ לבדו וגם ממהר לאפות]. ועוד הביא דברי כה"ח שהביא שיש מקומות בספרד שלא נהגו ללוש כלל במי פירות. ושוב הביא את דברי הרמב"ם בה"ה [ופלא שלא הביא דברי הרמב"ם בה"ב שלהדיא כתב שמי תפוחים ורימונים דינם כמי פירות שאינם מחמיצים]. ושוב הביא את דברי הפר"ח. והביא דברי הריא"ז בשלט"ג, ואת מש"כ המג"א שלהלכה אין מחמיצים, ואת דברי הכה"ח שאמר למהר ולאפות. ועוד הביא את דברי הרב פקודת אלעזר הנז' לעיל. וכתב על דבריו שהם מדברים בעד עצמם. [אלא שלא זכר ש'ר מו"ר שליט"א מדברי רבותינו הראשונים דפליגי אדברי ריא"ז ורוב רבותינו האחרונים דס"ל שאין הלכה כריא"ז אלא שגם משקאות חמוצים אינן מחמיצין. והוא פלא]. ושוב הביא דברי הנתיבי עם הנז' לעיל, על מנהג ירושלים שלשין בשמן או יין, ובחו"ל ראה גם עם מי ביצים, סוכר ומיץ תפוזים. ואחר שחזר על דברי החיד"א שכתב שנהגו ללוש בייץ לבד ולהזדרז בעשייתן, סיכם וכתב, שלמעשה הוא לא מתיר להשתמש למצה עשירה במיץ תפוחים, אלא בייץ כלומר מיץ ענבים בלבד, וגם זה כמובן עפ"י זהירות רבה ומיוחדת שבל יראה ובל ימצא שום מים כלל ועיקר ח"ו, וגם יעשו אותם בזריזות באותו אופן שלשים ואופים את המצות הכשרות לפסח. עכת"ד. ובאמת הרי מו"ר הראש"ל שליט"א יודע ומכיר היטב את הנעשה בעשייה של מזה עשירה היום, שהרי האריך בסוגיית השמרים הכימיים בתשובותיו הרבים וכמובא לעיל. והרי יודע הוא שבפועל היום משתמשים במי ביצים. בשמן. בסוכר. ועוד. ולא ממהרים כלל כמו בעשיית מצות עם מים. ואם כן אין המנהג כדברי החיד"א שנהגו רק בייץ ולהזדרז בעשיית המצה עשירה, או כמנהג שמזכיר על ירושלים בנתיבי עם, שהרי בפועל עושים היום עם סוכר. וביותר יש להבין מה שחפץ להחמיר כדעת הכה"ח, שהרי כל דברי כה"ח למהר בעשייתו כיון שחשש הוא לדעת רבותינו החולקים על הרמב"ם וסיע' וס"ל שמי פירות מחמיצין, וזה דלא כהשו"ע ומנהג בני ספרד. ואדרבה גם הוא הסכים וכתב שאפשר לעשות גם בשאר פירות חמוצים שכן הכרעת הרוב, אלא שימהר לעשות המצה, ואם כן אם ס"ל להחמיר במהירות העשייה, יכול הוא להקל שיעשו

זאת עם מי התפוחים, ומדוע ליה להחמיר שלא כדעת השו"ע שמי פירות אינן מחמיצין כלל. ומדוע להחמיר כדעת הרי"א? נגד רוב הראשונים, נגד רבינו הרמב"ם, ונגד רוב האחרונים שהזכיר מרן רבינו בעל היביע אומר. זאת אני הקטן לא ידעתי ולא זכיתי להבין. ולענ"ד טעם אחר היה עמו כאשר אסר את התפוחים הנוז', ולא כתבו בבירור, אלא תלה זאת בדין, ודוק שם היטב.

אולם זאת הביא שם בסו"ד ערות נאמנה שהעיד לו בכתב הגר"א יוסף שליט"א בנו של מרן, שזה שנים רבות הוא נותן הכשר למפעל של מצה עשירה, והכל עשה עפ"י אביו הגדול שלא זזה ידו מידו, ואין בימינו בקיא ממנו במצה עשירה. והוא מעיד שמרן גאון ישראל פוסק דורנו רבנו עובדיה יוסף זללה"ה, לא התיר אלא ביין לבר, והציעו מיץ תפוחים והתנגד בכל תוקף. ע"כ. וצריך לומר שאם הטעם שהוא התנגד זה משום החמיצות אם כן זה נגד דבריו המפורשים ביביע אומר הנוז', שהביא דעת רוב ככל רבותינו האחרונים דפליגי על דברי הרי"א. ואפשר שזה להלכה וזה למעשה, שחשש מטעמים הכמוסים עמו למעשה להקל בזה. אלא שעדיין יש מקום גדול לומר שדין מיץ התפוחים שונה, שעיקרו של התפוח לאכילה ודינו כמי פירות ושונה הוא מהתפוחים החמוצים, הרימונים החמוצים, מי הבוסר והלימון החמוץ, שלא נועדו לאכילה, וכחילוקו של הרב נתיבי עם הנוז' לעיל. [נאמנם אפשר שמתעם אחר התנגד, כיון שעיקר המגע של הפירות עם המים הוא בשטיפות קודם הסחיטה, ובשלמא כאשר מדובר ביין, כיון ששלבי השטיפה הם קודם התסיסה, אז ממילא בזמן התסיסה המים נהפכים ליין והכל דינו כמי פירות וכמבואר לעיל, משא"כ בשאר משקאות {כמובא לעיל מדברי המשנ"ב}. ואפשר שזו הטעם שגם החמיר מו"ר הגר"ש שליט"א במיץ תפוחים. אלא דאי משום הא, היה לו לחוש גם במיץ ענבים, שהרי הוא אינו עובר תסיסה, וממילא דינו כשאר משקאות, ולמעשה הוא אדרבה המליץ בסוף דבריו להשתמש במיץ ענבים {ואדרבה זכורני שמוזה הטעם העדפנו יין כאשר פיקחתי על ייצור היין למצה עשירה, וכך נוהגים גם כיום, ונוהגים למתק אותו במפעל קודם העבודה עם היין באמצעות הסוכר שמוסיפים ליין}. ומכל מקום מה שעניי ראו בחו"ל במפעל קטן שעל פי הוראת רבניו משתמש במיץ תפוחים למצה עשירה, שהם עושים הכל לבר, ולאחר שטיפות וניקוי התפוחים, הם משאירים אותם לייבוש כל הלילה עד אשר הם יבשים לחלוטין, ומכניסים אותם למכשיר יבש שכל תפקידו לסחוט את התפוחים, ולאחר סינון כל המיץ נכנס לייצור. ולכאורה אין בזה כל חשש של תערובת מים באיזו צורה שהיא].

מי ביצים: כבר הבאנו לעיל הכרעת מרן השו"ע שמי ביצים דינם כמי פירות, הגם שהם מתפחים את העיסה. וכך נהגו בעבר אצל הספרדים וכעדות הנתיבי עם, וכך המנהג בימינו בתעשייה זו, כאשר יש ייצור מיוחד במפעל לייצור מי ביצים, להבטיח שאין כל מים במכונות, ובאזורי המילוי, ואף לפני המילוי עבור ייצור העוגיות הם מעבירים מי ביצים בכל המערכת, ורק אחר כך לוקחים את המי ביצים בהשגחה מיוחדת עבור התעשייה של המצה עשירה.

סוכר ומלח: הנה בכל תהליך עשיית סוכר יש שטיפה מסיבית עם מים ובתוספת חומרים נוספים [כגון תוספת אנזימים (אלפא עמילן) בסוכר שמקורו מקני סוכר, מה שאין בסלק סוכר, ועוד תוספים מגוונים], כאשר בשלב הבא שהוא בישול הסוכר כאשר ב 70 מ"צ האנזים מתחיל להתנדף, וב 100 מ"צ כל שאריות המים מתנדפים לחלוטין [כמות המים בסוכר לאחר השלב שמוסיפים את המים זה 30% מים אל מול 70% סוכר, ובהמשך התהליכים הוא הולך ויורד, בתהליך הסופי של הקריסטל שגם הוא משולב עם בחום קיטור שמתנדף המים, הסוכר נשאר יבש לחלוטין, כאשר עדיין לפי הבדיקות המדויקות במעבדה גם המוצר הסופי יש בו 0.03% מים].

והנה בשו"ת אבני נזר (סי' תקלב) כתב לדון על קמח לפסח ששמו אותו בשקים שהיה בהם סוכר לפני"כ, וכתב לדון על הסוכר אם דינו כמלח, והביא בתמצית את המתירים למלוח בשר בסוכר, או לשים על הקרבן סוכר ולא מלח. ושוב כתב: 'אך עדין אני נבוך אם הוא מחמם העיסה כמו מלח. ורציתי להתודע מה שנמצא בזה בספרי הרופאים ושאלתי לדר"ר והכחיש כל הענין ואמר שהציקער אינו מלח

כלל. ואני שמעתי בילדותי מהרה"ג ר' משה שהי' אבד"ק לאדו שנמצא בספרי הרופאים שהוא מלח. יותר לא ידעתי בדבר זה. אולי יש ספר הלכות קטנות אתכם או תאכלו להתודע ע"י חכמי הטבע וכפי בינתו בדבר אם הוא מחמם כמו מלח או לא כן יפסוק. והנה במלח עצמו מצאנו דיון בראשונים ובאחרונים, לגבי מלח אי שרי ליתן במצה, ראשונה ראה סי' תנה סעי' ה. וראה הדברים במקורם בבית יוסף ובדרכי משה שם. וראה במשנ"ב ובביאה"ל שם, שבמלח מן הים אפשר להקל בדיעבד דהוי כמים אם עשו בו המהירות הנכונה למצות אפילו לא מיד, ובמלח הנחצב מן ההר גם היקל כשאפה מיד, וטעם האיסור כיון שהמלח מחמם את העיסה, וכן הוא בסעיף אחריו לגבי תבלין חד שמחמם את העיסה. ושנית ראה בסי' תסב (סעי' ז) שם כותב מרן לברור לפני הפסח את המלח מהחיתים שנופלים לתוכו, שלא יוחמצו החיטין מלחלוחית המלח. וראה שם במשנ"ב (ס"ק כד) שהיינו במלח שמקורו מן המים, ולכן יש החשש הזה של מים, אולם מלח שנחצב מן ההר, דינו כמי פירות שאינם מחמיצים. אלא שכתב שמ"מ ראוי גם בזה לבדוק אותם. וביאר בשעה"צ (ס"ק מב) שזה לחוש לדרכי משה שכל מלח הוא תולדת המים. ושלישית ראה, בדברי מרן השו"ע בסי' תסג (סעי' ב) שם התיר 'ותיקא' באכילה פסח. וביאר שמאכל זה הוא קמח עם שמן ומלח, ודינם כמי פירות שאין מחמיצים. ומבאר שם המשנ"ב שהיינו אפילו במלח שמקורו מן הים מותר, כיון שהוא מועט ונשתנה צורתו מצורת המים, אין בו כח עם השמן [והוא לשון הפמ"ג במש"ז תסז ס"ק ז 'ומעט מלח אף שלנו הואיל ונשתנה צורתו אין מחמיץ', יעו"ש]. ועוד ראה שם בביאור הלכה מה שהביא משם הריטב"א בשני סוגי המלח, ובדעות השונות בהאי דינא של המלח. וכתב הריטב"א שיותר מסתבר להתיר עם המלח להוסיפו לאחר שכבר נתבשל הקמח והשמן. ועוד ראה בישועות משה (ח"א סי' לו) אם יש לחוש על חומר שמרססים נגד מזיקים את החיטה קודם המשלוח [מלאתי]ן] אם הוא גורם המחמיץ, או שאינו אלא מי פירות, וראה מה כתב ללמוד על שאלתו מהאי דינא של מלח, יעו"ש.

הנה מכל האמור נראה שהמלח יש צדדים לאוסרו, או כי מקורו מן המים, או כי הוא חד ומחמם את העיסה. ולפי כל זה נראה שלא שייכי טעמים אלו בסוכר, שאין מקורו מן המים, ואף מה שיש בו מהתהליך, מתנדף בבישולו המוחלט לחלוטין וכמבואר לעיל. והוא אינו מוגדר חד ואינו מחמם את העיסה. ומה שרצה להשוות האבני נזר למליחה בסוכר, הנה הדברים עתיקים וידועים והגם שהביא מעשה רב מהגאון מליסא שמלח בשר עם סוכר [וכבר העמיד דברים על דיוקם הגר"י וועלץ והביא את עדותו בציץ אליעזר ח"ט סי' לה, מה ששמע מהאדמו"ר מסוכוטשוב נכד האבני נזר את הברירור הסופי שנעשה שם, והוא שמדובר לאחר שמלחו עם מלח כדת וכדין, והיו צריכים להסיר טעם המלוח שהרופא אסר עליו, ולכן מלחו שוב עם סוכר, יעו"ש] מכל מקום כבר כתבו כל הפוסקים שדבר זה ישתקע ולא יאמר ולא מהני אפילו בדיעבד, וגם מה שנמצא כתוב בספר עיקרי הד"ט (אור"ח סי' יד אות לו) אין זה אלא מילים שהכניס אחד התלמידים על דבריו שכתב שלסוכר קוראים מלח אינדיאנו, והוסיף התלמיד ענין המליחה בסוכר, וכך העיד בשו"ת יין הטוב (יו"ד סי' ד) ובציץ אליעזר שם. וכבר כתב זאת מדיליה הגאון בעל ערוגות הבושם (סי' סט ס"ק יז). וכבר כתבו הפוסקים על אפשרות זו של מליחה בסוכר, דברים חריפים מאד, ראה מש"כ בספר יהודה (הקצר, קמא) ובשו"ת רב פעלים (ח"ב יו"ד סי' ד). ובתו"ד כתב הרב פעלים שם שאותו חכם שרצה להתיר מסתמא ראה הדברים בהלכות קטנות (שאלה ריח) שם כתב לגבי סוכר למליחת הקרבן. אלא שכתב שאין דברי ספר זה שייכים כלל לנידון דידן כי במליחת הבשר מדמו להכשירו לאכילה צריך שיפליט המלח את הדם לחוץ וזה שייך רק במלח שהוא חריף וטבעו לחמם ולהרתיח הבשר וע"י זה זב הדם לחוץ ופעולה זו לא יעשה הסוכר לא מינה ולא מקצתה כי הוא מתוק. ולענין מליחת הקרבנות אין אנו צריכים מלח כדי להפליט דם אלא שגרצה המלח קרבן מפני שהמלח טבעו להעמיד ולקיים כל דבר, והוא מציל הדבר מן ההפסד וריקבון ולכן משימים אותו בקרבן להורות וללמד שע"י הקרבן יהיה האדם ניצל מן ההפסד ונשמתו נשמרת ונשארת קיימת לעד. [וראה ביבי"א ח"ד יו"ד סי' ב שהקשה על סברת הלק"ט, שאם מחמת שזה משמר הרי גם הדבש משמר, ומי נימא שגם דבש מהני לקרבן. יעו"ש]. ועוד הביא שם מדברי הרוח חיים

פלאגי, וכתב שגם הוא חזר בו מדבריו, יעו"ש. וראה עוד להלכה באריכות ביבי"א (שם) ובח"י (י"ד סי' נח. בהערות על רב פעלים ח"ב אות א) שכתב שאין שום מקום לקולא או לחומרא לצרף כלל ועיקר דברי מי שרצה להתיר למלוח בסוכר, יעו"ש [ומה שהתיר הכלים שם כשאינם בן יומו, אין זה משום שצירף דבריהם כלל אלא טעמים אחרים כמבואר שם. ויעו"ש שם במעשה שהיה והורה לאסור את הכלים, ועשה זאת כהוראה שעה, יעו"ש ויש ללמוד מכאן דרכי הוראה]. וכ"כ עוד רבים מן הפוסקים להלכה ולמעשה [ראה בצי"א שם. בשבה"ל ח"ב סי' כו. דרכ"ת סי' סט אות שכח. ובדעת ההר צבי (י"ד סי' סו) ראה מש"כ בצי"א שם בדעתו].

הנה מכל האמור ברור שאין כל צד לאסור הסוכר משום טעם שנאסר המלח שאין מקורו מן המים, ואינו מחמם את העיסה וכמבואר לעיל, ועל כן לאחר שעובר בישול וכל מה שיש בו מתנדף [ואין לחוש למעט שבמעט שנותר שזה 0.03 אחוז, שאינו דבר שניכר בכלל, ובכל דבר בכריאה אפשר בבדיקות מעבדה למצוא אחוזים נמוכים כאלו. ובוודאי שעל כגון זה קאיירי דברי הפמ"ג הנו' לעיל], ונותר יבש לחלוטין, בכה"ג אינו נידון כמים כלל, ומותר לחלוטין להוסיפו למצה עשירה בלא פקפוק כלל.

קקאו/שוקולד: יש המוסיפים לעוגות שוקולד לציפוי וכיו"ב. הנה אם ההוספה היא לאחר האפייה כמו המצוי בעוגיות המצופות, אין חשש כלל, וכמבואר לעיל מדברי המשנ"ב לגבי מלח (תנה ס"ק מא) ועוד. אולם גם אם מערבבים בעיסה עצמה, כגון אבקת קקאו, עדיין למעשה אין חשש, כיון שבכל התהליך אין מים כלל וכלל, ואף שיש כאלו שמעבירים שטיפה את הפולים קודם הקלייה, מכל מקום הם מתנדפים בזמן הקלייה, ולא נותר מהם מאומה, ולכן למעשה אין לחוש לזה.

סיכום הדברים:

א. הבאנו דעת השו"ע והרמ"א לגבי מי פירות הלכה למעשה איך ההכרעה, והוספנו מחלוקת הראשונים, באם יש קצת מים. האם זה מחמיץ מייד או שגם כאן מחמיץ רק לאחר זמן הרגיל במצות. ועוד הבאנו הדיון מה נקרא מים ותולדת המים ומה נקרא מי פירות.

ב. כתבנו לדון לפי דעת המחמירים במי פירות, אי שרי ללוש ולאפות מייד. הבאנו דברי המשנ"ב בשם הגר"ז שלא התירו בזה. מאידך הבאנו לשון החיי אדם שנראה לא כך, וכן הוא כתב לגבי פת מקטניות, ראה הדברים שכתבנו בהערה.

ג. עוד כתבנו על מי פירות שהתייבשו, כגון שמרי יין, האם יש מקום לומר שדינם גם השתנה, והבאנו דברי הביאור הלכה שכתב כדעת הבית מאיר דס"ל הכי ושלא כדעת הח"י. אולם הבאנו את דברי אחרוני דורינו שסוגית שמרי יין איירי במערבב עם מים, ולא עם מי פירות. ולכן לא יהיה בזה נפ"מ באם רוצים לערבב שמרים אלו במצה עשירה. והבאנו הדיעות השונות בזה, והוספנו הדין על שמרים כימיים שבימינו, שאין מקורם ממים כלל, מה דינם לשימם במצה עשירה. והבאנו דיעות שאסרו הדבר, ומאידך הבאנו דעת הסוברים שאין זה כלל קשור להחמצה, ואין זה אלא ניפוח, ובדומה למש"כ במחזור ויטרי לגבי מי ביצים שמנפחים אפילו מקמח מצות, ומוכרח שזאת הוכחה מה חשיב לחימוץ. והבאנו הסכמת הדין להלכה של מו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א בשו"ת שמ"ש והסכים עמו מן הרב זצ"ל, וחזר על הדברים בשו"ת יבי"א. וביארנו הדברים בפנים.

ד. עוד כתבנו על יין, על ההקפדות שיש בו, ועל המים שיכולים להכנס עד זמן התסיסה שהופכים ליין, והבאתי מן ההקפדות שנהגנו כשהיינו אחראים על יין זה. ומטעם זה עדיף להשתמש ביין מאשר במיץ ענבים שלא עובר התססה, ויש צורך בהקפדות גדולות גם בזמן העיבוד הראשוני.

ה. עוד ביארנו דין השמן הצמחי הנוזלי, שהגם שנשטף השמן במים רבים, מכל מקום בהמשך תהליך העיבוד הטמפ' עולה ל 270 מ"צ, ובשלב זה כל המים מתנדפים. ובכה"ג חשיב מי פירות בלי

סעודת ליל שבת באולם או במלון אשר אין בהם גרות שבת ♦ מאמרים הלכתיים

חשש, וכמו שפסק המשנה ברורה לגבי שומן אווה. והוספנו שהשמן המוקשה שהוא יותר בשימוש בתעשיית המאפים, אינו קשור כלל למים, אלא הוא הופך להיות מוקשה בתהליך של קירור והידרו, ולכן הלכה למעשה אין לחוש למים במוצר זה.

1. עוד ביארנו דין מי פירות חמוצים, והבאנו דעת הרי"ז שאסר מי פירות חמוצים כגון רימונים ותפוחים, כי בכוחם להחמיץ, והבאנו דברי הרב בית דוד שהחמיר לפי"ד הרי"ז גם במי בוסר ומי לימונים וחילק בין חומץ שלא מחמיץ את העיסה כי מקורו מתוק, לבין פירות אלו שחמוצים מעיקרן, ואינם לאכילה. והסכים עמו הרב משה ידבר, ואסר לפי"ז גם במיץ תפוזים. והסכים עמם הרב פקודת אלעזר. אלא שהבאנו דעת רבינו הרמב"ם להדיא שמי רימונים ותפוחים אינם מחמיצים ועוד דיעות ראשונים ורוב האחרונים שלא מחמיץ. וכך הכרעת המשנה ברורה כדבר פשוט שגם מי פירות חמוצים דינם כמי פירות. ודלא כשלט"ג בשם ריא"ז. עוד הבאנו בפנים מנהגים קדומים שהיו עושים במיץ תפוזים, וטעמם ונימוקם עמם שהעיקר להלכה דלא כרי"ז, ועוד הבאנו מנתיבי עם, לחלק שתפוזים הגם שחמוצים קצת עומדים לאכילה ושונים הם מאותם שחמוצים מאד כמו הבוסר והלימונים שאינם עומדים לאכילה, וכל זה כדי ליישב גם אי נימא להלכה כרי"ז. וכתבנו עוד את דברי מו"ר הגר"ש ש"ע שליט"א שכתב לאסור מיץ תפוחים, ובענייניו כתבנו לתמוה מדוע השמיט את דברי רבינו הרמב"ם שמיץ תפוחים חשיב מי פירות ולא מחמיץ. ואת רוב ככל דעות הפוסקים להדיא שלא כדעת הרי"ז. ומה שהביא מדברי החיד"א והכה"ח היינו כי חששו לעצם ענין של מי פירות. אולם בפועל היום אין ייצור של מצה עשירה שממהרים לעשותו כמו מצות, הרי שהמנהג לא כדעתם, ולכן לא מובן כיצד אפשר להכריע כדעתם ובפועל המנהג הנפוץ אצל הספרדים העושים מצה עשירה שלא כדעתם. ואפשר שסברא אחרת היה עמו בבואו לאסור את המיץ תפוחים. וכך כתבתי שצ"ל על העדות שהביא מהגר"א יוסף בשם אביו צ"ל לאסור במיץ תפוחים, ראה בפנים שלפי"ז יש גם להעדיף יין ולא מיץ ענבים, יעו"ש.

2. עוד כתבנו על מי ביצים, שכבר הוכרע בשו"ע שדינם כדין מי פירות, והיום עושים זאת בייצור מיוחד ללא כל מים במערכות, ומשתמשים בנוזל שלהם לתעשייה.

3. עוד כתבנו על הסוכר, הבאנו דברי מי שהסתפק בזה שמא דינו כמלח, ורצה להוכיח ממי שהתיר למלוח בשר עם סוכר שאותה פעולה יש לשניהם. ולמעשה כתבנו לדון בדין המלח, והבאנו החילוק בין מלח שמקורו מן המים או מן ההר, והטעם העיקרי להחמיר בשניהם כי הוא חד ומחמם את העיסה. וכל זה לא שייך בסוכר, והבאנו את עיקרי הדברים שהלכה למעשה מי שרצה להוציא הדם מהבשר עם סוכר, אין בזה כל ענין לא לקולא ולא לחומרא, ואין הוא קשור כלל לחימום הבשר ואינו יכול להוציא את הדם. וממילא ה"ה בנידו"ד, הסוכר מתוק ואינו חד, ואינו מסייע להחמיץ את העיסה.

4. ועוד הוספנו על הסוכר, שהגם שבתהליך שלו מוסיפים לו מים רבים ואינזימים ועוד, עם כל זה, כל הנוזלים שלו מתגרפים לחלוטין בכל תהליך העיבוד שלו, וכל החומרים הנוספים הולכים ונעלמים החל מ 70 מ"צ ומעלה לאורך כל התהליך. ועל כן אין מקום לחוש על המים שהיו בו בתוך התהליך.

5. עוד הוספנו על הקקאו והשוקולד, וביארנו שבתהליך אין מים כלל, להוציא השטיפות הראשונות, שבתהליך הקלייה של הפולים הכל מתגרף ונעלם. ובפועל כל השימוש בשוקולד הוא רק לאחר שהאפייה מסתיימת, כך שאין בעיה כלל.

כל זה הוא הנלענ"ד, בעומדי בערב שבת קודש פרשת מצורע הוא שבת הגדול תשפ"ד, שנזכה לראות בו ניסים כמו שנעשו לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה, בקרוב ממש, בביאת הגואל.

בברכת התורה

שניאור ז. רווח

נהנה שלא במתכוון מאיסורי הנאה – שהייה וכניסה למקום כזה

פתיחה: באיסורים שבתורה שבהם נאסרה גם ההנאה, מצוי שנמצא אדם מסיבות שונות במקום שבו ההנאה מהאיסור קיימת, ולעתים אין לו אפשרות להימנע מלהנות. השאלה אם יש פתרון להמשך שהותו שם, מה מותר ומה אסור במקרים כאלו, ואיך צריך האדם להתנהג.

דוגמאות לדבר: א. העובר ליד מקום שהוא ע"ז ומריח משם ריח קטורת האסורה, או שאר הנאות כעין זה. שאלות אשר מצויות בפרט בתיירות בחו"ל. ב. אדם הולך בפסח לכותל המערבי דרך השוק הערבי, ומריח שם ריח חמץ ריחני. ג. שתלו לנוי עץ פרי ננסי [כגון קומקוואט = תפוז סיני] בחזית הבית, והפירות עדיין בשנת ערלה ואסורים בהנאה, והעוברים ושבים נהנים ממראה הפירות היפים.

במקרים האלו ובדומים להם יש לברר מה ניתן לעשות, וכיצד עליו לנהוג? האם חייב להסתלק משם אע"פ שנצרך להיות שם? האם מאחר שאין לו ברירה יכול להישאר בלי לעשות כלום? האם ישאר אבל יסתום נחיריו מלהריח ועיניו מלראות?

שאלה זו מתרחבת גם לאיסורים נוספים שאינם איסורי הנאה. כגון: בזמני שנת אבלות שבהם אסור לשמוע שירה בכלי זמר, והוא עובר או נמצא שם מסיבות אחרות. וכן כאשר בני ביתו אינם אבלים, ושומעים מוזיקה האסורה לו. דוגמא נוספת: העולה לירושלים בזמן שבית המקדש קיים בב"א, ושומע כלי שיר שהם הקדש, או נהנה מראיית כלי המקדש שהם הקדש, או מריח ונהנה מריח הקטורת. בנוסף, יש עלינו לדון בחובת האדם להסתלק ממקום שהמטובים שם מתחילים לדבר לשוה"ר, וכן ההולך לדרכו ורואה מראות אסורים. מה מותר ומה אסור באופנים הנ"ל.

יש לציין שעיקר הנידון שלפנינו עוסק אפילו בהנאות שדרך הנאתן בכך ואסורות מדינא, בין שיש בהן ממש ואסורות מהתורה, ובין שאין בהן ממש ואיסורם מדרבנן (לרוב הפוסקים, כפי שהתבאר במקו"א).



א. הנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו

בגמרא בפסחים (כה, ב) איתא: איתמר, הנאה [מדברים האסורים בהנאה] הבאה לו לאדם בעל כרחו, אביי אמר מותרת [רש"י - אין צריך לפרוש הימנה], ורבא אמר אסורה.

מהי הנאה הבאה בעל כרחו? אין הכוונה שכפוהו להיות במקום ההנאה, אלא כל שלא נמצא שם עובר ההנאה האסורה אלא מסיבה אחרת, נקרא הנאה הבאה בעל כרחו, וכפי שביאר בחידושי הר"ן שם: "כגון ריח של ע"ז, ובעל כרחו היינו לומר שלא בא לכאן בשבילו, אלא הנאת הריח ממילא אתיא, ובכה"ג אף על פי שהוא מכוין לה, בעל כרחו מיקריא" [וכן מוכח בסוגיית הגמ', שהרי הביאה הגמ' ראייה מריב"ז שישב בצל ההיכל ולימד, ובודאי לא כפוהו על כך, אלא שהיה צורך שישבו שם מפני שהמקום מרווח. וכן מוכח בהמשך הסוגיא מדין הכניס עגלה ערופה לרבקה ודשה, ע"ש].

בגמ' נאמרו שתי שיטות בביאור מחלוקת אביי ורבא: לפי שיטה ראשונה נחלקו במקרה שאפשר לו להיבדל ממקום זה, אלא שאינו מתכוון, ולרבא, כיוון שאפשר לו להיבדל, אסור אפילו לפי ר' שמעון

שסובר שאינו מתכוון מותר. במסקנת הסוגיא (שם כו, ב) נדחתה שיטה זו, וא"כ להלכה שקי"ל כר' שמעון, כשאינו מתכוון אינו חייב להיבדל מהמקום, אף כשאפשר לו בדרך אחרת.

אמנם עיקר סוגיית הגמ' בהמשך היא כשיטה השנייה, שנחלקו כשלא אפשר לו להיבדל אבל מתכוון ליהנות, ומחלוקתם לשיטת ר' יהודה שהמעשה קובע, ואסור אפילו כשאינו מתכוון, אבל לר' שמעון שהולך אחר כוונה, כיוון שמתכוון ליהנות ודאי אסור [מהו 'לא אפשר' - בתוס' (ד"ה לא) מגדיר שנחשב לא אפשר גם אם אפשר בדרך אחרת אלא יש בכך טורח גדול נחשב לא אפשר, ע"ש ראייתו. ומ"מ אין בכך נפ"מ להלכה, שקי"ל כר"ש שמותר אפילו כשאפשר ולא מכוון].

א"כ להלכה עולה שכמתכוון ליהנות אסור אפילו כשצריך להיות במקום מסיבות אחרות, וההנאה ממילא באה, ואפילו בהנאה שאינה 'פסיק רישיה' כפי שיתבאר להלן, ואילו כשאינו מתכוון להנאה מותר לשהות שם כשצריך אפילו כשאפשר לו באופן אחר [כשאינו פס"ר. כמבואר להלן].

וכך נפסק להלכה רמב"ם הלכות מאכלות אסורות פרק יד הלכה יב: "והנייה הבאה לו לאדם בעל כרחו באיסור מכל האיסורין אם נתכוון אסור ואם לא נתכוון מותר". וכ"ה ברמ"א יו"ד סוף סי' קמב על דברי השו"ע שכתב: "אסור לשמוע כלי שיר של עבודת כוכבים או להסתכל בנוי עבודת כוכבים כיון שנהנה בראייה". וכתב עליו הרמ"א "ומיהו דבר שאין מתכוין מותר".

כאמור, דין זה אינו במעילה ובע"ז בלבד, אלא כ"ה בכל האיסורים, כלשון הרמב"ם שם, וכ"כ הח"ח (בס' חפץ חיים פ"ה ה"ה בפירושו באר מים חיים ס"ק יד): "וזה הדין של הגמרא לאו דוקא לענין עכו"מ ולענין ריח, שהוא הדין בדבר התלוי בראיה או בשמיעה וגם בכל איסורין שבתורה, כמו שמוכח שם בגמרא מכל הראיות שהביאה שם הגמרא, וכן נפסק גם כן ביו"ד (בס' קמ"ב ס' ט"ו בהג"ה ובש"ך שם ס"ק ל"ד ע"ש)". ומזה העלה דינו גם להל' לשה"ר, וכדלהלן.

מתי מוגדר אינו מתכוון - ברש"י (שם כו, ד"ה העומדים) מבואר שאינו צריך להתכוון שלא ליהנות, אלא די בכך שאינו מתכוון ליהנות.

ב. הגדרת פסיק רישיה כשאינו מתכוון ליהנות

והנה אף שנקטינן כר"ש שאינו מתכוון מותר, אבל מפורש בש"ס ולהלכה שלא התיר ר"ש אלא כשאינו פסיק רישיה, כלומר שההנאה אינה ודאית, אבל בפס"ר מודה ר"ש שאסור, ודינו כמתכוון, וכן העירו בתוס' (שם ד"ה לא) ועו"ר, וכ' שמאחר שבפסיק רישיה לא התיר ר"ש ע"כ צ"ל שכל הסוגיא מדברת באופן שההנאה אינה פסיק רישיה. ולפי זה כל שההנאה ודאית אסור לשהות במקום ההנאה ואפילו כשאינו מתכוון. וכ"פ לדינא הש"ך (יו"ד סי' קמב ס"ק לד): "ומבואר בתוס' והרא"ש ורי"ו שם דמיירי בענין שיכול לאטום אזניו ולעצום עיניו ולסתום נחיריו שלא ינה מן הקול והמראה והריח, ומותר כשאינו מתכוין להנאתם, דלא הוי פסיק רישיה הא לאו הכי אסור. אבל כשמתכוין מבואר שם בש"ס ופוסקים דאפילו א"א לו לילך למקום אחר אסור".

אלא שלפי זה יש לתמוה טובא, דהנה בסוגיא בפסחים שם מביא רבא רביא לשיטתו שכשמתכוון אסור אפילו כשלא אפשר מהדין שכשהיו מביאים אומנים לתקן את בדק הבית בקדש הקדשים היו מכניסים אותם בתיבות, כדי שלא יזונו עיניהם ויהנו מקה"ק, וראיה נוספת מביא מהדין שהיה איסור לכהנים שבמקדש ליהנות מקול כלי השיר שבמקדש שהיו של הקדש, וכן אסורים ליהנות מנוי הקודש, וכן אסורים ליהנות מריח הקטורת, ולכן היה צריכים שלא להתכוון ליהנות, ע"ש. וקשה שהרי כל הנאות אלו היו 'פסיק רישיה', שהרי א"א לכהנים שבמקדש שלא לשמוע את נגינת כלי השיר, וכן לא ניתן היה שלא להריח מריח הקטורת [שהיה מתפשט בכל ירושלים, וע"ש בתוס']. א"כ מה הביא רבא רביא משם שכשלא אפשר אסור במתכוון, הרי גם לדידיה צ"ל אסור אפילו כשאינו מתכוון, כיון שהיה פס"ר [ולכן הורידו את האומנים בתיבות לשם]?

והנה מצינו מח' יסודית ברבותינו האחרונים מה מוגדר שאינו פסיק רישיה לענין זה. בחכמת אדם הלכות עכומ"ז (כלל פ"ד סעיף ט"ז, הביאו בס' חפץ חיים כלל ו בהגהה לבמ"ח ס"ק יד) כ': "ואסור לשמוע הכלי שיר ולהריח הריח ולהסתכל בנוייה של ע"ז, וכ"ש בע"ז עצמה. ואם צריך לילך דרך שם יאטם אזניו ויעצם עיניו ויסתום נחיריו שלא יהנה, ואף על גב דאינו מתכוין כיון דהוי פסיק רישא. ובמתכוין אסור אפילו אין לו דרך אחר". עכ"ל. הרי שמצריך ממש לאטום אזניו ועיניו ונחיריו.

אלא שבח"ח שם כ' שהוא תימה מכמה טעמים, ע"ש שהביא מלשונות הראשונים והפוסקים שדי בכך שאינו מתכוון להנאה זו, וכדי שלא יהיה פסיק רישיה מספיק בכך שבאפשרותו לסגור עיניו מלראות, ולאטום נחיריו ואזניו מלהריח ולשמוע, ודי בכך אף שאינו אוטם בפועל, ואף כשרואה ושומע ומריח מותר, ע"ש ראיותיו, ומסכם: מכל הראיות שהבאתי לעיל משמע מפורש דמותר הראיה והשמיעה. ומוסיף לבאר הטעם שלא נאסר משום פס"ר, שיש הבדל בין עושה מעשה שנכלל בו מעשה איסור אלא שאינו מתכוון לכך, שם צ"ל שאינו פסיק רישיה בתוצאה, שאל"כ נחשב שעשה המעשה במתכוון, משא"כ בהנאה שבאה ממילא, לא שייך לומר פסיק רישיה על התוצאה שבאה מאליה, אלא רק על מעשה כניסתו למקום שייך לדון שבפסיק רישיה שיהנה נחשב כאילו נכנס בכוונה, ולכן אם כשנכנס יכול לאטום עצמו מליהנות, מותר אף שאינו סותם בפועל, שהרי ההנאה מאיליה באה, ובעל כרחו. ע"ש שמרחיב שרק על מעשה הכניסה יש לדון אם הוא פס"ר שיהנה, ולכן די שיש אפשרות שכשיהיה שם יוכל לא ליהנות. ונפ"מ ליושב והתחילו לדבר לשה"ר שאם אינו יכול לצאת משם יכוון שלא לקבל ולא ליהנות מהדברים, וזה אינו פס"ר אז, ע"ש בהרחבה.

והנה לפי הח"ח לכאורה מיושבת קושייתנו כיצד הביא רבא ראייה לשיטתו שגם בהנאה שבעל כרחו אסור במתכוון מהאומנים שירדו לקודש הקדשים בתיבות, ומהכהנים שעבדו במקדש ושמעו קול כלי השרת, וראו את יופי המקדש וכליו, והריחו מהקטורת, שהיו אסורים אם התכוונו, ולכן היו צריכים שלא להתכוון ליהנות, ובזה סגי אף שהוא פסיק רישיה, מאחר שבכניסתם לא היו פס"ר [ואמנם גם לשיטתו יל"ע שמא חשיב פס"ר בכניסתו, כיון שאינו נכנס כ"א לעבוד, וכשיעבוד לא יוכל לאטום בידיו שלא יריח וישמע]. אבל לפי החכ"א שבמקרים אלו צריכים לסתום אזניהם עיניהם ואפם שלא יהנו, הרי בודאי שלא עשו הכהנים כך בכל שעת העבודה, וא"כ מה ראיית רבא משם, הרי גם לדידיה עדיין קשה מה עשו? ולכאורה מכאן ראייה גדולה להח"ח דלא כהח"א? ולהחכ"א כנראה צריך לדחוק שאף שמדרבנן אסור בכה"ג אף כשאינו מכוין, לא העמידו דבריהם מפני צורך העבודה, אך דווקא כשאינו מתכוון [ולהלן בעז"ה ננסה לישוב שיטתו בע"א].

יש להוסיף שבח"ח מסיים שגם לשיטתו באופנים שלא יוכל לאטום מליהנות, כגון שהקול והמראה והריח חזקים, אכן זה יהיה פסיק רישיה בכניסתו לשם. ע"ש.

ג. הנאה בפסיק רישיה דלא ניחא ליה

הן אמנם מצינו שיטות ראשונים נוספות שלפיהם מותר באינו מתכוון גם אם הוא פסיק רישיה. האחת היא שיטת הערוך [מובאת בתוס' שבת קב, ב, בכתובות ו, ב ועוד. וכן ראה ר"ן שבת קיד מדפי הרי"ף] שאינו מתכוין בפס"ר דלא ניחא ליה מותר בכל איסורי התורה. ולפי זה סוגיית הגמ' בפסחים יכולה להיות גם באופני פס"ר דלא ניחא ליה, ולכן לרבא כשאינו מתכוון מותר. ועפ"י ניתן ליישב הקושיא מהכהנים שנהנו בשעת עבודתם מקול מראה וריח, ומבואר שכשאינם מתכוונים מותרים, אע"פ שהנאה זו היא פס"ר, מ"מ יש לדונם כפס"ר דלא ניחא ליה, שהרי אף כשלא איכפת ליה לתועלתו חשיב פס"ר דלא ניחא ליה, וכמו במי שעובד בארעא דחבריה [כמבואר בגמ' שם. אמנם יש מקום לדון בזה, ואכמ"ל].

הנהגה שלא במתכוון מאיסורי הנאה – שהייה וכניסה למקום כזה ♦ נאמרים הלכתיים

אכן התוס' שם ועו"ר חלקו על יסוד הערוך, ונראה שלא פסקו כמותו [לכה"פ בשאר איסורים. וכן מוכח מהראשונים בסוגיית מוכרי כסות (כלאים פ"ט מ"ה) שתי' באופנים אחרים מהערוך]. וכן מוכח מהש"ך הנ"ל. וכן החמיר אפי' פס"ר דלא נ"ל. וכן ראה בשו"ע או"ח סי' שכ סע' יח, כ. ובמשנ"ב שם ס"ק נג הביא כדעת הרא"ש ועו"ר שבשאר איסורים ודאי שאסור, ע"ש.

ד. שיטת הר"ן שהנאה שאינו מתכוון לה אינה חשובה הנאה

שיטה נוספת שהיא יסוד באיסוה"נ היא שי' הר"ן בחולין (לב. בדפי הרי"ף) שדן לגבי בת תיהא [הרחח ביין נסך כדי לבודוק], וכתב חידוש באיסוה"נ, וז"ל: "והכא ודאי בבת תיהא אינו מתכוין ליהנות מיין נסך. וכ"ת פסיק רישיה הוא וקי"ל דמודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות, ליתא, דלענין הנאה ודאי אף על גב דהוי פסיק רישיה שריא, דהא אמרינן התם [פסחים דף כו א] מוכרי כסות מוכרין כדרך ובלבד שלא יכונו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, והא התם ודאי מטי ליה הנאה, אלא דכיון דלא מיכוין לה לא חשבינן לה מידי". והיינו שכל חשיבות הנאה חיצונית הוא כשמתכוון ליהנות, אבל כשאינו מתכוון אין לכך חשיבות הנאה, ושונה מאכילה ודומיה שגם כשאינו מתכוון איכא הנאת ושיעית הגוף.

לפי הר"ן מיושבת קושייתנו מדוע הנאת הכהנים מקול מראה וריח שבמקדש מותרת כשאינו מתכוון, והרי הוא פס"ר. לפי הר"ן אפילו בפס"ר מותר בהנאות כשאינו מתכוון, ודלא כתוס' הנ"ל.

אלא שעל יסוד הר"ן הק' הטו"א (ר"ה כת. באב"מ הגדפס בסוה"ס סוד"ה הדר) מדברי רבא (בר"ה שם) שהמדרר הנאה ממעיין אינו טובל בו בימות החמה אף שטובל לטהרתו, ואף שאינו מתכוון. ולשי' הר"ן צ"ל מותר, דמ"ש ממוכרי כסות ומבת תיהא? ובאמרי בינה וכן הגר"מ שפירא מלובלין (מובאים בס' מילואת אבן על הטו"א שם), תי' שקונם שאני, שהאוסר ע"ע מתכוון לאסור אפילו כה"ג.

אמנם האוהל דוד (תלמיד הנו"ב, הובא במילואת אבן שם) וכן החת"ס (על שו"ע י"ד סי' שא סע' ו, מובא בילקוט מפרשים שם) תירצו שכוונת הר"ן שהנאה שאינו מתכוון לאו מילתא, זהו דווקא כשאין זו דרך הנאתו [ראה פסחים כה, ב], ואז מותר כשאינו מתכוון [ולכן בת תיהא מותרת, וכן מוכרי כסות כלאים מדובר שמניחים אותם ע"ע רק בדרך העלאה, ולא לובשים, והן הנאות שלא כדרך]. והיינו שהנאה חיצונית מהאיסוה"נ כשגם אינו מתכוון וגם היא הנאה שלא כדרך, לא חשיבא הנאה כלל.

והנה לפי האוהל דוד והחת"ס דברי הר"ן קרובים לדברי ראשונים רבים שחלקם הביא הב"י ביו"ד סוף סי' קח [רשב"א וארחות חיים. ובמקו"א הבאנו שנראה שכך סוברים גם הרמב"ן והריטב"א ומהר"ם מרוטנבורג והמרדכי], ונראה שנקט כדבריהם להלכה בשו"ע שם, שכל ריח [וכ"ש שאר הנאות שאין בהן ממש כמו קול ומראה. ראה פסחים כו, א] כשאין הנאתו בכך ריחא לאו מילתא ומותר. אלא שלשיטתם נראה שמותר ככה"ג אף כשמתכוון, ואילו הר"ן סובר שהיתר זה הוא רק כשאינו מתכוון, וזו סיבת ההיתר, והיתר זה שייך אפילו בהעלאת כסות עליו, כל שאין דרך הנאתו בכך [ומה שלא תירצו כמותו במוכרי כסות משום שמשמע שמותר גם כשלובשם. ועוד אפשר שסוברים שהעלאה סוברים שאינו דומה לריח ולא שייך לומר לאו מילתא היא, שהיא הנאה ממשית].

ולפי זה, מה שכתבנו ליישב לפי הר"ן את הקושיא מכהנים באינם מתכוונים מותרים בקול מראה וריח שבמקדש אף שהוא פס"ר, לפי האוהל דוד והחת"ס הנ"ל תי' זה אינו, שהרי במקדש שהנאה היתה כדרך הנאתם לא התיר הר"ן. אמנם, לפי האמ"ב והגר"מ שפירא מיושבת הקושיא, אלא שלשיטתם הר"ן יחיד בשיטתו, וכל הראשונים שתי' הקושיית מבת תיהא וממוכרי כסות באופנים אחרים חולקים וסוברים שגם בהנאות כשאינו מתכוון אסור בפס"ר.

העולה מהדברים, שלרוב הראשונים והפוסקים גם בהנאות שממילא ובעל כרחו הותר באינו מתכוון רק כשאינו פס"ר, אלא שנחלקו הח"א והח"ח אם הפס"ר בכניסתו או בשעת ההנאה.

ה. הגדרת אינו מתכוון בעבודת הכהנים במקדש

מבואר בגמ' בפסחים שם שלרבא שהלכה כמותו היה אסור לכהנים העובדים במקדש להתכוון ליהנות מקול כלי השיר שהיו הקדש, ממראה יופי המקדש, ומריח הקטורת אף לאחר שעלתה תימרתה וכבר נעשתה מצוותה. ומשום כך לא היו מתכוונים ליהנות, וכמבואר לעיל.

יש מקום לעיין, שהרי תכלית שירת המקדש והנגינה בכלי שיר, מלבד שהיו צורך גבוה, לכאורה היו גם לתועלת בני ישראל, לרומם ולהשיב נפשות ישראל לאביהם שבשמים, ולהרבות שמחה של מצוה. כך היה החליל ברגלים לשמחה יתירה שהיתה במקדש בניסוך המים, כמבואר בסוכה רפ"ה ובגמ' שם נ:; וכן מובא במדרש שהעולה לירושלים להקריב קרבנו, לא היה יוצא משם ללא תשובה, וכל עבודת המקדש היתה בצירוף כלי השיר והקטורת, וכל זה הביא לרגשות הרוממות והתשובה. הרי שיעודם היה לתועלת ישראל. ואפילו את השלחן עם כלחם הפנים הוציאו ברגלים כדי שיראו, כמבואר במנחות כט, א: "אר"ל מאי דכתיב על השולחן הטהור ... מלמד שמגביהין אותו לעולי רגלים ומראים להם לחם הפנים, ואומר להם: ראו חיבתכם לפני המקום". הרי שהיו מגביהים כדי שישראל יראו ויתפעלו מהשלחן ולחם הפנים שהיו הקדש. גם בפיוטים בסדר עבודת יוה"כ יש נוהגים לומר "אשרי עינין ראתה כל אלה... אשרי עינין שראתה המשוררים וכל מיני שירים... אשרי עינין ראתה מזבח מקטר קטורת...", וכיצד יתכן שאסור ליהנות [ומצאתי בס' שמועת חיים (ערכי י.) שהרגיש בזה, וכ' שבשמחת בית השואבה אם היו משתמשים בכלי קודש נראה שמותר לשומעים להתכוון להנאתם כיוון ששם עיקר המצוה היא להרבות בשמחה. עכ"ד. אולם לענ"ד השאלה אינה רק משמחת בית השואבה אלא מכל עבודת המקדש?]

ועכצ"ל שאין סתירה בזה, ואף שכלי השיר נועדו גם לעורר את העם, וכן השלחן ולחם הפנים, וכל שאר כלי העבודות, אעפ"כ היו צריכים שלא ליהנות מההקדש, וע"כ לא נהנו מהכלים בפנ"ע, אלא שמחו והתעוררו ברגשת הלב מהקול הכללי, ולא כיוונו ליהנות מנעימות הכלי המסוים, וכן לא נהנו מיופי השלחן ולחם הפנים עצמם, אלא התעוררו מקירבת ה', ועז"נ ראו חיבתכם לפני המקום.

ולפי זה עולה חידוש בהגדרת אינו מתכוון, שאף שמתכוון להקשיב לצירוף הקולות הבאים מהלויים ומהכלים, מ"מ כיון שאין כוונתו ליהנות הנאה ייחודית מהכלי ומנעימתו מותר. וכן הדין גם במראה וריח.

ו. היתר לבישת בגדי כהונה

הנה לבישת בגדי כהונה מוכרחת בשעת העבודה. ובגדי כהונה משל קודש היו, ובודאי יש ללובשם הנאה מהם. לאור האמור לעיל יש להבין כיצד מתיישב זאת עם הדינים דלעיל. אפילו אם נאמר שהכהנים לא התכוונו ליהנות מהבגדים, מ"מ זהו פס"ד וניחא להו [אמנם להר"ן כפי פשוטו מיושב].

וע"כ צ"ל שבגדי כהונה ניתנו ליהנות בהם, וזו מצוותם. ומה שהסתפקו בגמ' (יומא סח:) אם בגדי כהונה ניתנו ליהנות מהם, היינו שלא בשעת עבודה, אבל בשעת עבודה בודאי ניתנו ליהנות. וכ"פ. ומ"מ קצת צ"ע, מדוע בקול מראה וריח יש בהנאה מהם איסור, אם בבגדי כהונה מצינו שאין איסור מפני שניתנו ליהנות מהם, מנין שקול מראה וריח לא ניתנו לכך?

ועכצ"ל שבגדי כהונה שא"א שלא יהנו מהם, ע"כ ניתנו ליהנות, משא"כ קול מראה וריח במקדש, יכולים הכהנים שלא ליהנות מהם ע"י שיתכוונו שלא ליהנות, כמבואר לעיל, ולא ניתנו לצורך האדם, א"כ אסורים בהנאה אלא באופני ההיתר שהוכרו.

נדנה שלא במתכוון מאיסורי הנאה – שהייה וכניסה למקום כזה ♦ מאמרים הלכתיים

ולפי זה עולה תירוץ נוסף לשאלה הראשונה, כיצד הותרו קול מראה וריח באינו מתכוון, הא הוי פס"ר. להאמור מיושב שכשאינו מתכוון בהנאה אין ההנאה מוגדרת כפס"ר [ואולי זה בכלל דברי הר"ן]. וצ"ע.

ז. אינו מתכוון בראיית מראות אסורות

הדין שעלה שמוטר לעבור במקום איסוה"נ אם אינו מתכוון [ואינו פס"ר, כאמור], קשה מאד מהגמ' (ב"ב נז), ז"ל: מאי דכתיב 'ועוצם עיניו מראות ברע', זה שאינו מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה. היכי דמי אי דאיכא דרכא אחריתי, רשע הוא, ואי דליכא דרכא אחריתי, אנוס הוא. לעולם דליכא דרכא אחריתי ואפילו הכי מיבעי ליה למינס נפשיה. ופירש הרשב"ם: רשע הוא - ואף על פי שהוא עוצם עיניו, דלא היה לו להתקרב בהאי דרך, דקיימא לן הרחק מן הכיעור... ע"כ. וכ"פ בשו"ע (אה"ע סימן כ"א ס"א) שאסור להסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה. ולא חילק בין מתכוון לשאינו מתכוון. וקשה שהרי מאחר שאינו מתכוון [ואינו אסור משום פס"ר כמבואר לעיל] צ"ל מותר, וכיצד נקרא רשע? ואם כפי מסקנת הגמ' איבעי ליה למינס נפשיה, מדוע לא אמרו כן בסוגיא בפסחים לגבי שאר איסורי הנאה?

קושיא זו הק' הח"ח (שם בבאר מים חיים ס"ק יד), והרחיב בזה וכתב: "ועיינתי הרבה בהאי קושיא. ונראה לי, דסברת הגמרא דבעריות מפני שנפשו של אדם מחמתן צריך להחמיר יותר, דהגם שעתה חושב שלא ניחא ליה בהנאה זו, פן יתגבר יצרו עליו בעל כרחו ויבוא להרהר עי"ז, וכן מצינו בכמה ענינים שהחמירו יותר בעניני הסתכלות מכל האיסורים שבתורה אף בלא אפשר ולא מכויז... ומשמע מדברי האחרונים באה"ע דאפילו לית ליה דרכא אחרת למיזל ולא ניחא ליה בהסתכלות אפילו הכי אסרו חז"ל, והכל מטעם שכתבתי...".

הרי שבעניני עריות אסור אפי' בלא אפשר ולא מכוון, ואפילו כשחושב שלא ניחא ליה בזה.



סיכום העולה מהדברים:

- א. הנמצא במקום שבו יש הנאה אסורה, וכך היא דרך ההנאה מהדבר, כגון הנהגה מקטורת של ע"ז, אסור לו להתכוון ליהנות ממנה אף אם שוהה שם בעל כרחו, ואף כשהנאה אינה ודאית.
- ב. במקום שבו יש הנאה אסורה, אם אינו מתכוון ליהנות מותר לעבור או לשהות שם אפילו כשאפשר בדרך אחרת. אלא שלדעת רוב הראשונים ולהלכה ההיתר הוא רק אם אינו בודאי [=פסיק רישיה] שיהנה.
- ג. נחלקו האחרונים במקום שיש הנאה ודאית, כיצד יעשה כדי שהנאתו לא תהא ודאית. דעת הח"א שאינו יכול לשהות שם אפילו באינו מתכוון, אא"כ אוטם אזניו מלשמוע או סותם אפו מלהריח את האיסור, וכדומה. ואילו להח"ח די בכך שיכול לאטום מלשמוע ומלהריח ולראות להיחשב כאינו פס"ר, מאחר שבהנאות אלו אינו עושה מעשה.
- ד. ואם גם כשיאטום אזניו ודאי ישמע ויהנה, אסור לשהות שם [אף שיש ראשונים שסוברים שגם כה"ג מותר כשאינו מתכוון ולא ניחא ליה, אולם להלכה לא נקטינן כן].
- ה. כשהנאה מאיסורי הנאה אינה דרך הנאתה, כלומר שאין עיקר הדבר להנאה זו, והיא הנאה חיצונית [כגון קול מראה ריח צל ואור, ולא אכילה וכדו'], יש מהפוסקים הסוברים שמוטר אפילו כשמתכוון ליהנות. וכ"כ בב"י ובשו"ע יו"ד סוס"י קמב. ובש"ך כ' שבאיסורי ע"ז יש להחמיר בזה [ובמקו"א כתבנו שנראה שה"ה בבב"ח וכלה"כ שנאסרה בהם הנאה שלא כדרך].

1. הנאה מריח של מיני מאפה חמים אסרו האחרונים, כגון ריח פת חמה בפסח. ויש שדנו אם הנאה זו נחשבת שלא כדרך הנאתה. ראה משנ"ב בביה"ל סי' תמג ד"ה ואפילו.
2. דינים אלו שווים בין בהנאות מאיסורי הנאה ובין בדברים שנאסרה הנאה מסוימת מהם, כגון איסור לשה"ר, שמיעת כלי שיר בזמני אבלות, וכדומה.
3. בראיית מראות האסורות דעריות ודינים השייכים לזה החמירו יותר, שאפילו כשאינו מתכוון אסור, וכשיש דרך אחרת אסור לו בזו, ואף כשאינן דרך אחרת צריך להשתדל אף במה שמותר בשאר איסורים.

דצ"ך עד"ש באח"ב

יש מפרשים טעמי הסימנים דם צפרדע על ידי התראה, שהיה מתרה בי עד שלא הכהו, וכנים שלא בהתראה. ומכאן סמכו דמי שלקה ושנה בשלישית כונסים אותו לכיפה בלא התראה. וכן ערוב ודבר היו בהתראה ושחין שלא בהתראה. וכן ברד ארבה בהתראה וחשך שלא בהתראה. אבל זקיני רבי אב"ן פירש כי דצ"ך היו על ידי אחרן במטח ועד"ש היו על ידי משה שלא במטח ובאח"ב על ידי משה במטח, ולהכי סימנם רבי יהודה כן.

ורבינו יב"א וצ"ל פירש טעם לסימנים דלהכי נקיט הכי, שאות שלישי מסימן דהיינו כנים [שחין וחושך] כל אחד היה משמש עם חברו, כשהיו כנים היו עמן שחין וחושך אלא שהיו כנים עיקר המכה, וכן כשהיה שחין עיקר המכה היו עמו כנים וחושך, וכן כשהיה חשך עיקר היו עמו כנים ושחין. תדע דהכי הוא, כי כולם קשורים זה בזה, כשתכתוב זה על זה כך:

ח	ש	כ
ש	ח	נ
כ	נ	ם

ותקח אות ראשון מחושך וכן משחין וכן מכנס יהיה חשך, וכן תעשה מכולם. וכשתקח האמצעיים יהיה שחן, וכשתקח האחרונים יהיה כנס. הרי בעבור שסימנם כך, שאלו באו באות שלישי בסימן, השמיענו זה חידוש.

ורבי יהודה החסיד פירש דרבי יהודה בספרי על מביאי בכורים אמר דצ"ך עד"ש באח"ב, ואשמועינן שבוה הסדר יש לקרות למביאי בכורים, ולא כאותו סדר שכתוב בתהילים. אב"י העזר:

ראבי"ה (סימן תכד, לרבי אליעזר בן יואל הלוי, מבעלי התוספות, ד' תת"ק-תתק"פ)

לאורו ולזכרו

• יריעה ציוחדת •

מו"ד הגר"ש בן שמעון זצוק"ל
ו' אדר תשפ"ה

נטפי דמע ואבל יחיד אחר מיטתו של מורינו ורבינו

הגאון הגדול רבי שלמה בן שמעון זצוק"ל

גאב"ד 'נוה ציון' וחבר מועצת 'חכמי התורה'

חשכו המאורות ונצחו אראלים את המצוקים בפטירתו של איש האשכולות מורינו ורבינו הגאון הגדול רבי שלמה בן שמעון זצוק"ל גאב"ד 'נוה ציון' וחבר מועצת 'חכמי התורה'.

יחד עם האבל הגדול של עולם התורה והדיינות ושל עם ישראל לשכטיו, אבל יחירי עשי לך 'המכון למצוות התלויות בארץ' על הדמות הדגולה שליוותה את המכון עוד מתחילת הדרך וכעת הסתלקה מאיתנו. על המאור הגדול אשר האציל מרוחו עלינו במשך עשרות רבות בשנים וכעת ליווינו אותו למנוחת עולמים. על האי שופרא וגברא רבה אשר כיהן כחבר בית הדין של אוצר בי"ד בשמיטות והיה לנו לאחיסמך ולעיניים וכעת חשך אורו בעדנו.

להבלחט"א, זכה מורינו ראש המכון הגרש"ז רווח שליט"א לקרבה וחכיבות יוצאת דופן ממורינו ורבינו זצוק"ל אשר קרבו אליו מימי ילדותו לפני יותר מיובל שנים בבית מדרשו 'נוה יצחק' השוכן ברחוב חידושי הר"ם בכני ברק, ומאז ועד ימיו האחרונים ליווה אותו בדעת ובחכמה כאשר הינו נוהג כדרכו בקודש במדת האמת והיודש מתוך ענווה וללא משוא פנים.

מיום הקמת המכון בשנת תשנ"ד פרס בטבעיות את כתפיו הרחבות על פעילות המכון, כאשר מורינו ורבינו זצוק"ל עומד על גבינו ומעודד ודוחף להרחבת והעמקת הפעילות, להרחבת את סדר זרעים ותורת ארץ ישראל בקדושה וטהרה למען כל שכבות עם ישראל לגוונו. כאשר מורינו ורבינו היה מעודד בכל כוחו את מסגרות של קיום מצוות השמיטה בקום ועשה, כגון 'אוצר בית דין' והיה מראשוני החותמים שיש לקיים מסגרת זו ואפילו בירקות, וכדעת רוב הראשונים.

מורינו ורבינו זצוק"ל הפגין את תמיכתו וחיבתו למכון, כאשר במשך עשרות שנים רבינו מתעניין בנעשה ונשמע במכון, מכתת רגליו לכינוסים שנערכו על ידי המכון ואף נושא בהם דברים נלהבים וחמים, וכאשר במשך כמה שמיטות ברציפות החל משנת תשס"א טורה ומתאמץ מורינו ורבינו לכהן כחבר בית הדין שע"י אוצר בי"ד של המכון [עד השמיטה האחרונה שכבר נחלש ביותר ועם כל זאת נעשו הכינוסים בביתו]. בנוסף, בשבת מורינו ורבינו זצוק"ל על כסא רם בבית הדין הגדול לערעורים ובמועצת הרבנות הראשית, לחם במלחמת קדושה למען המכון כאשר הינו מייקר וטורה להראות את הערכתו למכון הנצמד אך ורק לדעת תורה.

יתומים היינו ואין אב, מי יורה דעה ומי יבין שמועה, מי יתן לנו תמורתו. וי להאי שופרא דבלי בארעא, וכל בית ישראל יכבו את השריפה אשר שרף ד'.

דבריהם הם זיכרונם - דברים שנשא מורינו ורבינו זצוק"ל כנס משגיחים לקראת שנת השמיטה תשע"ה

כאמור, מורינו ורבינו הגאון הגדול רבי שלמה בן שמעון זצוק"ל פרס את כתפיו הרחבות על פעילות 'המכון למצוות התלויות בארץ' וייקר והעריך את המכון ואת העומד בראשו. כדי להראות בשער בת רבים את חיבתו ואת קרבתו למכון, השתתף רבינו פעמים רבות בשיבות וכנסים אשר נערכו ע"י המכון.

הבאנו לפניכם מתוך דברים שנשא מורינו ורבינו זצוק"ל באחד מיני רבים מהכינוסים שהשתתף בהן. הדברים שלפנינו נאמרו בכנס משגיחים ומפקחים שע"י המכון אשר נערך בערב שנת השמיטה תשע"ה ב'משכן הכינוסים' באלעד. רבינו הראה למשתתפים פנים שוחקות וברך רבות את המשתתפים הזוכים לעסוק במלאכת קודש להרבות בגבולות הקדושה, והעמידם על המלאכה והאחריות המוטלת עליהם. וכה היו דבריו:

מסוימת, קראנו את זה בפרשת שבוע 'יצו ה' אתך את הברכה באסמיתך וכל משלח ידך' מה זה 'באסמיתך' מלשון במחסנים, במחסנים יש ברכה, כשאתה יודע את התפקיד שלך הקדוש ברוך הוא מזכה אותך, אתה לא יודע איך. אזכור כמה סיפורים נפלאים על שומרי שביעית, על קדושת שביעית, אני זוכר היה לנו קרוב משפחה בטבריה לפני שלוש שמיטות, היה לו מטעים של זיתים וכו', הוא החליט השנה אני שומר שמיטה. כל הסביבה שלו, כל האנשים כולם אמרו למה אתה תשמור לא יהיה לך מה לאכול מה שמיטה, בסופו של דבר מה קרה, כל הסביבה שלו כולם, כל העצים כולם נשרו לא נשאר להם שום דבר למי נשאר רק לו, ראו בעיניים איך שהקדוש ברוך הוא שולח ברכה.

אבל זה המילים המיוחדות שצריכים כאן להגיד קודם כל:

צריכים לדעת איזה טרחה גדולה טרחה כאן הגאון הרב רווח עם כל הצוות שלו, טרחה שאין לתאר, כדי לשכנע כל חקלאי, כדי לברוק כל חקלאי, כדי לראות השטחים הם שלהם או לא שלהם אם יש טאבו שלהם, או שזה רק הם פלשו לשדות, יש הרבה פלשו לשדות אפילו יש ערבים מסוימים פלשו לשדות וזה לא שלהם בכלל, שטח של יהודים כבשו, צריך לדעת מה, אל תתלהב, זה ערבי. הרי רבותינו אמרו לנו דבר אחד, אמרו לנו בן נח נהרג על פחות משווה פרוטה ופה זה לא שווה

'ברשות הרב, ברשות הרבנים, רבנים ממשפחת רווח שזכו לעשות גדולות ונצורות בכשרות ובכל דבר דמיטב.

זכותם לזכות את כלל ישראל לאכול דברים שראויים לאכילה אליבא דכולי עלמא, לא נכנס לדברים ולמחלוקות משום דבר, אבל שכל משגיח ומשגיח יודע לזכות את כלל ישראל, אתה יודע שזה האחריות שלך, אם אתה משגיח אז פירושו של דבר, איך שלמה מלך אומר, משגיח מן החלונות מציין מן החרכים, להשגיח ולהסתכל, אתה פותח את החנות, אתה רואה את הדבר, תחשבו מה יש מתחת החנות, מה יש מתחת המקרה, משגיח מן החלונות זה התפקיד שלך לבחוש ולבחוש כדי להגיע למטרה. אנחנו לא מתכוונים פה לבנות אף אחד אבל לדעת שהתפקיד שלכם הוא תפקיד אחראי ביותר, כמו שאומרים לכהן גדול כיום הכיפורים 'קהל עדתנו עליך יסמוך', תדע יש לך תפקיד, למי צריכים להגיד את זה אפילו לכהן גדול.

בכל מצב שאדם נמצא יש לו אחריות כל שכן במצב הזה שלנו של שמיטה, שיש חלילה מזולזלים בדבר הזה ולא יודעים כמה עבודה יש, כמה עובד הגאון הרב רווח, מה זה עבודה, לתפוס כל חקלאי, כל אחד, לתת לו להבין מה התפקיד שלו, לתת לו את ההרגשה שהוא עושה דבר גדול, לתת לו הרגשה שיהיה בטוח כמה שהקדוש ברוך הוא הבטיח ברכה

לדעת שהתפקיד שלכם הוא תפקיד אחראי ביותר, כמו שאומרים לכהן גדול כיום הכיפורים 'קהל עדתנו עליך יסמוך'



פרוטה, הרבה יותר משווה פרוטה, אבל בן נח נהרג הרמאיות הכל יש. וזה התפקיד שלנו, יזכה אותכם, יזכה אותנו בעז"ה יתברך שנדע שכל מה שאנחנו אוכלים על צד הטוב ביותר בקדושה וטהרה, כשאנחנו אוכלים פירות שביעית זה קדושת שביעית, דעת הרמב"ן מקיים מצות עשה. שהקב"ה יכתוב את כולנו בעז"ה יתברך לשנה טובה ומבורכת, איך שאנחנו אומרים בסליחות "אליך השם נשאתי עיני", מה אנחנו מסיימים, "תשעה לתפילתי", 'תשעה' - תשעה. נתפלל לקדוש ברוך הוא כמו שצריך להתפלל כמו שאנחנו חייבים להתפלל, עברה לנו שנה הזאת היא שנה קשה ביותר גם לחיים הרוחניים, גם לחיים הגשמיים, כל מיני גזירות שגזרו על כולם, נתפלל לקב"ה ברכות שהתפילה עושה את הכל.

הספורנו אומר דבר נפלא ביותר: "ותצחק שרה

בקרבה לאמר, אחרי בלותי היתה לי עדנה" הוא בא להסביר מה שרה לא האמינה, אלא היא חשבה מה שאמרו לה זה נבואה וזהו ברכה ברכו אותה שיהיה לה כך, אבל היא לא תיארה לה עצמה בת תשעים שנה תלד. אבל אומר מסביר הספורנו, אכן ברכה לא תמיד יכולה לחול, אבל תפילה תמיד עוזר! אין דבר שעומד בפני התפילה! כשארם מתפלל לקדוש ברוך הוא מקירות ליבו איך שאומר "כפיך וכלכך לעשותו", להתפלל בפה לברך זה עוד לא שליה, 'כפיך וכלכך' בפה ובלב.

יזכה אותנו הקדוש ברוך הוא שנוכה להתפלל בלב ובפה. ונזכה בעזרת השם יתברך שתחל שנה וברכותיה. ונזכה בעזרת השם להתקדש בקדושת השביעית כדת וכהלכה במהרה בימינו, אמן'.

יהי רצון שנגלעד ונלך בדרכיו של עזרינו ורבינו דצוק"ל, שיהיה עין ועליץ יושר בבית דין של מעלה עבורנו ועבור עם ישראל הנתננים בצרה ובשביה, לצאת מאפילה לאורה ועשיעבוד לאור גדול, השתא בעגלא ובזמן קריב, אמן כי"ר.



לאורו ולזמרו

תמינות ותייעודים מאתם עשרות שנים אשר מורישו ורכישו
 הגר"ש בן שמעון זצוק"ל ליוזם והעצים את פעילות
 'המכון למצוות התלויות בארץ' והעומד בראשו מורישו הרב שליט"א



ישיבת רבני אוצר בית דין - תשע"ה



ישיבת רבני אוצר בית דין - תשס"ח



בכנס משגדחים שע"י המכון לקראת שמיטה - תשע"ה



ישיבת רבני אוצר בית דין - תשפ"ב



בטקס הענקת התעודות לדתן השמיטה הארצי



בכנס 'חידון השמיטה הארצי' שע"י המכון

לאורו ולזמרו



תמונות ותיעודים מאתם עשרות שנים אשר מוריעו ורבינו
הגר"ש בן שמעון זצוק"ל ליווה והעצים את פעילות
'המכון למצוות התלויות בארץ' והעומד בראשו מוריעו הרב שליט"א



בביקור עם מרץ דראש"ל במבנה המכון הראשון - תשנ"ח



פתיחת חוות המכון בנוכחות גדולי ישראל - תש"ס



קיום מצוות נדירות: פריט ועוללות בכרם. ומתנות עניים בותים